

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Tartumaa heaoluprogrammi (HOP) rakendusmudeli loomine ja piloteerimine

Sisend Tartumaa omavalitsustele sobivate
mudelite loomiseks

Sisukord

Sissejuhatus ja eessõna	5
Koolist väljalangemist soodustavad tegurid	6
Analüüsi taust	6
Varajast koolist väljalangevust soodustavad tegurid	6
Tegurite võimalikud mõõdikud	10
Soome	15
Ennetus kohalikul tasandil – pere ja laste nõuandlad	15
Tugispetsialistid lasteaias	16
Kaasava hariduse üldpõhimõtted – kolmeastmeline tugisüsteem	16
Õpilast toetav meeskond ja juhtumikorraldus	17
Kooli koostöö lapsevanematega	19
Infovahetus üleminekuetappides	19
Kooli koostöö ja infovahetus KOVi lastekaitsega	20
Valteri Kool	20
Mala ulica perekeskus Sloveenias	24
Holland	29
Ennetus kohalikul tasandil	29
Tugirühmad ja juhtumikorraldus koolis	31
Norra	36
Juhtumikorraldus koolis	36
Kompetentsikeskused ja eritoe vajaduse hindamine	36
Kohalike omavalitsuste ülene koostöö	38
Pilootprojektid kompetentsikeskuste töö tõhustamiseks	38
Kooli ja lastekaitse koostöö	42
Kooliülene positiivse käitumise tugi	43
Juhtumikorralduse näiteid Eestist	44
Toetava Hariduse Keskus Saaremaal	44
Ringist välja koostöömudel	46
Perepesad – näide ennetusest	51
Elva vald	54
Universaalse ennetuse sihtrühm	54
Riskis sihtrühmad	54
Lapsi toetavad spetsialistid	55
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	59
Juhtumikorraldus	61
Lasteaias	61
Üleminek lasteaiast kooli	62
Koolis	63
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	64
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	64
Kambja vald	66
Universaalse ennetuse sihtrühm	66
Riskis sihtrühmad	66

Lapsi toetavad spetsialistid	67
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	68
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	71
Juhtumikorraldus	72
Lasteaias	72
Üleminekul lasteaiast kooli	73
Koolis	73
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	75
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	75
Kastre vald	77
Universaalse ennetuse sihtrühm	77
Riskis sihtrühmad	77
Lapsi toetavad spetsialistid	78
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	80
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	82
Juhtumikorraldus	83
Lasteaias	83
Üleminekul lasteaiast kooli	85
Koolis	85
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	87
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	87
Luunja vald	89
Universaalse ennetuse sihtrühm	89
Riskis sihtrühmad	89
Lapsi toetavad spetsialistid	90
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	92
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	94
Juhtumikorraldus	95
Lasteaias	95
Üleminekul lasteaiast kooli	96
Koolis	97
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	98
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	99
Nõo vald	102
Universaalse ennetuse sihtrühm	102
Riskis sihtrühmad	102
Lapsi toetavad spetsialistid	103
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	105
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	107
Juhtumikorraldus	108
Lasteaias	108
Üleminekul lasteaiast kooli	110
Koolis	111
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	113

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	114
Peipsiääre vald	118
Universaalse ennetuse sihtrühm	118
Riskis sihtrühmad	118
Lapsi toetavad spetsialistid	119
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	123
Juhtumikorraldus	124
Lasteaias	124
Üleminekul lasteaiast kooli	126
Koolis	127
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	128
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	129
Tartu linn	132
Universaalse ennetuse sihtrühm	132
Riskis sihtrühmad	132
Lapsi toetavad spetsialistid	133
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	135
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	138
Juhtumikorraldus	139
Lasteaias	139
Üleminekul lasteaiast kooli	140
Koolis	140
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	142
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	143
Tartu vald	145
Universaalse ennetuse sihtrühm	145
Riskis sihtrühmad	145
Lapsi toetavad spetsialistid	146
Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses	148
Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist	150
Juhtumikorraldus	151
Lasteaias	151
Üleminekul lasteaiast kooli	151
Koolis	152
Lapse liikumisel omavalitsuste vahel	154
Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses	155

Sissejuhatus ja eessõna

Siinse raporti eesmärgiks on anda sisendit Tartumaa heaoluprogrammi (HOP) rakendusmudeli loomiseks ja piloteerimiseks ja seda Hariduse Tugiteenuste Keskuse välja kuulutatud hanke "Tartumaa heaoluprogrammi (HOP) rakendusmudeli loomine ja piloteerimine" raames. Raport ei ole mõeldud avalikult jagamiseks või avaldamiseks, vaid sisendina mudelite disainiprotsessi. Raport koosneb järgmistest osadest: ülevaade koolist väljalangemist soodustavatest teguritest; näited Soomes, Sloveenias, Hollandis ja Norras rakendatavatest lähenemistest hariduslike erivajadustega (HEV) laste paremaks toetamiseks; Eesti näited hästi töötavatest juhtumikorraldustest HEV laste toetamisel ja ülevaated sellest, kuidas igas Tartumaa omavalitsuses HEV laste toetamine täna üles ehitatud on.

Välisriikide näidete koostamiseks viidi läbi nii intervjuusid sealsete spetsialistidega (1-2 intervjuud riigi kohta) kui analüüsi asjakohaseid dokumente (täpsemad viited leiab iga riigi kirjelduse juurest). Eesti näidete kirjeldamiseks uuriti valitud näiteid puudutavaid dokumente ning vesteldi valitud programmide elluviijatega. Tartumaa omavalitsuste tänase seisuga kirjeldamisel tugineti järgnevale: juba läbiviidud uuringud, kesksed andmepäringud, omavalitsustele saadetud andmetabelid ja omavalitsustega läbiviidud arutelupäevad. Iga omavalitsusega viidi läbi üks arutelupäev, mis toimus virtuaalselt, kestis kuni 3h ning kuhu paluti omavalitsuse poolse kontaktisikul kutsuda spetsialistid, kes HEV laste juhtumikorraldusega kokku puutuvad (nt lasteaiaõpetajad, HEV koordinaatorid, sotsiaalpedagoogid, lastekaitsespetsialistid jt). Täpne koosseis erines omavalitsuseti ja seega on ülevaateid lugedes oluline silmas pidada, et neis võib esineda subjektiivsust.

Raporti (va alapeatüki "koolist väljalangemist soodustavad tegurid") on koostanud Haap Consulting OÜ (konsultandid Linda Tarto, Age Toomla, Marleen Pedjasaar ja Ly Lõhmus). Peatüki "koolist väljalangemist soodustavad tegurid" on koostanud MTÜ Sotsiaalse Innovatsiooni Labor. Uuring viidi läbi ning raport koostati perioodil detsember 2022-veebruar 2023. Uuringut rahastas vooru „Integreeritud tugiteenused koolist väljalangevuse ennetamiseks" raames Sotsiaalministeerium, Tartumaa Omavalitsuste Liit, Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra finantsmehhanismid.

Koolist väljalangemist soodustavad tegurid

Analüüsi taust

Ehkki koolist väljalangevust soodustavaid tegureid (edaspidi: riskitegureid) on maailmas uuritud palju, pole ühegi uuringu tulemusi võimalik Eestis kasutamiseks üks-ühele üle võtta. Peamised põhjused on järgmised:

- oluline osa ingliskeelsetest käsitlustest käsitleb Ameerika Ühendriikide olukorda, kus mõned olulisematest (nt rassilise ebavõrdsusega) seotud teguritest pole Eestis asjakohased;
- Eesti kohta on vastavaid analüüse koostatud pigem vähe ja alati väikese arvu võimalike tegurite lõikes.

Seetõttu on järgneva materjali koostamisel lähtutud järgnevast:

- arvesse on võetud tunnustatumad ja tsiteeritumad kirjanduse ülevaated, mis võtavad kokku erinevate usaldusväärsete uuringute järeldused;
- samuti on arvestatud järeldustega rahvusvaheliste organisatsioonide nagu Euroopa Komisjoni ja UNICEFi raportitest;
- riskitegurite valikul on lähtutud andmetest või hinnangutest selle kohta, kas nad on või võiksid olla ka Eesti kontekstis asjakohased.

Allpool esitatud riskitegurite kategoriseering on originaalne, eesmärgiga aidata haridusasutustel ja koolipidajatel mõista uuringute põhjal välja selgitatud riskitegureid ning nende põhjal mõõdikuid kujundada.

Kategoriseeringule järgnevate mõõdikute ettepanekute koostamisel on lisaks kirjalikele allikatele kasutatud hanke elluviimise käigus omavalitsuste poolt antud sisendit. Samuti on tuginetud raporti koostajate valdkondlikel kogemustel.

Kuna enamus tegureid kajastub mitmetes allikates, pole järgnevalt iga tegurit eraldi viitama hakatud. Ainsaks erandiks on mõned konkreetset viited Eesti erisustele võrreldes Euroopa Liidu teiste liikmesriikidega. Ülevaade peamistest kasutatud allikmaterjalidest on esitatud peatüki lõpuosas.

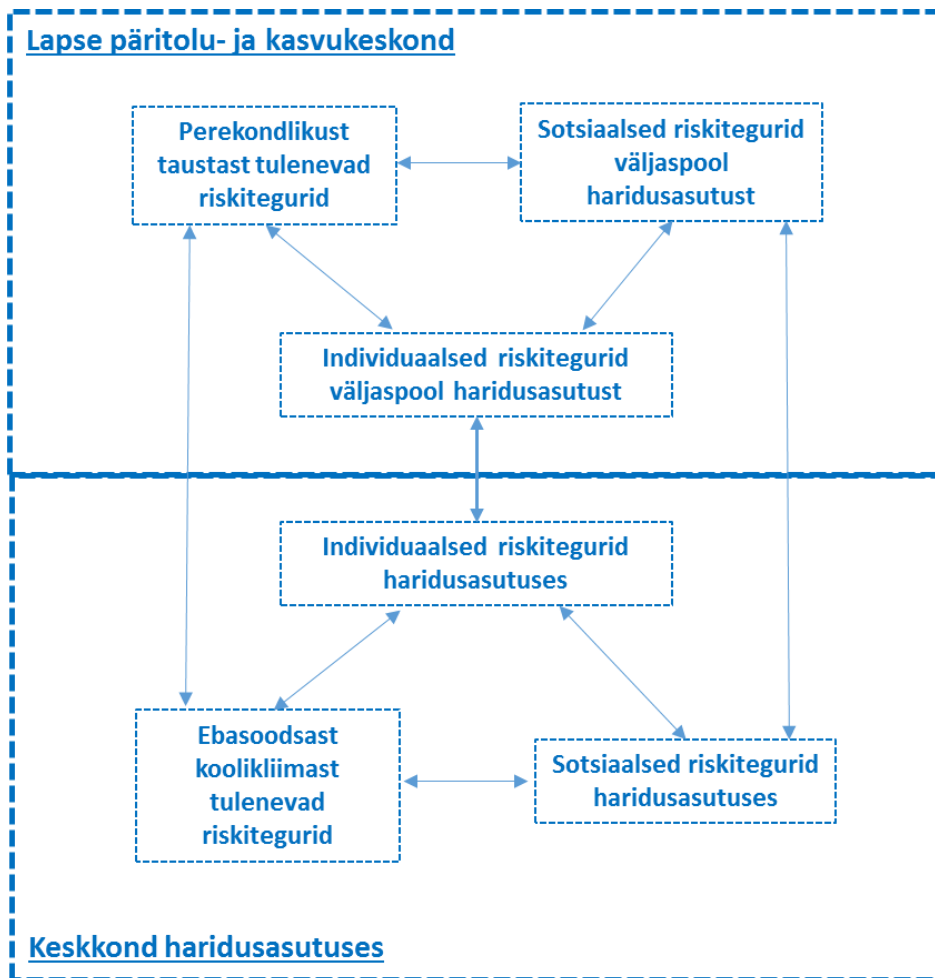
Varajast koolist väljalangevust soodustavad tegurid

Varajast koolist väljalangevust soodustavad tegureid (edaspidi: riskitegureid) on uuringute tulemusena välja selgitatud kümneid. Sealjuures on nad seotud nii lapse ja noore perekondliku ja kogukondliku tausta ning individuaalsete karakteristikutega kui ka keskkonnaga koolis, milles õpilane asub haridust omandama.

Tegurid esinevad tihti kombineeritult ja mõjutavad üksteist. Samuti võib tegurite kategoriseerimine olla tinglik. Näiteks lapsevanema ja kooli töötajate konfliktid võivad

tuleneda korraga mõlema osapoole negatiivsetest hoiakutest ja ebapiisavatest oskustest taoliste olukordade lahendamiseks, mida omakorda võimendavad kõneks oleva õpilase käitumismustrid.

Riskitegureid on nende parema mõistmise eesmärgil siiski võimalik kategoriseerida, kusjuures kategooriate loomise viise on erinevaid. Üks võimalik jaotus on kujutatud alloleval joonisel, mille loogika põhineb kahel peakategoorial, millest kumbki jaguneb kaheks alamkategooriaks.

Joonis 1. Koolist väljalangevuse riskitegurite peamised kategooriad.

Riskitegurid on jaotatud kahte peamisse kategooriasse:

- riskid, mis on seotud lapse päritolu ja kasvukeskkonnaga ning mis on olemas või võivad välja kujuneda haridusasutusest sõltumatult;
- riskid, mis avalduvad ainult lapse või noore kokkupuutes haridussüsteemi ja -asutus(t)ega.

Lapse päritolu ja kasvukeskkonnast tulenevad riskitegurid jaotuvad omakorda allolevatesse kategooriatesse:

- perekondlikust taustast tulenevad riskitegurid;

- individuaalsed riskitegurid väljaspool haridusasutust;
- sotsiaalsed riskitegurid väljaspool haridusasutust.

Perekondlikust taustast tulenevad peamised riskitegurid tulenevad keskkonnast, millesse laps sünnib ning milles laps üles kasvab. Need on järgmised:

1. Elukoht maa-asulas (s.o alevikus, külas)¹.
2. Vanemate madal haridustase.
3. Elamine üksikvanemaga peres.
4. Ebasoodne sotsiaal-majanduslik taust².
5. Vanemate välismaal töötamine.
6. Pere sagedane kolimine.
7. Vajadus hoolitseda erivajadusega või terviseprobleemiga pereliikme eest.
8. Vanemate hoiakud ei soosi hariduse omandamist.
9. Vanemate hoolimatu suhtumine lapsesse.
10. Peresisesed konfliktid.

Individuaalsed riskitegurid väljaspool haridusasutust tähistavad lapse või noorega olemuslikult seotud asjaolusid, mis on muuhulgas seotud sooga, staatusega ühiskonnas ja füüsilise ning vaimse tervisega.

1. Meessoost olemine.
2. Muu riigi kodakondsus või kodakondsusetus³.
3. Füüsilise ja/või vaimse tervise probleemid.
4. Puude olemasolu.
5. Keskendumishäired.
6. Puudulikud probleemilahendusoskused.
7. Madal enesehinnang.
8. Suhtlemisraskused.

Sotsiaalsed riskitegurid väljaspool haridusasutust toovad esile asjaolud, mis seonduvad lapse või noore vaba aja veetmise eelistuste ning perevälise suhtlusvõrgustikuga.

1. Vähene osavõtt huvitegevustest.
2. Suhtlemine antisotsiaalselt käituvate sõpradega.
3. Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine.
4. Õigusrikkumiste sooritamine⁴.

¹ Võrreldes teiste liikmesriikidega on Eestis maa-asulates elamine palju suurem varakult haridussüsteemist lahkumise riskitegur. Peaaegu iga viies 18–24aastane noormees, kes elab alevikus või külas, piirdub põhihariduse või sellest madalama haridustasemega. Kõige suuremas koolist väljalangemise ohus on Eesti maakoolides õppivad poisid, kelle puhul võib eeldada, et paljud neist on pärit majandusprobleemidega peredest, kus murede lahendusena nähakse noore kiiret tööle asumist. (Kallip, K., & Heidmets, M., 2017)

² Eestis on sellel näitajal ebaedule koolis ja PISA testi tulemustele siiski palju väiksem mõju võrreldes enamuse teiste EL ja OECD riikidega. Kallip, K., & Heidmets, M. (2017)

³ Rahvuse pinnal eestlastest ja mitte-eestlastest Eesti kodanike vahel erisusi pole (Kallip, K., & Heidmets, M. (2017)). Ukraina sõjapõgenikest õpilaste haridustee katkestamist Eestis käesoleva raporti koostamise seisuga süsteemselt veel uuritud pole.

⁴ Muud õigusrikkumised lisaks eelmises punktis mainitud alkoholi ja narkootikumide tarvitamisele, millest esimene on alaealiste puhul samuti õigusrikkumine.

Riskid, mis avalduvad ainult seoses lapse või noore kokkupuutes haridussüsteemi ja –asutustega, jaotuvad samuti kolme alamkategoriasse:

- ebasoodsast koolikliimast tulenevad riskitegurid;
- individuaalsed riskitegurid haridusasutuses;
- sotsiaalsed riskitegurid haridusasutuses.

Ebasoodsast koolikliimast tulenevad riskitegurid seonduvad keskkonnaga, milles laps õppima asub. Kuigi allpool on esitatud hulk eraldiseisvaid riskitegureid, tuuakse ebasoodsat koolikliimat välja ka eraldi riskitegurina. Koolikliima (eba)soodsust mõõdetakse kombinatsioonina erinevatest näitajatest nagu kooliülene puudumiste määr, koolikorra rikkumiste hulk, õpetajate hoiakud õpilaste suhtes jt.

1. Nõrgad sotsiaalsed sidemed koolis.
2. Ebapiisav koostöö lapsevanemate ja kooli vahel.
3. Vähene akadeemiline kuuluvustunne (sh õpilaste poolne tajumine, et kool ei toeta neid).
4. Koolijuhtide vähene kriitikameel oma õpetajaskonna⁵ suhtes.
5. Õpilaste individuaalsete vajadustega arvestamata jätmine.
6. Õpetajate madalad ootused õpilaste suhtes ja õpilaste vähene julgustamine nende potentsiaali avamisel.
7. Õpetajate ja õpilaste halvad suhted.
8. Õppimine keskkonnas, milles õpilaste käitumine takistab õppetööd.

Individuaalsed riskitegurid haridusasutuses on õpilasega olemuslikult seotud asjaolud, mis avalduvad õpilase kokkupuutel haridussüsteemi ja –asutus(t)ega.

1. Hariduslik(ud) erivajadus(ed).
2. Madal õpimotivatsioon⁶.
3. Vähene ambitsioon hariduse omandamiseks.
4. Sage koolist puudumine.
5. Madal õppeedukus⁷.
6. Klassi kordama jäämine⁸.
7. Koolivahetus.

Sotsiaalsed riskitegurid haridusasutuses on seotud õpilase suhetega kaasõpilaste ja kooli töötajatega.

1. Raskused kooli reeglitele ja distsipliinile allumisel.
2. Käitumisprobleemid koolis.
3. Konfliktid suhtes õpetajatega.
4. Konfliktid suhtes klassikaaslastega.
5. Kiusatava rollis olemine.

⁵ Hinnangut tugispetsialistidele viidatud uuringus ei käsitletud.

⁶ Keskmiselt on õpimotivatsioon madalam poistel, sh koolis igavuse tundmise tõttu.

⁷ Keskmiselt on õppeedukus madalam poistel.

⁸ Eestis on sellel siiski palju väiksem mõju võrreldes enamuse teiste Euroopa Liidu riikidega. (Kallip, K., & Heidmets, M., 2017)

Tegurite võimalikud mõõdikud

Võimalikud mõõdikud on mõeldud haridusasutuste ja koolipidaja tasandile, mille alusel seirata väljalangevust soodustavaid tegureid ning kavandada sekkumis- ja toetagevusi.

Mõõdikute ettepanekute koostamisel on lähtutud teaduskirjanduses välja toodud varajast koolist väljalangevust soodustavad tegurid, mida on seostatud aspektidega, mille kohta Eestis teemaga seotud osapooled infot koguvad või võiksid seda kaaluda.

Järgnevates tabelites on toodud näiteid tüüpilistest osapooltest, kes võivad märkaja rolli võtta või olla isikuteks, keda märkajad teavitavad. Siinjuures on oluline märkida, et märkajatenäi aktiivset rolli võtavad osapooled sõltuvad iga haridusasutuse ja omavalitsuse ressurssidest (s.o eelkõige loodud ametikohtadest ja olemasolevatest töötajatest) ning töökorralduse eripäradest. Tähtis on lihtsalt see, et selged kokkulepped märkamise ja teavitamise osas oleksid osapooltega tehtud.

Riskitegurite jälgimist on koolipidaja ehk reeglina omavalitsuse tasandil võimalik alustada ebasoodsast koolikliimast tulenevatest riskiteguritest. Nendele keskendumine aitab ennetada ja leevendada individuaalsete riskitegurite koolieelset ja –aegset võimendumist.

Tabel 1. Ebasoodsast koolikliimast tulenevad riskitegurid

Riskitegur	Näiteid osapooltest, kes võivad riskitegurit eelkõige märgata ning keda seejärel informeeritakse
Õppijate hinnang oma heaolule klassis ja koolis	- Hinnangud selguvad klassipõhistest ja kooliülestest regulaarsetest küsitlustest. - Klassipõhiste küsitluste tulemustele peab olema ligipääs koolijuhil, tulemused on sisendiks juhtimisotsusteks seoses koolikliima kujundamisega. - Kooliüleste küsimuste tulemustele peab olema ligipääs koolipidaja esindajal, tulemused on sisendiks juhtimisotsuste toetamiseks seoses koolikliima kujundamisega.
Õppijate hinnang õpetajate poolsele toetusele	
Lapsevanemate rahulolu koostööle kooliga	
Kooliülene statistika puudumiste, hilinemiste, õppe edukuse ja käitumisega seotud märkuste kohta	Ligipääs on koolijuhil ja koolipidaja esindajal, tulemused on sisendiks juhtimisotsuste toetamiseks seoses koolikliima kujundamisega.

Õppijad, kelle vanematega on õpetajatel või tugispetsialistidel korduvalt konflikte	- Juhtumite kaardistamine haridusasutuse spetsialistide vahelistel ümarlaudadel. - Juhtumite kaardistamise tulemused on sisend võrgustikutööks ja juhtumikorralduseks.
Õpetajad või tugispetsialistid, kellel on korduvalt konflikte õppijate, vanematega, teiste õpetajate või tugispetsialistidega	
Õppijad, kellel on konflikte õpetajate või tugispetsialistidega	
Kiusamise määr koolis ja kiusamisjuhtumite tõsidus	- Hinnangud juhtumite arvukuse ja tõsiduse kohta selguvad küsitlustest. - Küsitluste tulemused on koolijuhile sisendiks juhtimisotsusteks seoses kiusamise ennetustööga ja juba aset leidnud juhtumite tagajärgede leevendamisega.

Konkreetsete indiviididega seotud riskitegurite märkamised võivad tulla lisaks haridusasutuse töötajatele ka haridusasutuse välistelt osapooltelt. Valik on esitatud allolevas tabelis.

Tabel 2. Konkreetsete indiviididega seotud riskitegurid

Riskitegur	Näiteid osapooltest, kes võivad riskitegurit eelkõige märgata ning keda seejärel informeeritakse
Ebasoodne sotsiaalmajanduslik taust leibkondades, kus kasvavad lapsed	- KOV sotsiaaltöötaja informeerib lastekaitsetöötajat. - Lasteaiaõpetaja või klassijuhataja informeerib sotsiaalpedagoogi.
Vajadus hoolitseda erivajadusega või terviseprobleemiga pereliikme eest leibkonnas, kus kasvavad lapsed	- Perearst või pereõde informeerib vajadusel lastekaitsetöötajat - KOV sotsiaaltöötaja informeerib vajadusel lastekaitsetöötajat
Vanemate hoolimatu suhtumine lapsesse	- Lasteaiaõpetaja või klassijuhataja informeerib sotsiaalpedagoogi. - Lastekaitsetöötaja kogub lähemat infot haridusasutusest.

Vägivallajuhtumid leibkondades, kus kasvavad lapsed	• Piirkonnapolitseinik informeerib lastekaitsetöötajat, lastekaitsetöötaja küsib ka koolist lähemat infot.
Õppijad, kes tulevad haridusasutusse haridusasutuse vahetamise tõttu	• Koolijuht informeerib klassijuhatajat ja sotsiaalpedagoogi
Õppijad, kelle vanematega vestlustest ilmneb hariduse madal väärtustamine	• Klassijuhataja või aineõpetaja informeerib sotsiaalpedagoogi.
Hariduslike erivajadustega õppijad	• Aineõpetaja informeerib klassijuhatajat või HEV koordinaatorit.
Madala õpimotivatsiooniga õppijad	• Aineõpetaja informeerib klassijuhatajat ja sotsiaalpedagoogi.
Sagedaste põhjusega puudumistega õppijad (või klassijuhataja hinnangul lapsevanema poolt põhjendamatult antud põhjusega puudumistega õppijad)	• Märkab klassijuhataja manuaalselt või digitaalse süsteemi abil.
Madala õppeedukusega õppijad	• Märkab klassijuhataja manuaalselt või digitaalse süsteemi abil.
Klassi kordama jäänud õppijad	• Klassijuhataja informeerib HEVKOt ja sotsiaalpedagoogi.
Õppijad, kelle olukorrast või käitumisest paistavad välja vanemate hoolimatu suhtumine lapsesse või peresisised konfliktid või mõni muu perekondlik riskitegur	• Lasteaiaõpetaja või klassijuhataja informeerib sotsiaalpedagoogi.
Õppijad, kellel on muu riigi kodakondsus või kodakondsusetus	• Koolijuht informeerib klassijuhatajat ja sotsiaalpedagoogi.
Õppijad, kellel on füüsilise ja/või vaimse tervise probleemid (NB! seos ka põhjusega puudumistega)	• Kooliõde, klassijuhataja või aineõpetaja informeerib sotsiaalpedagoogi.
Õppijad, kellel on õpetajate või tugispetsialistide hinnangul madal enesehinnang, suhtlemisraskused, keskendumishäired ja/või puudulikud probleemilahendusoskused	• Sotsiaalpedagoog informeerib haridusasutuse spetsialistide ümarlauda.

Õppijad, kes ei võta osa huvitegevustest	• Kaardistab klassijuhataja, informeerib huvijuhti ja/või sotsiaalpedagoogi.
Õppijad, kes on jäänud vahele alkoholi ja narkootikumide tarvitamisega	• Piirkonnapolitseinik informeerib lastekaitsetöötajat, lastekaitsetöötaja küsib ka koolist lähemat infot.
Õppijad, kes on sooritanud muid õigusrikkumisi	• Piirkonnapolitseinik informeerib lastekaitsetöötajat, lastekaitsetöötaja küsib ka koolist lähemat infot.

Kasutatud allikad

Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse. Juhend. Lasteombudsman, Andmekaitse Inspektsioon, 2021.

CEDEFOP (2016), Leaving Education Early: Putting Vocational Education and Training

Centre Stage, Volume I: Investigating Causes and Extent, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Christenson, S. L., Reschly, A. L., & Wylie, C. (2012). Handbook of Research on Student Engagement. New York: Springer.

De Witte, K., Cabus, S., Thyssen, G., Groot, W., & van den Brink, H. M. (2013). A critical review of the literature on school dropout. Educational Research Review, 10, 13-28.

Dockery, D. J. (2012). School Dropout Indicators, Trends, and Interventions for School Counselors. Journal of School Counseling, 33.

Ecker-Lyster, M., & Niileksela, C. (2016). Keeping Students on Track to Graduate: A Synthesis of School Dropout Trends, Prevention, and Intervention Initiatives. 19(2), 8.

Ester, J., Raihhelgauz, M., Vainre, M ja Öeren, M. 2022. Häirekell: Eesti gümnaasiumiõpilaste väljalangevuse vähendamine. Randomiseeritud kontrollgrupiga toimivusuuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2017. Varajane koolist väljalangevus ning puuetega ja/või hariduslike erivajadustega õppurid: lõplik kokkuvõttev aruanne. (G. Squires, toim.). Odense, Taani.

European Commission. Education & Training 2020. Schools policy. A whole school approach to tackling early school leaving. 2015.

European Commission. Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Group on Early School Leaving, November 2013.

Kallip, K., & Heidmets, M. (2017). Varakult haridussüsteemist lahkumine: trendid, mõjurid ja meetmed Eestis. Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education, 5(2), 155-182.

Karelson, K., Siidoja, E., Kliiman, E. L. Integreeritud tugiteenused erivajadustega lastele. Pilootprojekti lõppraport. Sotsiaalkindlustusamet, 2021.

Nevala, A-M., Hawley, J., Stokes, D., Slater, K., Souto-Otero, M., Santos, R., Duchemin, C., & Manoudi, A. (2011). Reducing early school leaving in the EU. European Parliament.

Reschly, A., Wylie, C. (eds) Handbook of Research on Student Engagement. Springer, Boston, MA.

Rumberger, R. W., & Lim, S. A. (2008). Why students drop out of school: A review of 25 years of research. California Dropout Research Project Report No. 15. California: University of California.

Serbak, K. (2018). Mis mõjutab keskhariduseni jõudmist Eestis? Analüüs EHISE andmetel. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Tuul, M., Lilleoja, L., Õun, T., Peterson, T., Meesak, A.-M., Veski, L. (2020). OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste heaolu uuringu IELS 2018 tulemused Eestis. Haridus- ja Teadusministeerium koostöös Haridus- ja Noorteameti ja Tallinna Ülikooliga.

UNICEF. Early warning systems for students at risk of dropping out. Policy and practice pointers for enrolling all children and adolescents in school and preventing dropout. UNICEF Series on Education Participation and Dropout Prevention - Volume 2. 2017.

UNICEF and UIS. Monitoring Education Participation: Framework for Monitoring Children and Adolescents who are Out of School or at Risk of Dropping Out. UNICEF Series on Education Participation and Dropout Prevention, Vol I. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, 2016.

Valk, A. (2016). Madala haridustasemega noored. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Soome

Ennetus kohalikul tasandil – pere ja laste nõuandlad

Üks paremaid näiteid lapse ja pere probleemide varajasest märkamisest ja ennetavast tegutsemisest Soomes on pere ja laste nõuandlad, mida võiks nimetada ka kliinikuteks. Need paiknevad igas omavalitsuses ja kuuluvad KOVi perekeskuste alla. (Viitala jt 2012) Nõuandlate eesmärgiks on laste korrapärane jälgimine sünnist seitsmenda eluaastani, et tuvastada mis tahes erivajadus võimalikult vara. (Finland.fi 2020)

Soomes jõuavad pere nõuandlasse peaaegu kõik lapsevanemad, sest arstlik läbivaatus on eelduseks ematoetuse saamisele. (Patana 2020) Samuti on oluliseks ajendiks nõuandlast, mille nõuandlast kaasa saab ja mis sisaldab imiku eest hoolitsemiseks vajalikke esemeid, sh mähkmeid, riideid jne. (Finland.fi 2020) Registriandmete kohaselt jätab nõuandlas käimata vaid 0.2–0.3% sünnitanutest. (THL 2023)

Mina ei tea ühtegi inimest, kes sinna ei läheks. Lapsevanem ilmselt mõtleb sellest kui kohustusest, seal olles lepib õega järgmise kohtumise kokku. Saab ka ise broneerida aja. – Ekspertintervjuu 2023a

Nõuandlas läbivad alla kooliealised lapsed vähemalt 15 kontrolli, millest viis teostab arst koos meditsiiniõega. Tervisekontroll koos arstiga leiab aset siis, kui laps on 4–6 nädala, 4 kuu, 8 kuu, 18 kuu ja 4 aasta vanune (THL 2023). Arstlikele läbivaatustele kutsutakse mõlemad vanemad ning koos arsti ja õega arutatakse lapse tervist, kogu pere toimetulekut ning vanemaks olemist (Ministry of Social Affairs and Health 2013). Samuti teeb nõuandla õde enne ja pärast sünnitust kodukülastuse, mis aitab võimalikke pere probleeme ennetada ja peret vajalike teenuste juurde suunata (THL 2023). Intervjueeritud eksperdi hinnangul aitab usalduslikku suhet luua see, et perega kohtub pärast sünnitust sama medõde, kes nõustas ema ka raseduse ajal.

Lisaks perede ja vastsündinute tervise jälgimisele pakuvad nõuandlad ka paljusid teisi teenuseid, sealhulgas vanemlike oskuste arendamist, tervisenõu, sotsiaalteenuseid ja vaimse tervise teenuseid. Erilist tähelepanu pööratakse kohtumistel vanemate omavahelistele suhetele ja isade toetamisele. Nõuandlad annavad võimaluse tuvastada varakult probleeme lapse füüsilise tervisega või psüühika- või käitumishäireid. Samuti pööratakse tähelepanu pere heaolule ja pakutakse koostöös sotsiaal- ja tervishoiuteenuste osutajatega perele täiendavat tuge. (THL 2019, Patana 2020 kaudu; Finland.fi 2020)

Alates 2016. aastast on kogu Soomes arendatud perekeskuste mudelit, eesmärgiga koondada tervise- ja sotsiaalteenused ühte asukohta ning pakkuda integreeritud teenuseid. 2021. aastal oli Soomes 117 perekeskust (THL 2022). Näiteks on üheksa omavalitsusega Lõuna-Karjala maakonnas kõik laste ja noorte tervise- ja sotsiaalteenused, koondunud ühte keskusesse ja ühe juhtimise alla, seejuures on konkreetse juhtivtöötaja vastutuseks sujuva klienditeekonna tagamine. Nn laste ja noorte majas moodustavad multidistsiplinaarse

meeskonna spetsialistid pere ja laste nõuandlast, kooli tugirühmast, lastekaitsest, laste ja noorte vaimse tervise teenustest ja teistest sotsiaaltöö valdkondadest.

Keskusesse ei pea aega kinni panema ega teadma täpselt, millist teenust vajatakse. Keskusesse jõudes hindab meeskond kliendi vajadusi ja paneb kliendile abi pakkumiseks kokku spetsiaalse meeskonna. Seejuures on keskuses on teiste valdkondade esindajatega lihtsam suhelda ning kliendi saab suunata koheselt õige teenuse juurde, vastupidiselt ametlikule suunamisele. (Keskimäki 2018)

Tugispetsialistid lasteaias

Igas lasteaiaühendas on üks lasteaiakasvataja, kes on kõrgharidusega ning juhib rühma, ja kaks nõ lapsehoidjat, kel on kutseharidus. Lasteaiaedades tavaliselt oma eripedagoogi ei ole, selle asemel on omavalitsuses mitu lasteaiaaerialiste eripedagoogi, kes käivad eri päevadel lasteaia külastamas. (Intervjuu 2023a)

Seaduses on sätestatud ka alljärgnevad suhtarvud (Yli-Jokipii 2023):

- alla 3-aastaste rühmas 12 last (1 kasvataja / 4 last)
- üle 3-aastaste rühmas 21 last (1 kasvataja / 7 last)
- üle 3-aastaste osapäevarühmas 1 kasvataja / 13 last (kõik lapsed ei ole lasteaia kogu päeva)

Igal lapsel peab olema rühmas nõ hooldaja, kes tema eest vastutab ja perekonnaga suhtleb, see võib olla kas kasvataja või hoidja. Kui kasvatajal on mure lapse arengu pärast, mida ta ise lahendada ei saa, võtab ta ühendust eripedagoogiga. Lasteaia peab tavaliselt teenuste saamist korraldama lasteaiakasvataja. Näiteks kõneprobleeme märgataksegi enamasti pere ja laste nõuandlas (vt esimene ptk); lasteaia aga annab kasvataja vanemale märku, et laps vajaks logopeediteenust ning seejärel lepitakse kokku, kas vanem viib lapse ise teenusele. Eksperti sõnul viibki lapse logopeedi juurde tavaliselt vanem ise. (Intervjuu 2023a)

Kaasava hariduse üldpõhimõtted – kolmeastmeline tugisüsteem

Soome kaasava hariduse põhimõtted, sealhulgas iga õpilase õiguse individuaalsele toele sätestab 2014. aastal vastu võetud põhikooli riiklik põhiõppekava (Kyrö-Ämmälä jt 2017). Selle alusel kehtib Soome koolides kolmeastmeline tugisüsteem, mille eesmärgiks on saada õpilase probleemidele varakult jälile ning õpetada tuge vajavaid õpilasi võimalikult palju tavaklassis (Sommer 2017, Kyrö-Ämmälä jt 2017).

Astmeline süsteem tähendab, et õppimis- või muude raskuste ilmnemisel rakendatakse järk-järgult kas üld-, tõhustatud või erituge. Seejuures hinnatakse järjepidevalt toe sobivust ja

õpilase vajaduste muutust koostöös õpilase ja lapsevanemaga. Esimene aste ehk üldine tugi ei eelda uuringuid ega otsuseid ning seda rakendatakse kohe – näiteks võib üldtuge vajada laps, kes on haiguse tõttu puudunud. (Opetushallitus 2014, Sommer 2017 kaudu)

Tõhustatud tugi eeldab kirjalikku pedagoogilist hinnangut ja vanema nõusolekut, otsuse tõhustatud toe pakkumiseks teeb kooli õpilase heaolu tugirühm ning õpilasele koostatakse õppeplan, mis on tõhustatud toe puhul kohustuslik (Poldre 2019; Yli-Jokipii 2023; Kyrö-Ämmälä jt 2017b) Tugimeetmeid dokumenteeritakse põhjalikult: nii üld- kui tõhustatud toe puhul talletatakse eesmärgid õpilase õppeplani, üldtoe plaanile tuginetakse ka tõhustatud toe jaoks pedagoogilise hinnangu tegemisel. (Opetushallitus 2014, Sommer 2017 kaudu)

Eritugi määratakse juhul, kui kahest eelnevast abinõust ei piisa ning ka selleks on tarvis vanema nõusolekut (Poldre 2019). Eritoe vajadust hindab õpetaja koos eripedagoogiga, tuginedes varasematele hinnangutele, sh tõhustatud toe õppeplaanile. Otsuse eritoe andmiseks teeb kool vanemate avalduse alusel. Eritoe otsuse võib teha ka enne eelnevaid toeastmeid rakendamata, juhul kui selle vajadust tõestab meditsiiniline või psühholoogiline hinnang. (Peda.net; Kyrö-Ämmälä jt 2017b) Eritoe pakkumiseks koostatakse õpilasele individuaalne õppeplan, mille täitmise eest vastutab õpetaja. Vajadusel kaasatakse teisi spetsialiste, sh ka kooliväliseid teenusepakkujaid. (Peltomäki jt 2021)

Õpilast toetav meeskond ja juhtumikorraldus

Tugimeetmete planeerimisega tegeleb Soome koolis nn õpilase heaolu tugirühm, kuhu kuuluvad õpilase vajadustest lähtuvalt klassijuhataja või aineõpetajad, kooliõde, eripedagoog, kooli kuraator (Eesti mõistes sotsiaalpedagoog), direktor, kes rühma juhib, ja kooli psühholoog. Seal arutatakse läbi õpilase probleemid ja tugimeetmed, kohtumistest teavitatakse alati vanemat/hooldajat. (Poldre 2019; Intervjuu 2023) Õpilase hoolekanne tähendab Soome koolis nii õppimise, psüühilise ja füüsilise tervise kui ka sotsiaalse heaolu terviklikku toetamist koostöös õpetus-, sotsiaal- ja terviseala esindajatega (Opetushallitus 2014, Sommer 2017 kaudu).

Intervjueeritud eksperdi sõnul märkab õpilase probleeme tavaliselt õpetaja, kes võtab ühendust eripedagoogiga. Viimane osaleb iga juhtumi korralduses, sotsiaalsete probleemide korral tehakse koostööd ka kuraatoriga (sotsiaalpedagoog). Tõhustatud toe korraldamiseks moodustavad meeskonna klassijuhataja/aineõpetaja, eripedagoog ja lapsevanem, vahel ka kuraator, eelkõige eritoe osutamiseks ja psühhofüüsiliste probleemidega tegelemiseks lisandub meeskonnale ka kooliõde.

Koolides pole intervjueeritud eksperdi sõnul määratud kindlat juhtumikorraldajat, kes vanemaga ühendust hoiab, vaid ülesanded jagatakse heaolu tugirühma kohtumistel. Alklassides vastutab vanemaga suhtlemise eest tavaliselt klassiõpetaja, teises ja kolmandas astmes kas klassijuhataja, eripedagoog või kuraator. Tugirühma kohtumistel lepitakse kokku, kes väiksemas koosseisus juhtumi arutamiseks edaspidi kokku saavad.

Suuremates koolides toimub tugirühma koosolek igal nädalal ning kohal on direktor, kooliõde, eripedagoog, kuraator. Lepitakse kokku, milliseid klasse mingil kindlal nädalal arutatakse. Vajadusel kutsutakse kokku eraldi koosolek ühe konkreetse õpilase toetamiseks ning seal osaleb ka lapsevanem. E-kooli (Wilma) kaudu teavitatakse lapsevanemat ja saadetakse sõnum, kus palutakse vanemal teada anda, kui tal on oma lapse pärast mure ja sooviks, et seda tugirühma kohtumisel arutataks.

Tugirühma kohtumistel saab intervjueeritud eksperdi sõnul näiteks kooliõde jagada ka meditsiinilist infot, juhul kui see on lapse toetamiseks vajalik, koolist väljaspoole info jagamiseks on aga vaja lapsevanema nõusolekut. (Intervjuu 2023a)

Tugirühma eesmärgiks on selgitada välja õpiraskuste põhjused ja rakendada vajalikud meetmed. Kui on vaja näiteks uuringuid, käivitab koolikuraator need ja laps saadetakse koolipsühholoogi juurde. Tõsisemate murede puhul käivad lapsed uuringutel ja konsultatsioonidel psühhiaatriakliinikus, neuroloogi või muu spetsialisti juures. Uuringuteks on tarvis vanema luba. Koolipsühholoog võib lapse edasi suunata ka logopeedi juurde, kes ei tööta Soome koolides alaliselt, vaid külastavad koole ja lasteaedu vajadusest lähtuvalt. (Poldre 2019)

Raske vaimu või -liitpuudega õpilastele eritoe pakkumisel on tugirühmade seas tehtud uuringu kohaselt peamiseks juhtumikorraldajaks eripedagoog. Teised olulisemad osapooled õpilase kohta info vahendamisel ning eritoe õppeplaani eesmärkide seadmisel on aga lapsevanemad, terapeudid ja erivajadusega laste tugitöötajad. Soome koolis pole seejuures üldjuhul õpilastel eraldi isiklikke tugiisikuid. (Peltomäki jt 2021)

Spetsialistide koormus

Lisaks eripedagoogidele on Soome koolides õpetaja abid, kes abistavad vastavalt vajadusele erinevaid klasse (Lakkala jt 2021). Intervjueeritud eksperdi sõnul on õpetaja abid kutsekvalifikatsiooniga ning toetavad enamasti algklasside õpilasi, kes saavad tõhustatud tuge, vähesemal määral ka põhikooli teise astme õpilasi.

Eripedagooge on Soome koolides rohkem kui Eestis, algklassides 1–2, põhikooli teises ja kolmandas astmes 2–3 (Poldre 2019). On näiteid koolidest, kus kolmest eripedagoogist üks on määratud vastutama nende HEV-õpilaste eest, kes vajavad individuaalõpet või väiksemas rühmas õppimist (Lakkala jt 2021).

Soomes pole erinevalt Eestist spetsiaalselt HEV-õpilastele ette nähtud väikeklasse (Räis jt 2017), samas on leitud (Sommer 2017), et Soomet eeskujuks võttes tuleks Eestis siiski väikeklassid säilitada, kuna mõnedel erivajadustega lastel on ka Soome koolis tavaklassis keeruline toime tulla. Seda kinnitas intervjueeritud ekspert, kelle sõnul vajaksid näiteks autismispektri häirega lapsed rahulikumat keskkonda.

Soome koolis logopeede ei ole, intervjueeritud eksperdi sõnul märgatakse kõneprobleeme enamasti enne kooli lasteaias või pere ja laste nõuandlas. Lasteaias on eripedagoogid, kes vestlevad lapsevanemaga ja lepivad tavaliselt kokku, et vanem viib lapse logopeedi

teenusele. Ekspert märkis ka, et hetkel on logopeediteenuseid Soomes suhteliselt raske kätte saada ning ka eripedagooge pole piisavalt.

Kooli koostöö lapsevanematega

Intervjueeritud eksperdi hinnangul on koolide koostöö vanematega üleüldiselt väga hea, sest erivajadusi ei peeta enam häbiasjaks, mistõttu ei tööta vanemad lisatõe pakkumisele ka enamasti vastu. Lapsevanemat peetakse olulisimaks tugimeeskonna liikmeks, kellega koostöös lapsele pakutavat lisatuge planeeritakse (Peltomäki jt 2021). Vanematele selgitatakse, et lisatugi ei tähenda, et lapse endaga oleks midagi valesti ning tuge võib vaja minna ainult ajutiselt. Samuti keskendutakse näiteks tõhustatud toe jaoks pedagoogilise hinnangu koostamisel lapse tugevustele ning rõhutatakse, et puudused ei esine mitte lapsel endal, vaid lapse tegevusel. (Intervjuu 2023)

Kool peab oluliseks vanemat kõige koolis toimuvaga kursis hoida, sealhulgas vahetatakse sõnumeid, helistatakse ja suheldakse Wilma keskkonna kaudu, vähemalt kaks korda aastas kohtutakse vanematega näost näkku ning vanemad osalevad ka kooli ühisürituste korraldamises. Õpetajad arutavad vanematega lapse õppimist, parimaid õpimeetodeid ja heaolu koolis, sageli tehakse vanematega koostööd klassikaaslaste vaheliste konfliktide lahendamiseks. (Kyrö-Ämmälä jt 2017)

Infovahetus üleminekuetappides

Hindamisel ja tugiteenuse planeerimisel võetakse arvesse ka teisi hinnanguid ja õpilasele juba varem antud abi. Tugiteenuste jätkamist üleminekuetappidel – eelkoolist põhikooli ja põhikooliastmete vahel – aitab tagada õpilase individuaalne õppekava HOJKS, kuhu talletatakse kõik õpilase juhendamiseiga seotud eesmärgid ja toimingud. (Opetushallitus 2014, Sommer 2017 kaudu)

Koolis pakutud tugimeetmeid kajastavad dokumendid edastatakse ka järgmisesse kooli. Intervjueeritud eksperdi sõnul võivad aga dokumendid teise kooli või koolist lasteaeda jõuda väga aeglaselt, muuhulgas aeglustab protsessi see, et dokumendid antakse üle kooli sekretärile, kes need omakorda kooli süsteemi sisestab.

Ühest koolist teise peaks info edasi minema, aga vahel vanem ei taha, et see edasi läheks, saab seda mõjutada. Nendes olukordades on koolidel raske. Kui vanem ei taha, pole midagi teha. Põhimõtteliselt saadetakse toe kohta info järgmisesse kooli edasi. Õpetaja võtab ka ühendust eelmise kooliga ja palub andmeid saata. Vanema nõusolek peaks olema, aga dokumente on vaja jagada lapse arengu heaks, siis saab jagada, koolide vahel. – Ekspertintervjuu 2023a

Kooli koostöö ja infovahetus KOVi lastekaitsega

Koolis on sotsiaalpedagoog ja enamasti sotsiaalpedagoogi haridusega kuraator, kes tegeleb peamiselt kiusamisprobleemide, suhete loomise, suhtlemistreeningute ja üksildustundega. Ka pere probleemidega tegelemise võib alata sotsiaalpedagoog klassiõpetaja või mõne muu töötaja soovitusel. (Poldre 2019)

KOV-i juurde kuulub ka pere ja laste nõuandla (vt esimest alapeatükki), mis tegutseb koolist eraldi ja kuhu kooli peret ei suuna. Sealt saadakse abi lapse kasvatamiseks, koduste ülesannete tegemiseks või mõne muu pereprobleemi (haigus, lein) korral, mis mõjutab lapse kooliskäimist ja õppeedukust. Tõsisemate probleemidega pöörduakse lastekaitse: sotsiaalpedagoog võib vajadusel teha lastekaitsele avalduse lapse väärkohtlemise, tema õiguste eiramise või hooleta jätmise kohta. (Poldre 2019)

Valteri Kool

Valteri Kool on Soome Haridusameti all tegutsev riiklik nõustamiskeskus, mis pakub lasteaedadele ja koolidele teenuseid nii üld-, tõhustatud kui ka eritoe võimaldamiseks. Keskuse põhieesmärk on, et laps saaks võimalikult palju tuge oma kohalikus koolis.

Valteri nõustamiskeskuse kontorid on viies asukohas – Helsingi, Jyväskylä, Kuopio, Mikkeli, Oulu – ja teenuseid kasutab 70% Soome omavalitsustest. Valteri all on ka erikool, kuhu jõuab õppima 13% Valteri teenuseid saanud õpilastest (Valteri.fi 2019)

Nõustamisteenus

Õpetajaid julgustatakse keskuse poole pöörduma mis tahes muredega, et neile võimalikult varakult lahendusi otsida. (Valteri.fi 2022) Seejuures on Valteri nõustamiskeskuses kokku 50 hariduskonsultanti, kelle põhitöö on tavakoolide toetamine. (Intervjuu 2023b)

Konsultant kogub juhtumi kohta kogu info ning edastab selle saatekirjana Valteri meeskonnale, kuhu võivad kuuluda logopeed, psühholoog ja õpetaja. Valteri viies üksuses on ka kohapeal arstid ning füsioterapeudid, ehk kogu tugi on ühe katuse all. Seejärel tehakse otsus pakutava toe kohta. Enamasti külastatakse kooli ja hinnatakse probleemi kohapeal. Nõustamiskeskus pakub ka korduvkülastusi ning kaugkonsultatsiooni. Nõustamise käigus haritakse õpetajaid ning jagatakse nendega praktilisi näpunäiteid ja õpetamismeetodeid.

Teenust kasutab direktori sõnul 200 omavalitsust, kaugel põhjas või idas on kliente vähem. Praegusel ajal toimub umbes 1000 koolikülastust aastas ning selle vajaduse katab direktori sõnul praegune meeskond 50 konsultandi ja teiste spetsialistidega. Teenust rahastab osaliselt riik, omaosaluse peab aga alati tasuma ka omavalitsus. (Intervjuu 2023b)

Tugiperiood Valteri erikoolis või kohalikus koolis

Suurema erivajaduse korral võidakse õpilane suunata ka ajutiselt, 2–6 nädalaks, Valteri erikooli, kus pakutakse väga intensiivset tuge, õpilase naasmisel tavakooli aga antakse õpetajatele põhjalikke juhiseid toe jätkamiseks. Alalisele õppele Valteri erikoolis peab alati eelnema tugiperiood. Avalduse lapse Valteri erikooli suunamiseks teeb kohalik omavalitsus koos vanema või eestkostjaga, otsuse langetab kohalik omavalitsus, kes katab ka lapse transpordikulud erikooli. Samuti võib tugimeeskond minna tugiperioodiks kooli kohapeale (võib osaliselt toimuda ka kaugnõustamisena), mis on küll kallim, kuid direktori sõnul eelistatum lahendus.

Näide nõustamisest

Källbo kooli jõudsid Valteri eskperdid vaid paar nädalat pärast esimest kontakti. Koolikülastus kestis kaks päeva, mille jooksul jälgis meeskond rühmadünaamikat ja osales õpetaja ning teiste kooli töötajatega tundides. Valteri külastuse eesmärgiks on kogeda kooli igapäevaelu ning tähelepanekuid arutatakse kooli personaliga. Källbo koolis andsid külastuse käigus koolile nõu Valteri õpetaja ja rehabilitatsioonispetsialist, kellega koostöös pakuti välja ideid koolikeskkonna paremaks muutmiseks, muuhulgas otsiti praktilisi lahendusi personalipuuduse küsimusele. (Valteri.fi 2022)

Näiteid kaugnõustamisest

Kooliaasta algul tegid Valteri nõustajad kooli ühepäevase visiidi, mille jooksul kohtuti õpilastega, viidi end kurssi õpikeskkonnaga ning vesteldi õpetajatega. Seejärel lepiti kokku, et edasine nõustamine toimub virtuaalselt. Kaugnõustamine jaotati kolme ossa ning lepiti kokku, et vajadusel leiab aset ka neljas kohtumine. Nõustamise eesmärgid olid järgnevad: määrata kindlaks ja talletada õpilase individuaalse õppeplaani eesmärgid, kaardistada individuaalsed õpivajadused ja leida lahendused. Virtuaalsel nõustamisel osalesid õpilase enda õpetaja ja nõustaja, eripedagoog ja mõnedel kohtumistel ka õpilase eestkostja. Igaks kohtumiseks tehti kava ning nõustamine leidis aset piisavalt pika aja jooksul, et arvesse sai võtta muutusi õppimises ja toevajaduses. (Valteri.fi 2023)

Kasutatud kirjandus

Finland.fi. 2020. Finnish Maternity and Child Health Clinics. <https://toolbox.finland.fi/themes/functionality-and-wellbeing/maternity-and-child-health-clinics/>, viimati vaadatud: 27.02.2023.

Ekspertintervjuu Maija Yli-Jokipiï'ga (Tampere Ülikool). 2023a. Intervjuu tegid uuringu autorid veebruaris 2023.

Ekspertintervjuu Anne Vierelä'ga (Valteri Kool). 2023b. Intervjuu tegid uuringu autorid veebruaris 2023.

Keskimäki, Ilmo; Sinervo, Timo; Koivisto, Juha & World Health Organization. Regional Office for Europe. 2018. Integrating health and social services in Finland: regional and local initiatives to

coordinate care. Public health panorama, 04 (04), 679 - 687. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/324871>, viimati vaadatud: 10.03.2023.

Kyrö-Ämmälä, Outi; Lakkala Suvi. 2017a. Educational Interaction of Pupils' Parents: Finnish Case. *Inclusion in Socio-Educational Frames: Inclusive School Cases in Four European Countries*. Galkienė, Alvyra (Koost). Vilnius: The publishing house of the Lithuanian University of Educational Sciences, lk 290–295.

Kyrö-Ämmälä, Outi; Lakkala Suvi; Norvapalo, Katja. 2017b. Analysis of the Legal Basis of Inclusive Education in Finland. *Inclusion in Socio-Educational Frames: Inclusive School Cases in Four European Countries*. Galkienė, Alvyra (Koost). Vilnius: The publishing house of the Lithuanian University of Educational Sciences, lk 51–62.

Lakkala, S.; Galkiene, A.; Navaitiene, J.; Cierpiałowska, T.; Tomecek, S.; Uusiautti, S. 2021. Teachers Supporting Students in Collaborative Ways—An Analysis of Collaborative Work Creating Supportive Learning Environments for Every Student in a School: Cases from Austria, Finland, Lithuania, and Poland. *Sustainability*, 13, 2804.

Ministry of Social Affairs and Health. 2013. Child and Family Policy in Finland: Brochures of the Ministry of Social Affairs and Health 9eng. Tampere: Ministry of Social Affairs and Health, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69916/URN_ISBN_978-952-00-3378-1.pdf, viimati vaadatud: 7.03.2023.

Patana, Paulina. 2020. Inclusive Education and Cross-Sectoral Collaboration between Education and Other Sectors: Background paper prepared for the 2020 Global Education Monitoring Report.

Peda.net. <https://peda.net/huittinen/ops-2016/eo/5lkjot2/erityinen-tuki/etp/johdanto>, viimati vaadatud 27.02.2023.

Peltomäki, S.; Pirttimaa, R.; Pyhältö, K.; Kontu, E.K. 2021. Setting Individual Goals for Pupils with Profound Intellectual and Multiple Disabilities—Engaging in the Activity Area-Based Curriculum Making. *Education Sciences*, 11, 529. <https://doi.org/10.3390/educsci11090529>, viimati vaadatud: 21.02.2023

Poldre, Annika. 2019. Soomes toetatakse nii koolilast kui ka õpetajat. Õpetajate Leht. <https://opleht.ee/2019/05/soomes-toetatakse-nii-koolilast-kui-ka-opetajat/>

Räis, M. L., Kallaste, E., Sandre, S.-L. 2016. Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Centar.

Sommer, V. 2017. Kaasav haridus Soome kolmeastmelise eripedagoogikasüsteemi näitel: eeskuju ja võimalused Eesti jaoks. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

THL.FI. 2022.Terveysten ja hyvinvoinnin laitos [Riiklik Tervishoiu ja Heaolu Instituut]. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus>, viimati vaadatud: 10.03.2023.

THL.FI. 2023. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos [Riiklik Tervishoiu ja Heaolu Instituut]. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/aitiys-ja-lastenneuvola/lastenneuvola>, viimati vaadatud: 20.02.2023

Valteri.fi. 2019.
https://www.valteri.fi/wp-content/uploads/2019/03/Mikaonvalteri_final_2019_ENG_1.jpg, viimati
vaadatud: 28.02.2023.

Valteri.fi. 2022. Valterin käynti oli helpotus koko luokalle. [Valteri külaskäik oli kergenduseks kogu klassile.] <https://www.valteri.fi/valterin-kaynti-oli-helpotus-koko-luokalle/>, viimati
vaadatud: 01.03.2023.

Valteri.fi. 2023. Etäohjauskäynti.
<https://www.valteri.fi/palvelut/tukijaksot-ohjaus-koulutus-etapalveluina/etaohjauskaynti/>, viimati
vaadatud: 13.03.2023.

Viitala, Riitta; Kekkonen, Marjatta; Halme, Nina. 2012. Family centres in Finland – a new approach within services for children and families. *Family centre in the Nordic Countries – a Meeting Point for Children and Families*. Kekkonen, Marjatta; Montonen, Mia ja Viitala, Riitta (Koost). Kopenhaagen: Põhjamaade Ministrite Nõukogu, lk 21–28.

Yli-Jokipii. 2023. Õppimise toetamine kolmes trepis – kolmiportainen tuki. Esitlus. Tampere Ülikool: Kasvatusteaduste ja kultuuri teaduskond.

Mala ulica perekeskus Sloveenias

*Meile meeldib mõelda, et pakume nõustamist kohvitassi kõrvale.
(keskuse juht, intervjuu 2023)*

Mala ulica perekeskus on tegutsenud kümme aastat ning on esimene sellesarnane perekeskus Ljubljanas. Keskuse peamine eesmärk on pakkuda kohta, kus laps saab mängida ja vanem aega veeta. Lisaks keskuse mängulisele ja lastele kohandatud interjööri on seejuures väga tähtis osa keskusest kohvik vanematele, kus keskuse kaks pereterapeuti eelkõige tegutsevadki ja vaba vestluse käigus probleeme märkavad või vajadusel teenustele ja programmidesse suunavad.

*Me proovime tuua kokku kogukonda ja luua justkui avalikku elutuba, kus inimesed saaksid aega veeta.
(keskuse juht, intervjuu 2023)*

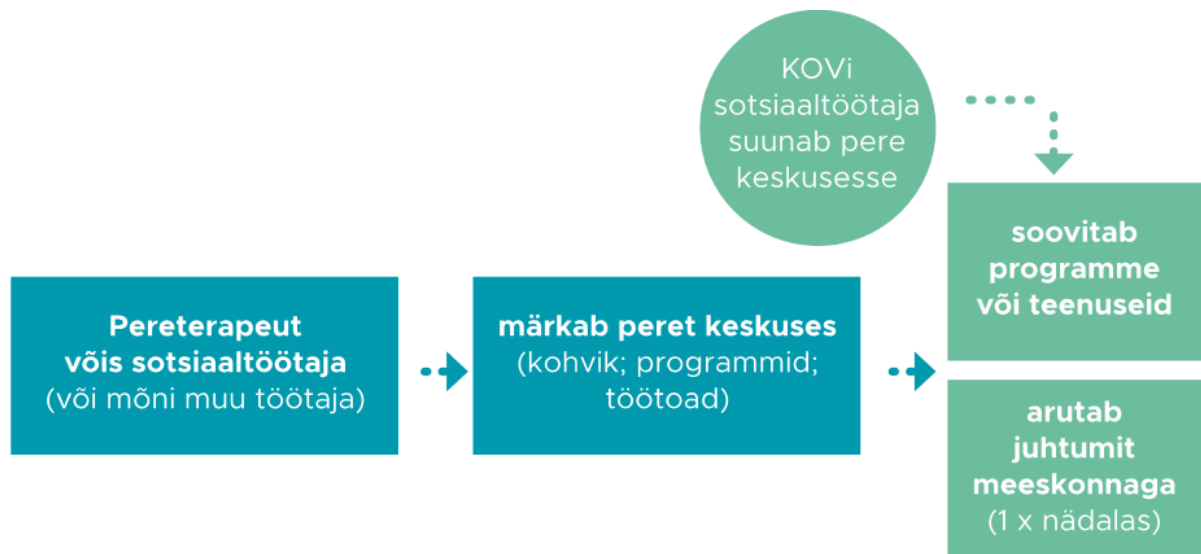
Lisaks mängimise ja ajaveetmise võimalusele ning terapeutide kohaolule on keskuses kindel programm: iga päev toimuvad lastele töötoad ning erinevad tugigrupid ja programmid vanematele. Enamus programme on tasuta või on tasu väike. Keskus on avatud iga päev, sh riigipühadel ja nädalavahetustel.

Keskuse külastamiseks tuleb samuti maksta väikest tasu – 2€ ühe lapse ja €4 mitme lapse eest saatjaga. Seejuures rahastatakse keskust veidi üle 50% ulatuses linnavalitsuse eelarvest ning osalt riiklikest fondidest ja projektitoetustest. Juhi sõnul (Intervjuu 2023) levib info keskuse kohta vanemate seas suust suhu ning keskus on pidevalt täis, järgneva kahe aasta jooksul peaks omavalitsus avama veel kaks sarnast perekeskust.

Keskuse töötajad

Keskuses on alaliselt tööl seitse programmijuhti: sotsiaaltöötaja, kellel on ühtlasi Imeliste Aastate programmijuhi väljaõpe, samuti antropoloog, kunstnik, kaks pedagoogi ja kaks pereterapeuti. Üks töötajatest on metsniku väljaõppega ja juhatab töötubasid looduses, aga ka keskuses kohapeal. Kõik töötajad on keskuses vähemalt ühel päeval nädalas ning kõik neist juhendavad ka gruppe suvelaagrites. Lisaks on üks pereterapeutidest andud välja raamatu imetamise teemal ja saab ka selles osas emasid nõustada.

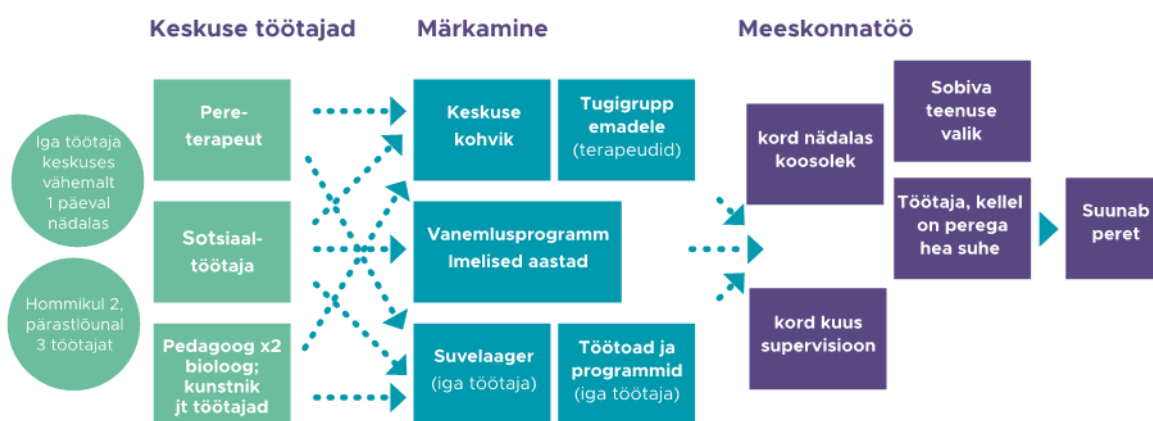
Kui mis tahes töötaja on keskuses kohapeal, saavad külastajad tema poole alati pöörduda. Hommikuti on keskuses kaks töötajat, pärastlõunal kolm. Töötajad juhivad tavaliselt mõnda laste töötuba või tervitavad vastuvõtulauas tulijaid ja selgitavad uutele külastajatele keskuse reegleid. Üks töötajatest pakub kohvikus kohvi – seda ülesannet täidavad ka pereterapeutid. Juhi sõnul on see hea võimalus vanematega mis tahes teemadel vestelda, kui nad seda soovivad, pereterapeuti kohalolu otseselt aga külastajatele ei reklaamita. Pereterapeutid on tavaliselt keskuses just hommikuti, kui emapuhkusel emad seal aega veedavad ning rahvast on keskuses vähem. Kohvik soodustab vaba vestlust mis tahes teemadel, juhi sõnul hakkavad vanemad vahel ise oma probleemidest vestluse käigus rääkima. (Intervjuu 2023)

Joonis 2. Pere märkamine Mala ulica keskus.

Meeskonnatöö korraldus

Programmijuhtidele on kord kuus ette nähtud supervisioon, kus nad ka keerulisemaid juhtumeid või tähelepanekuid arutavad. Lisaks on keskus iganädalaselt meeskonnakohtumised. Kui keskus märgatakse probleemsemaid peresid, proovitakse nendega vestelda ja neid programmidesse suunata, samuti võidakse perele tuge pakkuda näiteks neile toitu ja riideid koju viies. Üheskoos arutatakse, kuidas perele kõige paremini läheneda. Tavaliselt teeb seda töötaja, kel on juba perega keskus hea suhe välja kujunenud, teda kutsutakse vajadusel pere kohalolekul keskusse ka väljaspool tööaega. (Intervjuu 2023)

Joonis 3. Mala ulica keskuse töötajate rollid pere märkamisel ja teenusele suunamisel.

Märkamine, tugi ja teenustele suunamine

Märkamist ja vaba suhtlust soodustab ka Mala ulica füüsiline keskkond ning tööjaotus – seal ei ole kabinette, vaid terapeudid töötavad enamasti kohvikus.

Võimalusi probleemide märkamiseks ja abi pakkumiseks on erinevaid. Keskuse juhi sõnul hakkavad vanemad tavaliselt loomuldasa kohvikus teiste vanemate ja seal viibivate töötajatega rääkima. Kuna vanemad veedavad keskkuses oma lastega aega ja mängivad nendega, näevad töötajad lapse-vanema vahelisi suhteid pealt. Probleeme märgates püüavad nad vanemaga vestlust alustada ja keskuse programme või vajadusel ka väliseid teenuseid soovitada. Juhi sõnul märgatakse siiski enamjaolt probleemseid lapsi ja peresid vanemlusprogrammides osalejate seas. Samuti on juhi sõnul ülioluline, et keskkuses viibimine annab vanematele endile võimaluse õppida teiste vanemate ja laste suhete jälgimise kaudu.

Programmide kohta võivad infot jagada töötajad vanematega vesteldes, lisaks on kohvikus Imeliste Aastate programmi raamatud ning keskuse seinal on infoplatat vanemlike oskuste püramiidiga. Juhi sõnul äratav see vanemates huvi ja võimaldab töötajal neile programmi tutvustada. (Intervjuu 2023)

Kogukonnakeskus, mis asetseb süsteemist „väljaspool“

Keskuse juhi sõnul ei tee Mala ulica keskus koolide, tervishoiu-, ega sotsiaalvaldkonnaga ametlikult koostööd, pigem võib ette tulla mitteametlikku, tutvustel põhinevat infovahetust. Näiteks on Imeliste Aastate programmijuht Sloveenias ühtlasi Ljubljana ülikooli lastehaigla lastepsühhiaatria osakonna juhataja, mis tähendab, et kui keskkuses märgatakse vaimse tervise teenuseid vajavat last ja vanemat, proovitakse vahel taoliste kontaktide kaudu lapsele sobivat teenust leida. Samuti jagatakse näiteks lastekliinikuga koostöös vanematele infomaterjale väikelapsega suhtlemise kohta.

Koostööd tehakse ka sotsiaalteenuste keskustega, kes suunavad vahel sotsiaalmajanduslikult ebasoodsates oludes peresid keskuse teenuste juurde.

Keskuse juhi sõnul on keskuse edukaks toimimiseks vajalik, et keskus asetseks nõ ametlikust süsteemist väljaspool ning seda ei seostataks tavapäraste sotsiaalteenustega, mis võivad olla perekondade seas tabu ning tekitada ebamugavust. Samuti tahetakse, et keskus oleks avatud kõigile, mitte suunatud ainult sotsiaalmajanduslikes raskustes peredele. Kuna keskus on eelkõige koht, kus mängida ja vaba aega veeta (muuhulgas külastavad nädalavahetusel ka turistid teistest Sloveenia piirkondadest), tunnevad pered ennast seal hästi ja saavad vabalt teiste vanemate ning keskuse töötajatega suhelda.

Kuigi näiteks Imeliste Aastate programmi pakutakse ka paljudes teistes asutustes, on juhi sõnul nende keskuse ootejärjekord programmi koha saamiseks pikim, sest vanemad suhtuvad sellesse pingevabamalt kui nõ ametlikesse teenustesse. Juhi sõnul läbivad programmi keskkuses umbes 50 vanemat aastas. (Intervjuu 2023)

Töötoad ja programmid lastele

Õhtul ja nädalavahetusel külastavad keskust peamiselt pered koos lasteaialastega, spetsiaalseid programme ja tegevusi pakutakse lastele ka suvevaheaegadel, mil vanemad tööl on – näiteks päevalaagrit 6–10-aastastele. Samuti saavad lapsed keskkuses juhendajate käe all tegeleda kunsti ja muusikaga, keskkuses tehakse ka nukuteatrit.

Keskuse juhi sõnul saavad lapsed omandada oskusi ja õppida tundma valdkondi, millega nad lasteaias ei tegele. Lisaks toimub osa tegevusi keskkusest väljaspool, näiteks tehakse igal nädalal ühte linna parkidest spetsiaalselt märgitud jalutusrada, mida pered keskkuse veebilehel oleva kaardi abil avastada saavad – see omakorda ajendab lapsi värskes õhus liikuma (*forest pedagogics*). Keskkusel on ka linna külje all suur aed ja mänguväljak, kus toimuvad päevalaagrid ning nädalvahetuse ti töötöad. (Intervjuu 2023)

Mobiilne töö probleemsetes linnaosades

Lisaks eelkirjeldatud programmidele korraldab keskus tänavatööd linnaosades, kus valdav osa elanikkonnast kogeb sotsiaalmajanduslikke raskusi (nt paljude sotsiaalkorteritega linnaosad). Tänavatöö meeskonda kuuluvad pedagoogid, sotsiaaltöö tudengid ja kunstnikud, tööd juhivad üks keskkuse töötajatest. Tänavatöö käigus tegeletakse eelkõige lastega vanuses 4–12, kelle pered keskkusesse ei jõua. Lastega suhtlemise käigus võidakse märgata erinevaid probleeme, on tulnud ette juhtumeid, kus on pöördutud ka politsei ja lastekaitse poole. Keskkuse juhi sõnul räägivad lapsed keskkuse töötajate ja tudengitega paremal meelel kui näiteks õpetajate või vanematega.

Tänavatööd tehakse kord nädalas pärastlõunatel 3–4 tunni vältel, osalevate laste arv varieerub paarist mitmekümneni. Suvevaheajal pakutakse ka päevalaagrit, milles osalemiseks maksavad vanemad väikese tasu. Seal saavad lapse kolm korda päevas süüa, kavas on erinevad mängud ja tegevused, näiteks teater. Meeskonnaliikmed, sh tudengid, üldjuhul ei vahetu, seepärast on lastel nendega tekkinud usalduslik suhe. (Intervjuu 2023)

Kasutatud kirjandus

Ekspertintervjuu Eva Strmljan Kreslin'iga (Mala ulica keskkuse direktor). 2023. Intervjuu tegid uuringu autorid veebruaris 2023.

Mala ulica. 2023. <https://www.malaulica.si/sl/>, viimati vaadatud: 14.03.2023.

Ponikvar, Nina; Anderluh, Marija; Strmljan Kreslin, Eva; Mojca, Marc. 2021. Economic Evaluation of Preventive Healthcare: A Cost Benefit Analysis of a Parenting Program. *Eurasian Journal of Social Sciences*, 9(2), lk 89-97

Holland

Ennetus kohalikul tasandil

Selleks, et soodustada valdkondadeülest koostööd ja ennetavat sekkumist ning vähendada erihooldusel olevate laste arvu, vastutab 2015. aasta seadusemuudatuste alusel kõigi laste ja noortega seotud teenuste korraldamise eest Hollandis kohalik omavalitsus.

Ennetustööga tegeleb suures osas noorte tervishoiuteenuste amet (*jeugdgezondheidszorg, JGZ*), millel on kohustus pakkuda 2015. aastal kinnitatud põhiteenuste paketti lastele ja noortele igas Hollandi omavalitsuses.

Lastekliinikud

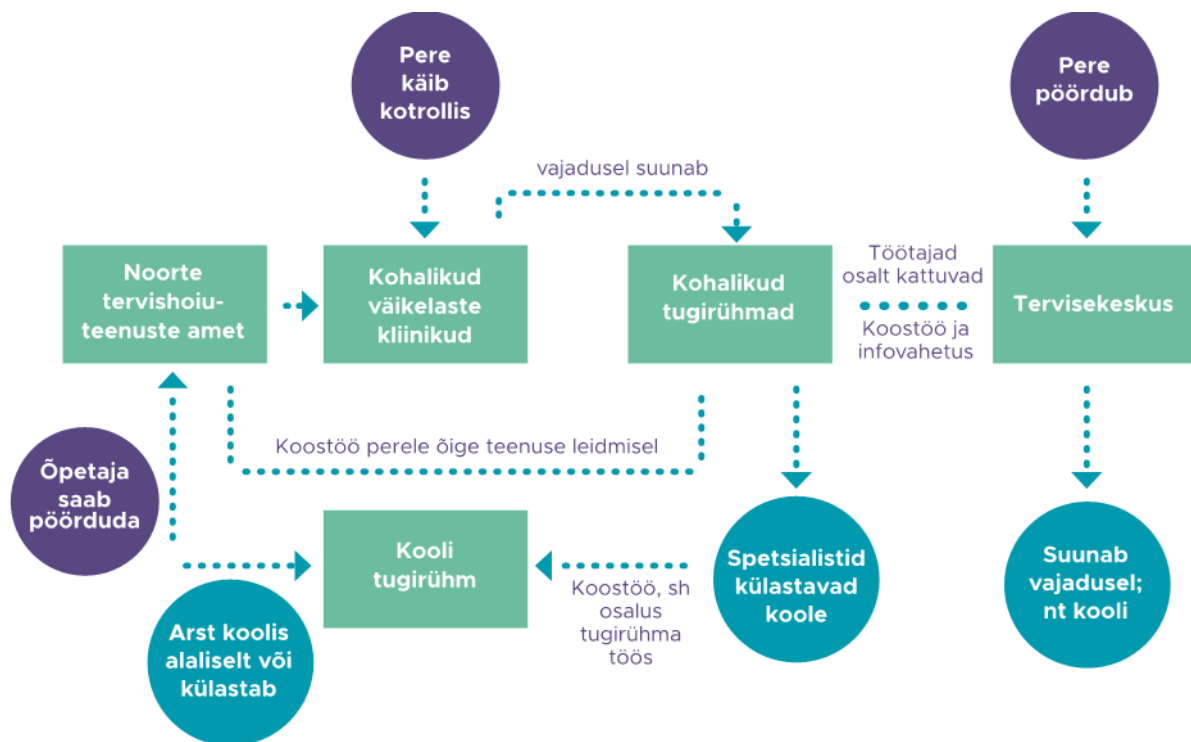
Noorte tervishoiuteenuste ameti alla kuuluvad kohalikud väikelastekliinikud (*Consultatiebureau, CB*). Niipea, kui lapse sünd kohalikus omavalitsuses registreeritakse, saadab omavalitsus teavituse kliinikusse, mille teenustele juurdepääs on universaalne. Lapse esimese nelja eluaasta jooksul kutsutakse vanemaid regulaarselt lapse tervist kontrollima. Kuigi teenus pole ametlikult kohustuslik, peavad vanemad kliinikus käimist loomulikuks osaks lapse kasvatamisest. Samuti teevad kliiniku spetsialistid kodukülastusi või suunavad intensiivsemat tuge vajava pere õigete teenuste juurde.

Lisaks on kümne päeva jooksul alates lapse sünnist vanematel õigus sünnitusõe teenusele, mida pakutakse kõikjal Hollandis. Õde külastab vanemaid kodus ja annab nõu lapse hoolitsemiseks, vajadusel võib õde suunata vanemad ka arsti või kohaliku tugimeeskonna (vt allpool) juurde. Vanemate omaosalus teenuse eest on tavaliselt väga väike.

Noorte tervishoiuteenuste amet

Lapse neljandal eluaastal, mil Hollandis koolitee algab, pakub noorte tervishoiuteenuste amet lapse tervise hindamist, samuti on igas koolis noorte tervishoiuteenuste ameti töötaja (kas kohapeal või külastab kooli), kes teeb samuti tervisekontrolle ja jälgib laste arengut. Teenus pole aga kohustuslik ning selleks on tarvis vanema nõusolekut. (Beinborn jt 2020) Kui aga laps tervishoiuteenuste ameti põhiteenuseid ei saa, proovib amet perega ühendust saada, ning kui laps ameti vaatevälja üldse ei jõua, teavitatakse sellest perearsti (Vanneste jt 2022).

Noorte tervishoiuteenuste spetsialistiga saavad ühendust võtta ka õpetajad kas konkreetse lapse probleemide arutamiseks või kui klassis esineb probleeme, millega amet või mõni muu asutus aidata võiks. Amet pakub ka tervist edendavaid programme. Kogu lapse tervisega seotud infot hoitakse spetsiaalses noorte tervishoiuteenuste ameti digitaalses failis kuni lapse 18-aastaseks saamiseni. Faili saavad vaadata ja sellele infot lisada ainult ameti töötajad, lapse ja pere kolimise korral peab faili edastamiseks uuele ameti kohalikule esindusele taotlema vanema nõusolekut. (Beinborn jt 2020)

Joonis 4. Kohaliku tasandi ennetusteenuste süsteem Hollandis.

Ennetusprogrammid

Ennetusmeetmena pakutakse ka lasteaia ja eelkoolis tundide osana spetsiaalseid programme (*voor en vroeg schoolse educatie, VVE*), mis on suunatud lastele vanuses 2.5–4. Programmide eesmärgiks on toetada lapse keeleliste, sotsiaal-emotsionaalsete, kognitiivsete ja motoorsete oskuste arengut ning leevendada probleeme enne, kui laps kooliteed alustab. VVE programme pakub tavalasteaedades ja eelkoolides vastava väljaõppega personal. Programmide pakkumise eest vastutab kohalik omavalitsus, kes otsustab ka, millised pered teenust saavad. Lapsi suunavad VVE programmidesse üldjuhul eelkirjeldatud väikelastekliinikud, sageli koostöös noorte- ja perekeskuste ning kohalike tugimeeskondadega. (Beinborn jt 2020; Eurydice 2023)

Kohalikud tugimeeskonnad

Alates 2011. aastast on ka igas Hollandi omavalitsuses noorte- ja perekeskused või kohalikud tugimeeskonnad ehk nn naabruskonna meeskonnad (*wijkteams*), mille koosseisu kuuluvad tervishoiutöötajad, sotsiaaltöötajad, psühholoogid, perearstid ja teised spetsialistid. Eesmärgiks on pakkuda kodule võimalikult lähedal nii ennetavaid teenuseid kui ka aidata erinevate probleemidega silmitsi seisvaid peresid. Samuti pakuvad kohalikud tugimeeskonnad tervishoiuteenuseid, vanemlikku tuge ja perekoolitusi. (Beinborn jt 2020)

Kohalikud tugimeeskonnad teevad tihedat koostööd erinevate organisatsioonidega, sh eelkirjeldatud noorte tervishoiuteenuste ametiga. Näiteks võtab amet vajadusel tugimeeskonnaga ühendust, kui leiab, et mõni juhtum võiks seal paremini lahenduse leida, ja

vastupidi. (Beinborn jt 2020) Ka esmatasandi tervishoiukeskustes võib alaliselt töötada tugimeeskonna esindaja ning valdkondadega info vahetamiseks võivad olla sõlmitud konkreetseid kokkulepped. Samuti võib mõne spetsiifilise teenuse pakkuja olla tugimeeskonna liige. (Nederlands Jeugdinstituut 2023a)

Mõnes omavalitsuses on spetsiaalselt lastele ja noortele keskendunud kohalikud tugimeeskonnad, mõnes aga pakuvad tugimeeskonnad abi erinevatele sihtrühmadele. Tugimeeskonna teenused on üsna lihtsalt ligipääsetavad, sealsetelt spetsialistidelt võib saada kohest abi erinevates küsimustes (näiteks lapseootel naisel nõu raseduse kohta või noorel seksuaaltervise teemal) või suunamise õige spetsialisti juurde. (Beinborn jt 2020) Tugimeeskonnaga saab mõnes omavalitsuses ühendust võtta kas otse helistades, meili teel või kohapeal aega kokku leppimata, samuti külastavad tugimeeskonna spetsialistid koole; mõnes omavalitsuses on aga tarvis perearsti või laste- ja noortekliiniku suunamist (Nederlands Jeugdinstituut 2023b).

Enamus omavalitsusi eelistab kohalike tugimeeskondade mudelit noorte-ja perekeskustele, sest viimased tegelevad kitsamalt lastega, samas kui tugimeeskondade mudel võimaldab paindlikumat multidistsiplinaarset tööd kogu perega. (Beinborn jt 2020)

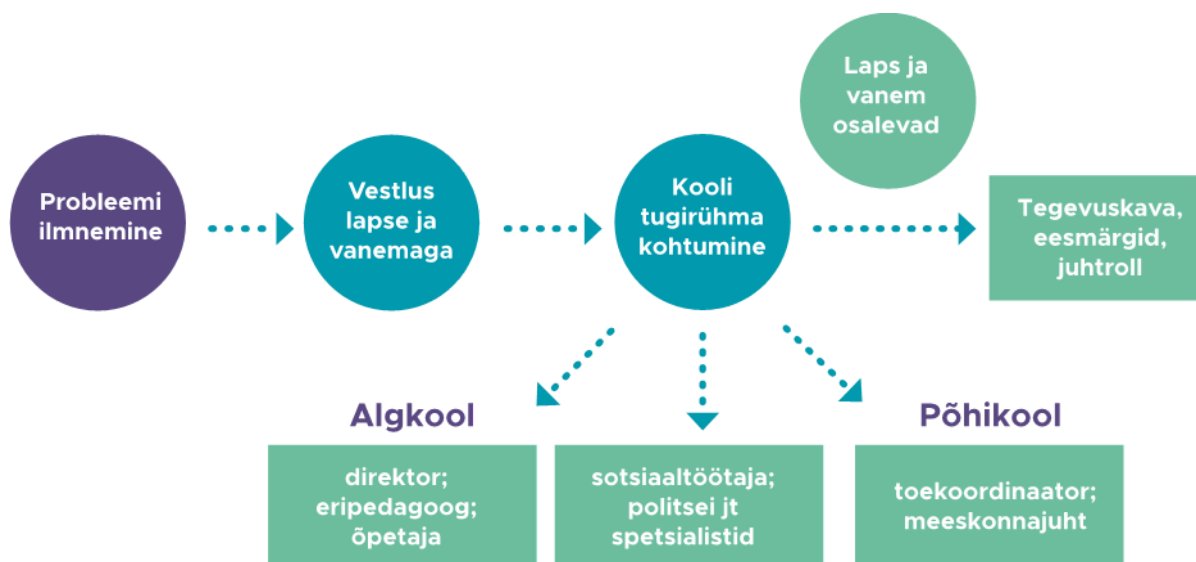
Tugirühmad ja juhtumikorraldus koolis

Peale selle peab igas koolis olema hoolitsuse ja nõuande rühm (Care and Advice team), kuna kool on sageli esimene koht, kus lapsega seotud probleeme tuvastatakse. Need rühmad koosnevad õpetajatest, noorsootöötajatest, sotsiaaltöötajatest, politseist ja (olenevalt olukorrast) teistest spetsialistidest (Government of the Netherlands, 2022).

Koolis tegutsevad rühmad pakuvad abi ja tuge psühhosotsiaalsete probleemidega õpilastele, eesmärgiga tagada laste tasakaalustatud areng ja vältida laste koolist väljalangemist. Koolide hoolitsuse ja nõuande rühmad teevad seejuures tihedat koostööd noorte- ja perekeskuste ning kohalike tugimeeskondadega. (Beinborn jt 2020)

Probleemi ilmnemisel räägitakse esmalt lapse ja vanemaga, seejärel tuleb vanema loal probleemi arutamiseks ja olukorrast ülevaate saamiseks kokku meeskond, mis koosneb algkoolis direktorist, eripedagoogist (internal supervisor) ja õpetajast; põhikoolis toekoordinaatorist ja vahel meeskonnajuhist. Neile lisanduvad juhtumist olenevalt teised spetsialistid. Samuti osalevad aruteludes laps ja vanem, kellega arutatakse ka, milliseid spetsialiste tuleks veel kaasata. Seejärel lepitakse kokku tegevuskavas, sh eesmärkides ja juhtrollides. (Nederlands Jeugdinstituut 2023c)

Järjest rohkemates omavalitsustes osaleb kooli multidistsiplinaarse meeskonna töös ka kohaliku tugimeeskonna või noorte- ja perekeskuse esindaja, tehes koostööd näiteks eripedagoogiga (Nederlands Jeugdinstituut 2023d).

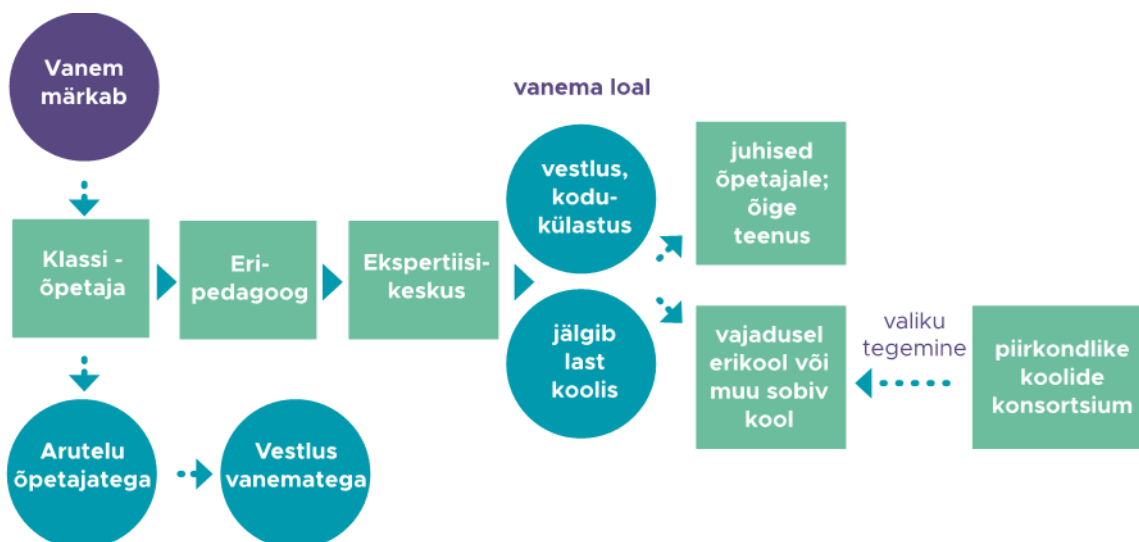
Joonis 5. Üldine juhtumikorralduse skeem Hollandi koolis.

Ühe kooli näide: koostöö ekspertiisikeskustega

Intervjuus osalenud Hollandi eksperdi abil saime ülevaate ka ühe konkreetse kooli juhtumikorraldusest. Kuna tegemist on üsna väikese kooliga (ca 200 õpilast), siis erineb selle spetsialistide arv ja koosseis eelpool kirjeldatust.

Eksperti kirjelduste järgi võib lapse abivajadust (millele võivad viidata näiteks raskused oma tunnete väljendamisel, agressiivsus, reeglite eiramine, suutmatus teiste lastega koos mängida jne.) märgata klassiõpetaja või lapsevanem, koos vesteldakse seejärel kooli eripedagoogiga (*internal supervisor*), kes vaatleb last ja võib juhtumist olenevalt abi saamiseks pöörduda kohaliku ekspertiisikeskusesse. Mõnel juhul on lapsevanem esmalt otsinud ise abi tervisekeskusest, kust võidakse omakorda soovitada vanemal pöörduda kooli kaudu ekspertiisikeskusesse spetsiaalse toe saamiseks. Last juhtumeid arutavad õpetajad eelkõige eripedagoogiga, aga ka omavahel, näiteks võivad õpetajad kokku leppida, et vestlevad probleemse lapsevanemaga üheskoos. (Intervjuu 2023)

Keskusest tuleb spetsialist vanema loal kooli last jälgima, vestleb vanematega ning teeb soovitusi spetsiaalse toe pakkumiseks (võib hõlmata nii tuge käitumisprobleemide lahendamiseks või abi keelte ja matemaatikaga). Samuti annab ekspertiisikeskuse spetsialist nõu õpetajatele ning külastab perekonda kodus. Olenevalt juhtumist võib spetsialist vanemate nõusolekul määrata lapsele teraapiat, näiteks mänguteraapiat, mida pakutakse koolis kohapeal väikeses grupis. (Intervjuu 2023)

Joonis 6. Konkreetse kooli juhtumikorralduse näide.

Lisaks on kõnealuses koolis tööl spetsialist, kes pakub eraldi tuge üliandekatele lastele. Erilise andekuse väjaselgitamiseks tehakse spetsiaalne test (*SIDI*), selleks täidavad ankeedi nii õpetajad kui vanemad, ankeet palutakse täita ka eelkooli õpetajatel. Tulemusi jagatakse ja arutatakse üheskoos vanemate ning eripedagoogiga. Üliandekate laste õpetaja töötab tavaliselt näiteks esmaspäeviti umbes 5–6 lapsega erinevatest klassidest.

Kõnealuses koolis on kolmel päeval nädalas tööl ka abiõpetaja (*remedial teacher*), kes pakub nii üks ühele tuge kui õpetab rühmasid. Samuti on abiõpetaja näiteks ühel päeval nädalas toeks suuremas klassis, et klassiõpetaja saaks keskenduda väiksemale rühmale erivajadustega lastele. Abiõpetajaid pole aga intervjueritud eksperdi sõnul piisavalt ning taotlust lisarahastuseks, mis abiõpetajate palkamiseks Hollandis ette on nähtud, ei pruugita eksperdi kogemuse kohaselt rahuldada. Ka praegu on nende kooli abiõpetaja töö ajutiselt tänu valitsuse rahastusele pandeemia mõju leevendamiseks.

Nii algklasside õpetajad kui konkreetse vanuserühma klasside õpetajad kohtuvad vähemalt kord kuue nädala jooksul.

Infovahetus erinevate omavalitsuste koolide vahel on intervjuust saadud info kohaselt selgelt reguleeritud. Koolidel on kohustus õpilasega seotud dokumendid järgmisesse kooli üle anda. Samuti küsitakse infot vanematelt ja helistatakse vanemat eelnevalt sellest teavitades tulevasse kooli. Ka kool, kuhu laps edasi läheb, võtab tavaliselt eelmise kooliga ühendust, et koolivahetuse põhjuste kohta teavet saada. Eelkoolist info saamist lihtsustab aga see, et Hollandis algab koolitee neljandal eluaastal ning eelkoolid, kus õpivad 4–6-aastased lapsed, on põhikoolidega koos.

Vahel paluvad eelkooli õpetajad algkooli õpetajatel last vaatama tulla ja eelkooli õpetajaid nõustada. See on eksperdi sõnul oluline, sest enne algkooli alustamist on oluliselt lihtsam suunata laps vajadusel erikooli või hoida last kauem eelkoolis. Kui laps on juba algkoolis ning ilmneb vajadus eritoe järele, tuleb koolil teha põhjalik hindamine ning otsus eritoeks võib saabuda alles kuni poole aasta jooksul. (Intervjuu 2023)

Last proovitakse tavakoolis hoida niikaua kui võimalik, seda nõuab alates 2014. aastast ka seadus. Õpilasele sobiva koha leidmiseks on tavakoolid moodustanud erikoolidega piirkondlikud konsortsiumid, mis vastutavad ka eritoe rahastuse jagamise eest tavakoolidele ning otsustavad lapse erikooli suunamise üle. (Eurydice 2022) Intervjueeritud ekspert õpetab linnas, kus on 35 000 elanikku ja kolm erikooli. Kui on vajadus erikooli järele, pöörduakse ekspertiisikeskuse poole, kes hindab last, samuti peavad avalduse täitma nii õpetajad kui vanemad. Ekspertiisikeskuse ülesandeks on lapse olukorda koolis hinnata, juhendada õpetajaid ja suunata vajadusel õigete teenuste juurde.

Koolis on ka kohapeal arst, kellega õpetajad saavad nõu pidada. Lapse arstile saatmiseks on tarvis vanema luba. Lisaks külastab kooli kord aastas spordikeskuse esindaja, et testida 4–6-aastaste motoorseid oskusi. Selleks on samuti tarvis vanemate luba. Vajadusel saavad lapsed motoorsete oskuste arendamiseks lisatuge.

Vanematega kohtutakse vähemalt kolm korda aastas ning vajadusel sagedamini, samuti suheldakse koolipäeva lõpus, kui vanemad lapsele järgi tulevad. Lisaks kasutatakse vanematega suhtlemiseks rakendust *Social Schools*, kus õpetajad jagavad (vanemate loal) kord kuus uudiseid või pilte kooli üritustest, ning vanemad saavad oma lapsega seotud infot näha ja kommenteerida. Õpetajad näevad rakenduses infot kõikidest klassidest. Ekspertiisil aitab rakendus sidet hoida vanematega, kes elavad kaugemal. (Intervjuu 2023)

Kasutatud kirjandus

Beinborn, Niclas; Ullrich, Nicolas; Grohs Stephan. 2020. Making Prevention Work: Case Study Netherlands. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

Eurydice. 2022. Netherlands: Separate special education needs provision in early childhood and school education. European Commission. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/netherlands/separate-special-education-needs-provision-early-childhood>, viimati vaadatud: 28.02.2023.

Eurydice. 2023. Netherlands: Early Childhood Education and Care. European Commission. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/netherlands/early-childhood-education-and-care>, viimati vaadatud: 27.02.2023.

Government of the Netherlands. 2022. Youth Care and Child Protection. <https://www.government.nl/topics/youth-policy/youth-care-and-child-protection>, viimati vaadatud: 27.02.2023.

Ekspertintervjuu õpetajaga Hollandi koolis. 2023. Intervjuu tegid uuringu autorid veebruaris 2023.

Nederlands Jeugdinstituut. 2023a. Met wie werkt het wijkteam samen? [Kellega töötab kohalik tugimeeskond?] <https://www.nji.nl/wijkteams/met-wie-werkt-het-wijkteam-samen#in-de-buurt>, viimati vaadatud: 28.02.2023.

Nederlands Jeugdinstituut. 2023b. Wat doet een wijkteam? [Mida teeb kohalik tugimeeskond?] <https://www.nji.nl/wijkteams/wat-doet-een-wijkteam>, viimati vaadatud: 27.02.2023.

Nederlands Jeugdinstituut. 2023c. Wat bespreek je in een multidisciplinair overleg? [Mida arutatakse valdkondadeüleisel kohtumisel?] <https://www.nji.nl/verbinding-onderwijs-en-jeugdhulp/wat-bespreek-je-in-een-multidisciplinair-overleg>, viimati vaadatud: 28.02.2023.

Nederlands Jeugdinstituut. 2023d. Hoe verbind je school en wijk? [Kuidas ühendada kool ja naabruskond?] <https://www.nji.nl/verbinding-onderwijs-en-jeugdhulp/school-en-wijk>, viimati vaadatud: 28.02.2023.

Vanneste, Y.T.M.; Lanting, C.I.; Detmar, S.B. 2022. The Preventive Child and Youth Healthcare Service in the Netherlands: The State of the Art and Challenges Ahead. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19, 8736. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148736>

Norra

Juhtumikorraldus koolis

Intervjueeritud eksperdi sõnul on igas koolis 1–2 eripedagoogika meeskonda⁹, mis koosnevad eripedagoogist, sotsiaaltöötajast ja koolijuhist (või asejuhist). Kohtumised konkreetse juhtumi arutamiseks leiavad aset kord nädalas, samuti osaleb kord kuus kohtumisel kohaliku kompetentsikeskuse (vt lähemalt järgmises alapeatükis) esindaja ning lastekaitse.

Seejuures on igal koolil/lasteaial kompetentsikeskuses oma kontaktisik, kellega võib telefoni või e-kirja teel nõu saamiseks suhelda mis tahes probleemide korral, ka enne ametliku hindamise algatamist. Vajadusel suunab kontaktisik kooli mõne teise eksperdi juurde.

Õpetajaid esindab kohtumistel õpetajate ühingu esindaja, kes on olemas igas koolis. Õpetaja, kes märkab lapse probleeme, peab esmalt nõu vanematega, ning edastab siis info õpetajate ühingu esindaja kaudu eripedagoogika meeskonnale nädalakohtumistel arutamiseks. Vahel osaleb kohtumistel ka juhtumi algatanud õpetaja, et lapse juhtumi kohta täpsemat infot jagada. Seejuures kaasatakse vanemaid kõige alguses, enne nädalakohtumisel teema ülesvõtmist, ning vanematega kohtub lisaks õpetajale ka eripedagoog ning vahel direktor.

Eripedagoogika meeskond otsustab, kuidas probleemiga tegeleda ning teeb kuueks nädalaks tegevusplaani. Koolidirektor või asedirektor kohtuvad iga kahe nädala tagant lapse õpetajaga, et lapse käekäiku arutada ning mõelda, millal peaks vanemaid kaasama. Väärkohtlemise juhtumite korral ei võeta vanemaga üldse ühendust ning pöörduakse otse politseisse või lastekaitse. Vastutav juhtumikorraldaja võib olla nii eripedagoog kui direktor, viimane on aga lõplikult kogu tegevuse eest vastutav.

Igas koolis on ühel-kahel päeval nädalas tööl ka medõde, kes lapsi nõustab. Eksperdi sõnul on medõdedest palju abi, kuna lapsed pöörduvad vahel erinevate koolimuredega meelsamini medõe kui õpetaja või lapsevanema poole. Medõde osaleb ka eripedagoogika meeskonna kohtumistel. (Intervjuu 2023)

Kompetentsikeskused ja eritoe vajaduse hindamine

Erinevalt Soomest ei kehti Norra koolides selgelt piiritletud mitmeastmelist tugisüsteemi. Igal õpilasel on seaduse järgi õigus kohandatud õppele (Fasting jt 2023) ning kui sellest ei piisa, peab erilise toe saamiseks koostöös vanema ja õpilasega hinnangu andma kooliväline kompetentsikeskus.

Kompetentsikeskus ehk haridusliku ja psühholoogilise nõustamise teenus (*PP-tjenesten*) kuulub omavalitsuse haldusalasse, asub igas omavalitsuses ning selle eesmärgiks on aidata

⁹ Erandiks on kõige põhjapoolsemad väiksemad omavalitsused, kus on probleeme õpetajategi leidmisel.

arengu- või hariduslike raskustega lapsi, noori ja täiskasvanuid ning pakkuda koolidele tuge ja nõu erivajadusega õpilaste toetamises (sh sotsiaalsete probleemide korral). (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016)

Täpsemalt on kompetentsikeskustel seaduse järgi kaks erinevat rolli: 1) nõustada haridusasutusi organisatsiooni arengu planeerimisel ja töötajate pädevuse tõstmisel, et parandada erivajadusega lastele pakutavaid teenuseid; 2) koostada eksperthinnanguid, kui seadus seda nõuab. Kompetentsikeskuse poole saavad pöörduda ka vanemad. (Fasting jt 2023)

Otsus eritoe pakkumiseks

Eritoe kohta otsuse tegemiseks teeb kool esmase hindamise, seejärel annab hinnangu kompetentsikeskus, kelle soovitusel alusel teeb lõpliku otsuse kooli omanik. (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016) Enne otsuse tegemist tuleb ära kuulata ka laps/õpilane ning tarvis on vanema või õpilase nõusolekut (Utdanningsdirektoratet 2022). Intervjueeritud eksperdi sõnul on koolil pärast probleemi tuvastamist seaduse järgi probleemi lahendamiseks aega kuus nädalat, selle aja möödudes on kohustus pöörduda abi saamiseks kompetentsikeskuse või teiste asutuste poole. Vajadusel pöörutakse kompetentsikeskuse poole koheselt pärast probleemi tuvastamist. (Intervjuu 2023)

Kui selgub vajadus eritoe järele, koostatakse lapsele individuaalne õppeplaani ja kutsutakse kokku nn vastutav tugirühm. Tugirühma liikmete seast määratakse omakorda perele esmane kontaktisik, kes vastutab kogu infovahetuse eest ja koordineerib valdkondadevahelist tööd lapse ümber. (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016) Olenevalt juhtumist võib selleks olla nii klassijuhataja, eripedagoog, sotsiaalpedagoog kui ka väline teenusepakkuja, näiteks psühholoog lastepsühhiaatria kliinikust (*Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk*) (Intervjuu 2023). Vastutav isik peab tagama, et kõikidele koostööpartneritele, sealhulgas vanematele/ eestkostjatele, oleks vajalik teave kättesaadav. (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016)

Intervjueeritud eksperdi sõnul on kompetentsikeskuse eksperthindamise põhjal tehtud otsuse elluviimine koolile kohustuslik ning kool peab leidma võimalused eritoe pakkumiseks. Lisaks eritoele koolis võib erandjuhul suunata lapse ajutiselt (paariks nädalaks või kuuks) väikeklassidega erikooli. Kompetentsikeskus otsustab ka, kas on vajadus kooliväliste, näiteks haigla lastepsühhiaatria teenuste järele, kus kompetentsikeskusel on intervjueeritud eksperdi sõnul kontaktid. Kui vanem kooli tegevusega lapse toetamisel rahul ei ole, võib vanem sellest maavalitsust teavitada, misjärel algatatakse juhtumi uurimine. (Intervjuu 2023)

Kohalike omavalitsuste ülene koostöö

Intervjueeritud ekspert juhib omavalitsuste ühendust (4 KOVi, elanikke igas 10 000–20 000, igas KOVis 6–10 kooli), millesarnaseid on tekkinud paljudes teisteski Norra maakondades. Ühenduse eesmärk on planeerida, kuidas ressursse õpilaste toetamiseks paremini kasutada. Selleks toimuvad kooliomanikega mitu korda aastas kohtumised. Näiteks töötavad neli omavalitsust praegu strateegia kallal, mis aitaks leevendada pandeemiajärgset koolist puudumise probleemi. (Intervjuu 2023)

Pilootprojektid kompetentsikeskuste töö tõhustamiseks

Hiljutise Thomas Nordahli juhitud ekspertgrupi juhitud uuringu kohaselt (Nordahl jt 2018, Nordhagen jt 2022 kaudu) kulub kuni 80% kompetentsikeskuste teenuse pakkumise ajast eksperthinnangute koostamisele ja hindamistele ning ooteajad on pikad, mistõttu jääb vähem aega ennetavateks tegevusteks. Ka kompetentsikeskuse roll kooli kui süsteemi arendamises ja kaasavamaks muutmises leiab praktikas harva rakendust, kuna teenus on üle koormatud üksikjuhtumite lahendamisega (Fasting jt 2023).

Uue haridusseaduse ettepanekus (planeeritud jõustuma 2024. aastal) täpsustatakse kompetentsikeskuse rolli varajasele märkamisele kaasaaitamises, ennetamises ja kaasavas hariduses. Selleks, et hinnata, kuidas kompetentsikeskuse teenust vastavalt tulevastele seadusemuudatustele kohandada, katsetati valitud omavalitsustes erinevaid lahendusi pilootprojektide abil, mille mõjuhinnangu tulemusi on all kirjeldatud.

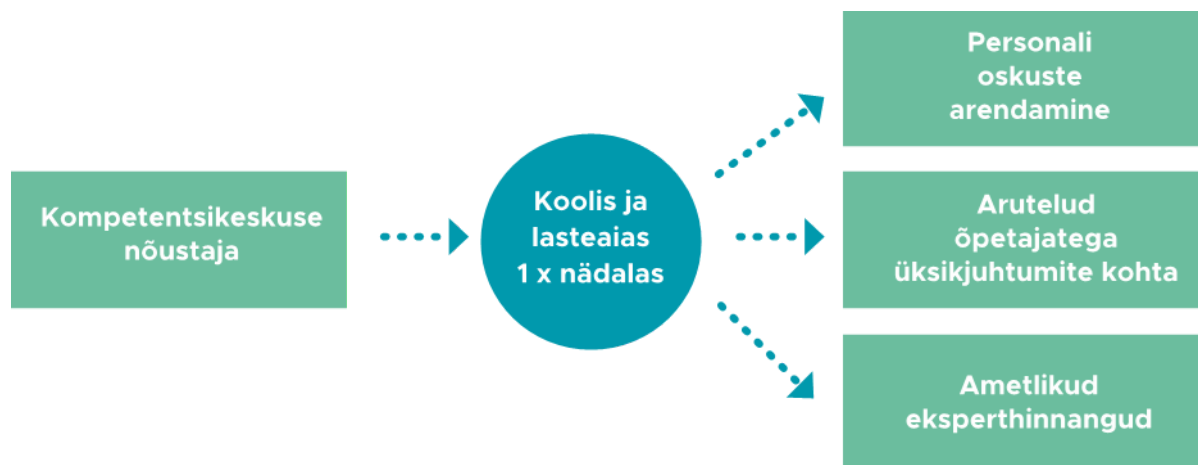
Pilootprojektide üheks peamiseks eesmärgiks oli tuua kompetentsikeskuse teenus koolidele ja lasteaedadele lähemale ning suurendada kompetentsikeskuse osa ennetustöös. (Nordhagen jt 2022)

Steinkjer ja Dovre/Sel – tugi üksikjuhtumite lahendamiseks koolis kohapeal

Uuringus tuuakse ühe peamise eeskujuliku lahendusena esile, et kompetentsikeskus pakub kindlatel päevadel teenust lasteaedades ja koolides kohapeal, aidates nii õpetajatel probleeme varakult märgata ja lahendada. Näiteks külastab kompetentsikeskuse ekspert Steinkjeri vallas õpetajate juhendamiseks koole ja lasteaedu kord nädalas.

Märkimisväärne uuendus Dovre/Seli ja Steinkjeri valdade pilootprojektides oli ka see, et töötajatel oli võimalik arutada kompetentsikeskuse esindajaga individuaalseid juhtumeid. Eesmärgiks oli, et kompetentsikeskus suurendab õpetajate oskust tunda ära märke, mis viitavad laste abivajadusele, ning rakendada nõ madala lävendiga meetmeid enne, kui tekib vajadus ametlikuks kompetentsikeskuse poole pöördumiseks.

Nii Dovre/Seli kui ka Steinkjeri vallas töötasid kompetentsikeskuse nõustajad paralleelselt mitmel tasandil. Esiteks tegid nad oma tavapärase, seadusjärgset tööd. Teiseks sekkusid nad ennetavalt kahel tasandil: ühelt poolt süsteemi tasandil, personali nõustamise ja oskuste arendamise kaudu; teiselt poolt individuaalsel tasandil, töötades üksikute laste juhtumitega ilma ametlikke eksperthinnanguid andmata. Eesmärgiks oli ühendada ennetustöö kaks tasandit, pidades õpetajatega sagedasi arutelusid üksikute laste kohta ning jälgides ja arutades, millised võiksid olla lapse või kogu rühma jaoks head kohandused. Nii Steinkjeri kui Dovre/Seli valdades korraldati ühiseks oskuse arendamiseks ja juhendamiseks ka kohtumisi kogu kooli/lasteaia personalile. (Nordhagen jt 2022)

Joonis 7. Kompetentsikeskuse nõustaja roll Steinkjeri ja Dovre/Seli valdades

Vanylven – pere- ja õppekeskus ja ressursipedagoogid koolides

Väikses Vanylveni vallas olid muutused ulatuslikumad: kompetentsikeskus kaotati ja valda loodi pere- ja õppekeskus¹⁰, mille alla kuuluvad haridusliku nõustamise teenus, tervisekeskus, pereteraapia teenus, kooli terviseteenus, noorte varjupaik, keskkonnaterapeut, noorsootöötaja ja lastekaitseteenistus, samuti KOVi psühholoog. Tugevat mõju valdkondade koostööle avaldas see, et pilootprojekti algusjärgus toimusid sagedased kohtumised, kus teenuseosutajad õppisid üksteise teenuseid paremini tundma.

Seejuures vastutab keskuse juht interdistsiplinaarse koostöö korraldamise eest. Viimast tõsteti järelhindamise raportis esile kui head lahendust koostöö ja selge rollijaotuse soodustamiseks. Pere- ja õppekeskuse haridusteenuse nõustajad (nn ressursipedagoogid) töötavad aga koolides ja lasteaedades kohapeal ning on seega ühenduslüliks lasteaia/kooli ja pere-ja õppekeskuse teenuste vahel.

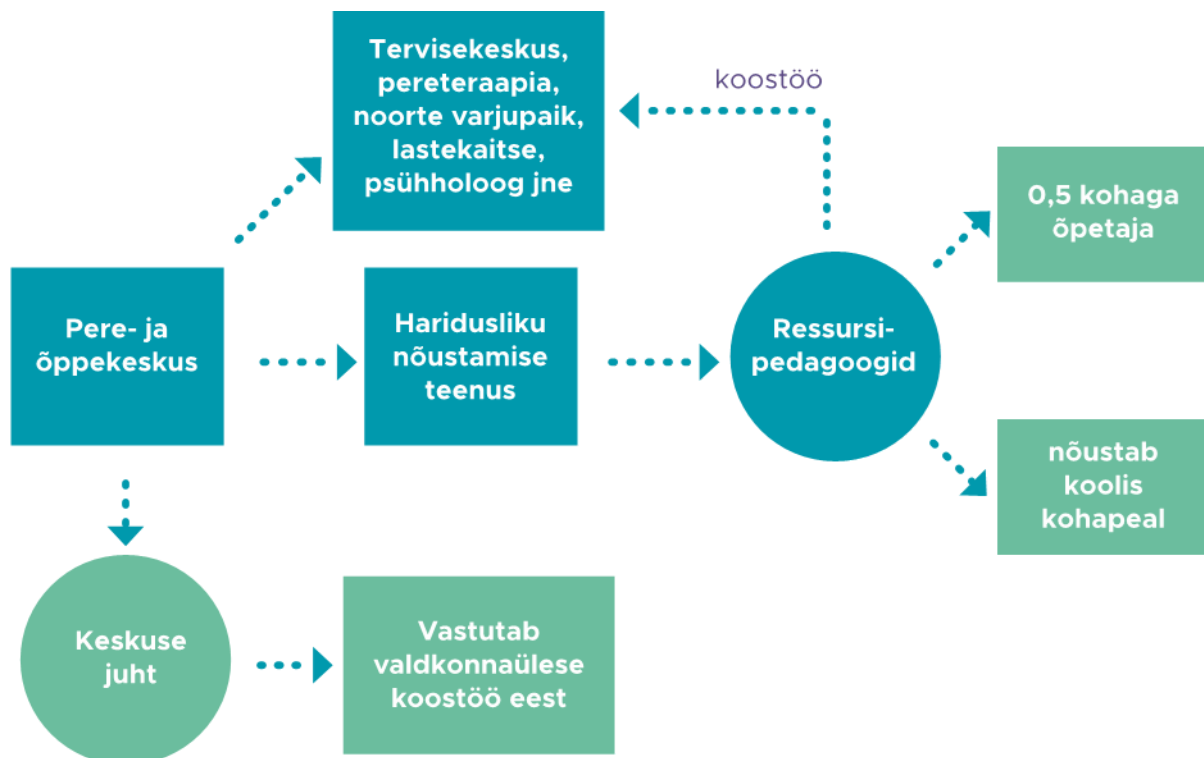
Ressursipedagoogil on arusaam nii kooli/lasteaia üksikjuhtumitest ja süsteemsetest probleemidest kui ka ligipääs keskuse ekspertidele. Näiteks teeb ressursipedagoog koostööd keskuse laste ja noorte vabaaja osakonnaga sagedasti koolist puuduvate laste toetamiseks. Samuti on koostöö keskuse terviseteenustega aidanud kaasa sellele, et

¹⁰ Intervjueeritud eksperdi sõnul on erinevaid teenuseid koondavad perekeskused igas omavalitsuses, mitte kõigis perekeskustes aga ei tehta kompetentsikeskustega koostööd.

koolidel on paremad teadmised vaimse tervise küsimustest, samuti on koolid teadlikumad sellest, millised õpilased on suunamise järel keskusest terviseteenust saanud.

Ressursipedagoogid töötavad seejuures sel ametikohal poole koormusega, ülejäänud 0.5 kohaga aga õpetajatena koolis. Kaks lasteaeda jagavad ühte ressursipedagoogi 0.45 koormusega, sama inimene töötab ka eripedagoogina ülejäänud kahes lasteaias.

Ressursipedagoogide rollid valla asutustes on raporti kohaselt olnud erinevad: mõnes haridusasutuses on ressursipedagoog tegelenud pigem üksikjuhtumitega, teistes aga suunanud ka klassijuhtimist ja osalenud kooli pedagoogilises arendustöös. Valla lasteaedades on sageli pedagoogiline juht see, kes annab sisendi, millised lapsed on riskilapsed ja keda tuleks kaardistada. Seejärel jälgib ressursipedagoog last ja suhtleb temaga erinevates keskkondades, nii üks-ühele kui ka rühmades, ning annab personalile juhiseid lapsega töötamiseks. (Nordhagen jt 2022)

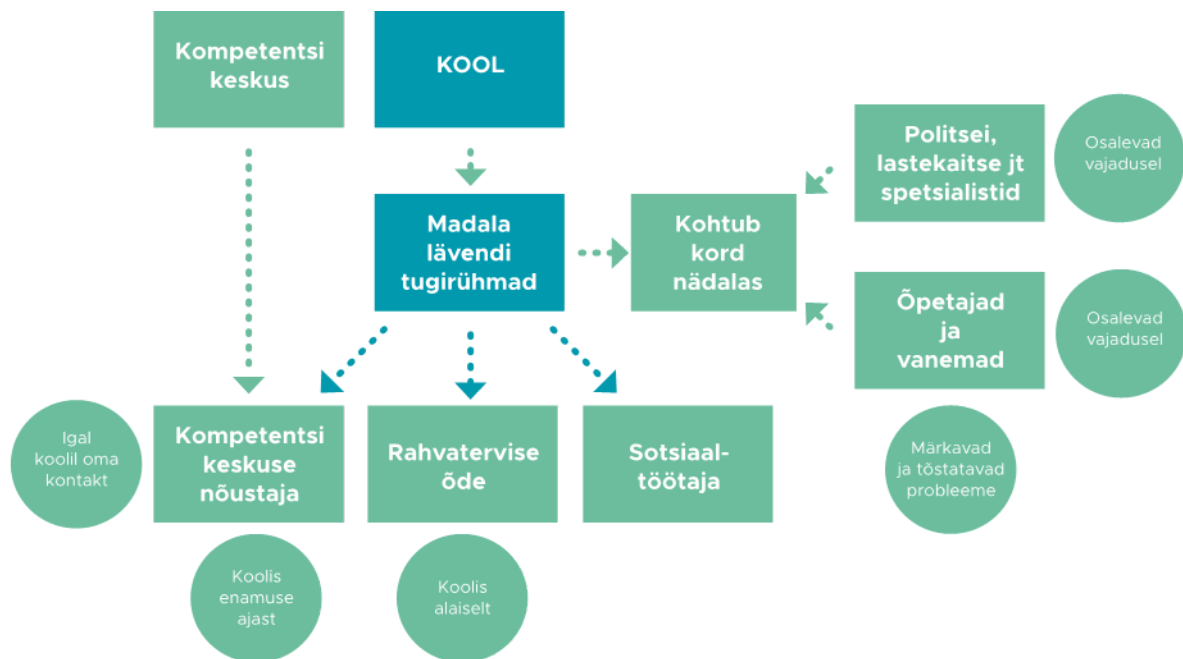

Joonis 8. Pere- ja õppekeskuse ja ressursipedagoogide roll koolide toetamisel Vanylveni vallas.

Lillehammer – madala lävendi tugirühmad

Juba enne pilootprojekti tegutsesid alates 2017./2018. aastast kõikides Lillehammeri algkoolides nõ madala lävendi tugirühmad, mille koosseisus on kompetentsikeskuse nõustaja, rahvatervise õde ja sotsiaaltöötaja. Interdistsiplinaarne koostöö toimus hästi juba enne pilootprojekti, muuhulgas tänu sellele, et medõed töötavad koolides alaliselt ning kompetentsikeskuse nõustaja veedab samuti suurema osa ajast koolis. Samuti oli juba enne projekti igal algkoolil kompetentsikeskuses oma kontaktisik, kes veetis ka suure osa ajast koolis, pakkudes nõustamist nii üksikjuhtumite lahendamiseks kui ka kogu koolisüsteemi arendamiseks.

Enne pilootprojekti keskendus tugirühma töö valdavalt üksikjuhtumite arutamisele, seega oli projekti eesmärk tegeleda enam kaasamise ning klassikeskkonnaga terviklikumalt, samuti keskenduda rohkem ennetustööle personali juhendamise ja pädevuse tõstmise kaudu. Eesmärgiks seati ka, et õpetajad kasutaksid tugirühma abi aktiivsemalt. Projekti käigus õpiti paremini tundma teiste valdkondade esindajate tööd ja kompetentse ja seati ühiseid eesmärke, mis on omakorda muutnud rollijaotuse selgemaks. Koostöö sujumiseks on raporti autorite hinnangul ülioluline eraldada piisavalt aega ühisteks kokkusaamisteks. (Nordhagen jt 2022)

Pilootprojektide mõju

41

nende laste kohta, kellel polnud veel vajadust eritoe otsuse järele, seega võib öelda, et töö muutus ennetavamaks.

Lisaks on tähtis osa kompetentsikeskuse nõustajate tööst olnud õpetajate koolitamine konkreetsete oskuste harjutamise kaudu. Näiteks modelleeriti pilootprojektis kaasavat suhtlust lastega, tehti rollimänge ning arutati konkreetseid juhtumeid, et harjutada oskust lapsi vaadelda ning pidada nii lapse kui vanemaga dialoogi. Õpetajad leidsid, et see hõlbustas keeruliste vestluse pidamist ning motiveeris neid kaasama last ja vanemat võimalikult varakult, ootamata juhtumi kujunemist nõ hädaolukorraks. Nii haridusasutuste kui kompetentsikeskuste esindajad leidsid, et kompetentsikeskuse vahetu osalus juhtumite arutamisel tagab lapsele parema abi kui ametliku eksperthinnangu käigus koostatud plaan.

Tõhusam ennetus tähendab aga ka ametlike eritoe juhtumite arvu vähenemist, mistõttu tunnevad mõned õpetajad muret, et tulevikus saadakse kohalikult omavalitsuselt vähem erivajadustega tegelemiseks rahastust. Kui „paberil“ näib, et erituge on vähem tarvis, siis tegelikkuses on õpetajad teinud lisatööd, et juhtumite arvu langus saavutada¹¹. Lisaks on suurenenud kompetentsikeskuse nõustajate töökoormus, sest neid kaasatakse paljude väiksemate probleemide korral. Mitmes vallas on seetõttu töötatud välja selgemad tingimused kompetentsikeskuse nõustaja poole pöördumiseks, näiteks tingimuse koostada enne pöördumist hinnang erivajaduse kohta juba haridusasutuses. Tähtis on ka andmekaitse küsimus – kui üldiselt võib kool arutada kompetentsikeskusega ka klassis esinevaid probleeme anonüümselt, siis keskuse eksperdi pideva kohalolu korral on suurem tõenäosus, et ekspert teab, millisest õpilasest räägitakse. (Nordhagen jt 2022)

Lasteaiast kooli üleminek pilootprojektides

Steinkjeri vallas leiti, et kompetentsikeskuse nõustaja on oluliselt parandanud teabevahetust lasteaia ja kooli vahel, edastades näiteks tulevase esimese klassi õpetajale asjakohast infot lasteaia viimase aasta rühma kohta. Lisaks on kompetentsikeskuse nõustaja aidanud probleeme juba lasteaias varakult tuvastada, nii et need ei kandu enam kooli üle. (Nordhagen jt 2022)

Kooli ja lastekaitse koostöö

Sotsiaalsete probleemidega laste toetamisel on kooli ja lastekaitse vaheline koostöö tugev. Selles on tähtis osa lapse individuaalsel õppeplaani, mille väljatöötamisel tuginevad õpetajad ka lastekaitse spetsialisti koostatud tegevusplaanile. Plaanide sidumise tulemusena on koostööprotsess selgem. Samuti muudab sotsiaalsete probleemidega laste toetamist õpetajate hinnangul oluliselt tõhusamaks see, et kursis ollakse lapse olukorraga ning suhetega väljaspool kooli, mida võimaldavad sagedased kohtumised rahvatervise õe ja politseiga. Juhtumikorralduses on suur rõhk koostööl vanemaga, sh vanema informeerimine

¹¹ Uuringus osalenud õpetajate hinnangul tuleks omavalitsuste langetatud eritoe otsuste arvu vähendamisel saavutatud kokkuvõtte suunata tagasi lasteaedadesse ja koolidesse (Nordhagen jt 2022). Täiendatud intervjuust saadud infoga (Intervjuu 2023).

lapse edusammudest ja vanema muredega kursis olemine (sh näiteks vanemale helistamise abil) ning lapse kaasamine (Hesjedal jt 2015)

Kooliülene positiivse käitumise tugi

Norra (aga ka Soome ja Taani) koolide puhul võiks esile tuua programmi „Kooliülene positiivse käitumise tugi“ (School Wide Positive Behavior Support, WPBS) ehk N-PALS, mille positiivne mõju on teaduskirjanduses tõestust leidnud. Programmi eesmärk on edendada erivajadustega laste kaasamist koolisüsteemi ning tuvastada varakult riskirühma kuuluvad pered ja lapsed. Programmi üheks põhitegevuseks on ka sotsiaalsete oskuste arendamine. (Sørlie ja Ogden 2015; Toros jt 2022)

Kasutatud kirjandus

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2016. *Country Policy Review and Analysis: Norway*. Odense, Denmark.

Ekspertintervjuu Trond Rekstad'iga (Jærskulen¹²) 2023. Intervjuu tegid uuringu autorid veebruaris 2023.

Fasting, Rolf B; Breilid, Nils. 2023. Cross-professional collaboration to improve inclusive education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI:10.1080/00313831.2023.2175248

Hesjedal, Elisabeth; Iversen, Anette Christine; Bye, Hege H.; Hetland, Hilde. 2015. The use of multidisciplinary teams to support child welfare clients. *European Journal of Social Work*, 19(6), lk 841-855, DOI: 10.1080/13691457.2015.1084268

Nordhagen, Inger C.; Skutlaberg, Linn Synnøve; Reinertsen, Anne Beate; Herrebrøden, Marte. 2022. Hvordan jobbe mer inkluderende i barnehage, skole og SFO? Sluttrapport – Følgeforskning av piloter for inkluderende praksis. [Kuidas töötada kaasavamalt lasteaias, koolis ja koolivälisel ajal? Lõpparuanne – kaasava praktika pilootprojektide järeluuritud¹³] Bergen: ideas2evidence.

Sørlie, Mari-Anne ja Ogden, Terje. 2015. School-Wide Positive Behavior Support-Norway: Impacts on Problem Behavior and Classroom Climate. *International Journal of School and Educational Psychology*, 00, lk 1–16.

Toros, K., Schults, A., & Lehtme, R. 2022. Kirjandusanalüüs riskis laste varajase tuvastamise ja toetamise võimalustest ning parimatest praktikatest välisriikides. Uuringuraport. Tallinn: Tallinna Ülikool, CIRIC.

Utdanningsdirektoratet. 2022. PP-tjenesten (PPT). <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/pp-tjenesten/>, viimati vaadatud: 27.02.2023.

¹² Sør - Rogalandi piirkonna nelja omavalitsuse koolide koostöö- ja arendusüksus.

¹³ Allikas on norrakeelne ning sellest saadud info on siinses uuringus tõlgitud eesti keelde masintõlkeprogrammi abil.

Juhtumikorralduse näiteid Eestist

Toetava Hariduse Keskus Saaremaal

Alates 2022 koondati kõik HEV laste tugisüsteemid Saaremaal ühtseks kompetentsikeskuseks ning tööd alustas Saaremaa Toetava Hariduse Keskus. STHK on Saaremaa Vallavalitsuse hallatav asutus ning selle eesmärk on olla oskusteabekeskus valla lastele, õpilastele, lapsevanematele, õpetajatele ja koostööpartneritele ning toetada õppijate arengut ja vajalike oskuste väljakujunemist, kasutades selleks komplekselt nii haridus-, sotsiaal- kui ka tervishoiuvaldkonna tuge. (OÜ Cumulus Consulting 2022; STHK.edu.ee 2022)

STHK tegevus jaguneb kolme osakonna vahel:

1. õppeosakond ehk kool, mis pakub õpet suurema erivajadusega lastele; lisaks 26-kohaline õpilaskodu Kallemäe õppehoones ja pikapäevarühm Kuressaare õppehoones. Õpilasi toetab koolis sotsiaalpedagoog, logopeed ja füsioterapeut.
2. haridustugiteenuse osakond, endine Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus, kuhu on koondatud kõik vallas töötavad hariduse tugispetsialistid. Spetsialistidest on moodustatud neli erialarühma: logopeedid, eripedagoogid, psühholoogid ja sotsiaalpedagoogid. Lisaks pakub osakond tugiisikuteenust lastele haridusasutustes. Keskuse veebilehe andmetel on osakonnas 45 töötajat.

Seejuures on tugispetsialistid küll keskuse töötajad, kuid igapäevaselt tegutsevad konkreetsete õppeasutuste juures, kuuludes seega ka nende meeskondadesse. Mõnel juhul teenindab üks spetsialist mitut asutust, kui mahud on väiksemad. Vaid psühholoog teeb vastuvõtte keskuses kohapeal. Seda eelkõige põhjusel, et lapsed ei soovi enamasti minna psühholoogile oma muredest rääkima haridusasutuses.

3. sotsiaalteenuste osakond, endine Kuressaare Perekodu, kus osutatakse eelkõige laste hoolekandeteenuseid (asendushooldusteenus vanemliku hoolitsuseta lastele, rehabilitatsiooniteenus puuetega lastele, lapsehoiuteenus, tugiisikuteenus), samuti varjupaigateenust. Osakond koordineerib ka perelepitus- ja perenõustamisteenust. (OÜ Cumulus Consulting 2022; STHK.edu.ee 2022)

Endise Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskuse ning praeguse haridustugiteenuse osakonna toimimise aluseks on Silla-mudel, mis tähendab, et tugikeskus ja haridusasutus (lasteaed, kool) teevad tihedalt koostööd toetust vajavale lapsele sobiva arengukeskkonna loomiseks ja kujundamiseks haridusasutuses kohapeal. Lapse kodust keskkonda ja omavahelisi suhteid toetavad tugikeskuses kohapeal töötavad sotsiaaltöötajad ja perenõustajad. (OÜ Cumulus Consulting 2021)

Keskuse peamiseks väljakutseks on personalipuudus. 2022. aastal tehtud uuringu kohaselt oli enim on puudu logopeede lasteaedades ja eripedagooge koolides (kõik Saaremaa eripedagoogid ja logopeedid on ühtlasi THK töötajad, kuigi töötavad peamiselt koolides ja

lasteaedades kohapeal). Leiti, et kogu maakonna kohta oleks tarvis ligikaudu 25 spetsialisti juurde. (OÜ Cumulus Consulting 2022)

Juhtumikorraldus

Osakondade üleselt toimib juhtumikorraldus, mida rakendatakse juhul, kui lapsele/õpilasele ja tema perele vajalike abimeetmete osutamine eeldab erinevate valdkondade vastutusalade töötajate ja organisatsioonide omavahelist koostööd. Juhtumikorraldaja (haridustugiteenuste osakonnas töötab kaks juhtumikorraldajat) vastutab juhtumi koordineerimise eest, mille eesmärk on läbi kaasamise ja võrgustikutöö suurendada perekonna iseseisvat toimetulekut. (STHK.edu.ee 2022)

Juhtumikorraldajatest üks on seejuures keskendunud lasteaedadele, teine koolidele. Haridusasutused pöörduvad keskuse juhtumikorraldaja poole juhul, kui kooli enda tugimeeskond olukorda parandada ei oska või kui on vaja tegeleda pere probleemidega või politseiga. Esimesel kohtumisel pannakse paika tegevuskava ja spetsialistid, kes võrgustikus osaleda võiksid. Vajadusel on viimasteks näiteks lastekaitse, politsei, Rajaleidja spetsialist. Probleemilahenduse eest võtab vastutuse juhtumikorraldaja. Koolist osalevad võrgustikus tavaliselt sotsiaalpedagoog ning sõltuvalt juhtumist HEVKO või AEVKO ja juhtkonna esindaja, lisaks õpetaja (kui on näiteks üks-ühele õppe vajadus).

Lisaks lahenduste otsimisele tegeleb võrgustik ka lapsevanema suunamisega. Koolis räägib vanemaga enamasti klassijuhataja või sotsiaalpedagoog, lasteaias AEVKO (olemas kõigis Saaremaa lasteaedades). Võrgustik otsustab, kellel vanemaga kõige parem kontakt on; samuti mõjutab vanemaga suhtlust oluliselt see, et kõik lapsesse puutuvad isikud räägiksid nõu sama juttu ning oleks ühel lainel. Seda aitavad saavutada ümarlauakohtumised, mis leiavad aset iga 3–4 nädala tagant.

Toetava hariduse keskuse juhtumikorraldaja on lisaks oluline vahelüli kooli ja lastekaitse vahel ning pääseb ligi ka STARi süsteemile, kuhu saab sisestada juhtumiga seotud info. Kool saab keskuse poole pöörduda juhtumitega (pigem puudutavad need haridusküsimusi), millega kool ise hakkama ei saa, kuid mis veel lastekaitse valdkonda ei kuulu. Seeläbi väheneb ka lastekaitsetöötajate töökoormus. Keskuse juhtumikorraldaja annab omakorda lastekaitsele üle need juhtumid, kus on tegu näiteks hooletusse jätmisega ning mis nõuavad kodusesse olukorda sekkumist.

Juhtumikorraldus on seejuures keskuse osakondade ülene. Näiteks saavad kooli toetada õppeosakonna õpetajad, kes tegelevad valla kõige raskemate lastega. Ka keskuse õppejuht saab käia koolides rääkimas, nt individuaalse õpikaardi koostamise teemal. Abi proovitaksegi esmalt leida asutuse siseselt, mida soodustab asjaolu, et kõik spetsialistid on ühes asutuses.

Nagu eelnevalt mainitud on eripedagoogid ja logopeedid samaaegselt keskuse töötajad. Muuhulgas tähendab see, et neid koolitatakse keskkuses. Samuti annab keskuse alluvuses

töötamine ning sõltumatus koolijuhist spetsialistile võimaluse vaadelda kooli kõrvalseisja pilguga ning julguse osutada kooli kui süsteemi probleemidele.¹⁴

Senised hinnangud keskuse tööle

Saaremaa juhtumikorraldust toodi eeskujulikuna esile ka 2022. aasta lõpus valminud KLATi jõudnud laste teekondi kaardistavas uuringus (Saia jt 2022). Uuringu osana tehtud Lääne-Eesti võrgustikuliikmete fookusgrupis kirjeldati, kuidas Saaremaal võtab laste ja perede tugikeskuse juhtumikorraldaja võrgustiku juhtimise enda kanda, kaasates Saaremaa kuuest piirkonnast konkreetse lastekaitsetöötaja, politsei, haridusküsimustes kooli ja Rajaleidja. Piirkonna võrgustikukohtumisi kutsub aga kokku sotsiaaltöötaja, kaasates muuhulgas ka lasteaedade, koolide, noortekeskuste, politsei esindajad ning regulaarselt arutatakse läbi piirkonna laste ja noorte probleemid. Uuringu autorite hinnangul võrgustiku koostöö toimimist see toetab, riskiks on isikuandmete ja eraelu kaitse ning konfidentsiaalsuse tagatus. (Saia jt 2022)

Ringist välja koostöömudel

Võrgustikukoostöö mudeliga „Ringist välja” (edaspidi: RV) saab luua toetava ja hooliva võrgustiku riskirühma kuuluva alaealise ümber, kel on keskmine või kõrge risk panna tulevikus toime uusi ja raskemaid õigusrikkumisi. Mudelit rakendatakse noore korduvate õigusrikkumiste korral, aga ka ennetava meetmena, aidates ära hoida noore sattumist nõ allakäiguspiraali. Noorega loodav kontakt tugineb taastava õiguse põhimõtetele.

Omaavalitsustes moodustatud võrgustiku tuumikliikmed on tavaliselt politsei, prokuratuuri ja lastekaitse esindajad jt spetsialistid. Asjaosalised kohtuvad mitme kuu jooksul laiendatud ringis, kuhu kuuluvad ka haridusasutuse esindaja ja noorsootöötaja. Oluline on seejuures noore valmisolek ja soov osaleda – juhtumi keskmes on noor oma tugevustega ning tema poolt valitud usaldusisik, kes toetab tema teekonda RV protsessis. Võrgustikku on kaasatud ka noore pere või hooldajad või eestkostja. (Sotsiaalkindlustusamet 2023; Gornischeff jt 2020)

Peamised RV mudeli tööpõhimõtted

RV võrgustikus on tähtsal kohal rollide jaotus, meeskonnatöö võrgustiku sees ja struktureeritud, kindla eesmärgiga koosolekud, mida protokollitakse ja millest saadud info sisestatakse STARi. Lisaks on mudeli edukaks toimimiseks vajalik kiire ning konfidentsiaalne infovahetus. Koosolekul kokkulepitud tegevuskavad vaadatakse järgmisel kohtumisel üle ja vajadusel neid kohendatakse. Võrgustik võib kohtuda laiendatud kujul, kaasates kõik asjassepuutuvad spetsialistid, et vahetada infot ja hoida silm peal tegevuste õnnestumisel. Noorega kohtumisel vähendatakse võrgustikuliikmete arvu minimaalseni, et noor tunneks end turvaliselt ja teeks koostööd. (Sotsiaalkindlustusamet 2022)

Võrgustiku üks ülesanne on aidata noorel seada realistlikke eesmärgi oma oskuste arendamiseks, toimetuleku parandamiseks ja eneseteostuseks. Kõige tähtsam on kaasata

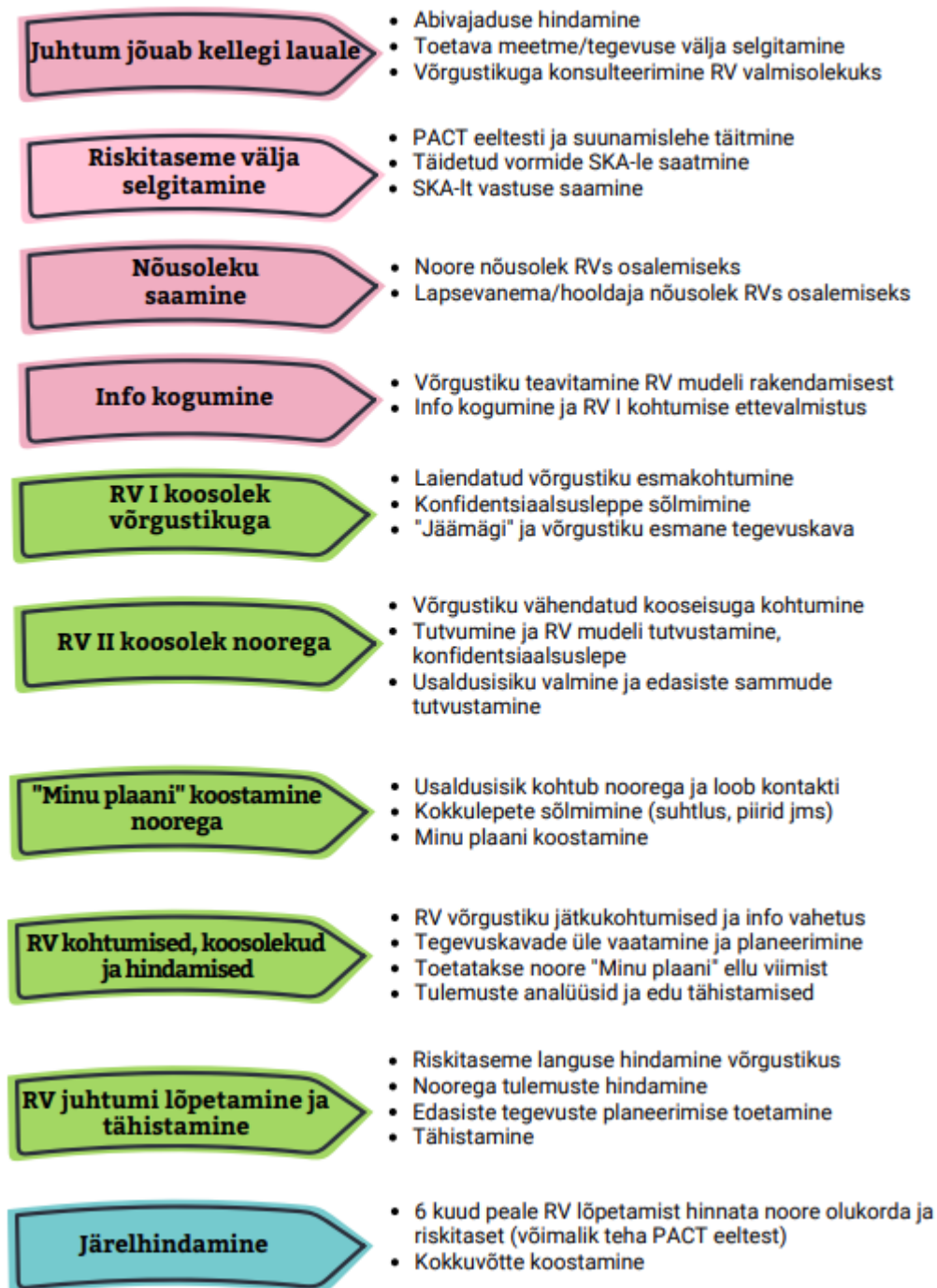
¹⁴ Info vestlusest Toetava Hariduse Keskuse direktori Kaire Kiiliga (03.2023)

noor eesmärkide ja ülesannete seadmisel. Noorel aitab õiguskuulekal teel püsida ka usaldusisik. Selleks on enamasti keegi tuttav inimene, kelle isikuomadused ja väärtused toetavad heade harjumuste ja vajalike oskuste kujundamist. Ta on ka toeks igapäevastes lihtsates toimingutes, nt dokumentide täitmisel, info otsimisel, argipäeva korraldamisel jms. „Ringist välja” võrgustik tuleb kokku nii tihti ja nii palju, kui seda on abivajava noore jaoks vaja. (Gornischeff jt 2020)

RV mudeli rakendamiseks tehakse noorele eelnevalt riskihindamisena PACT eeltest, mis selgitab välja noore tegeliku riskitaseme. Madala riskitaseme puhul RV mudeli rakendamist ei soovitata. Keskmise riskitaseme puhul tuleb vaadata, kas RV asemel saab rakendada mõnda muud toetavat tegevust või nähakse RVd siiski ühe võimaliku meetmena. Kõrge riskitaseme puhul on RV mudeli rakendamine põhjendatud.

RV mudeli rakendamise soovituslik periood on 6 kuud, millele lisandub eeltöö ja järelhindamise periood. RV rakendamisperioodi võib vajadusel pikendada, kui nähakse, et riskitase pole vähenenud või noor vajab aktiivselt lisatuge tulemuste säilitamiseks. Järelhindamise periood algab RV lõpetamisest ja kestab 6 kuud. 6 kuu möödudes antakse viimane hinnang noore olukorra kohta ning selle alusel otsustatakse edasine tegevus. (Sotsiaalkindlustusamet 2022)

Ringist välja protsess

Joonis 9. „Ringist välja” protsess. Allikas: Sotsiaalkindlustusamet. 2022. „Ringist välja” tööraamat: tööversiooni 2022 esmatrükk.

Juhtumikorraldaja ülesanded

RV mudeli juhtumikorraldaja on üldjuhul kuni 18-aastaste noorte puhul tema elukohajärgse kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja. Alates 18-aastase noore puhul on selleks

sotsiaaltöötaja või noortegarantii tugisüsteemi (NGTS) juhtumikorraldaja. Oluline on juurdepääs Sotsiaalteenuste- ja toetuste andmeregistri (STAR) andmebaasi, kus on avatud noore juhtumiplaan ja kuhu juhtumikorraldaja lisab jooksvalt sisse kogu RV protsessi toimingud ja olulise info noore kohta. See välistab info kadumise, kui võrgustikutöös peaks toimuma muutusi, nt spetsialistide vahetumine, või kui noor liigub ühest KOVist teise.

Juhtumikorraldaja juhib RV mudeli alusel võrgustikutöö kulgu - juhtumi esmast hindamist, võrgustiku kaardistamist, noore ja lapsevanema/hooldaja nõusoleku saamise korraldamist. Tema rolliks on RV koosolekute kokkukutsumine, koha leidmine ja broneerimine ning koosoleku struktureeritud juhtimine. Ta aitab jälgida, et kõik võrgustikuliikmed peavad kinni kokkulepetest ja tähtaegadest. Hoiab võrgustikku ühtses infoväljas ja korraldab info liikumise vastavalt võrgustikus kokkulepitule ja seadusele. Ka uute võrgustikuliikmete infovälja toomise korraldamine on juhtumikorraldaja ülesanne.

Juhtumikorraldaja teostab juhtumi osas ka järelseiret (6 kuud peale juhtumi lõpetamist), et saada ülevaadet noore olukorra ja RV tulemuslikkuse kohta, sh riskitasemest. Juhtumi üleminekul järgmisele osapoolle annab juhtumikorraldaja järelseire teostamise ülesande kohustuse samuti edasi ja seda toetab korrektne sissekanne STAR süsteemi.

RV mudelile on iseloomulik, et kogu protsessi vältel pakub Sotsiaalkindlustusamet juhtumikorraldajale rakendustuge, mentorlust, koolitusi ja supervisioone. Juhtumikorraldajast eraldiseisev võrgustikuliige, kelle võrgustik enne kohtumist enda seast valib, on ka protokollija. (Sotsiaalkindlustusamet 2022)

Usaldusisik

Usaldusisiku valikul arutleb võrgustik, kes võiks olla noorele sobilikud võimalikud usaldusisikud võrgustikus. Soovitatavalt valitakse välja kuni 3 täiskasvanut, kes hindavad ausalt oma ressursse ja võimalusi. RV kohtumisel noorega esitatakse noorele võimalikud usaldusisikud ja lõpliku otsuse langetab noor ise. Kui noor keeldub kõigist pakutud variantidest, siis palutakse noorel ise teha ettepanek. Võib juhtuda, et seda täiskasvanut ei ole võrgustikku kaasatud (nt treener, klassijuhataja vms). Sellisel juhul hinnatakse pakutu sobilikkust ja tehakse talle võrgustiku poolt ettepanek. Usaldusisik ei tohi olla noorele väga lähedane (vanemad, lähedased, sõbrad, kallim), kriminaalkorras karistatud või ise riskikäitumisega täiskasvanu.

Praktikas on olnud usaldusisikuteks noorsootöötaja MDFT terapeut, prokuratuuri konsultant, lastekaitsetöötaja, sotsiaalpedagoog, treener. Usaldusisikut toetatakse SKA poolt samuti mentordamise, koolituste ja supervisiooniga.

Usaldusisiku ülesanded on järgnevad: võtab osa RV koosolekutest ja noore puudumisel jagab talle infot võrgustikus toimunu ning kokkulepitu kohta ja aitab seda talle arusaadavalt selgitada; aitab noorel koostada „Minu plaani” ning toetab teda tegevuskava ellu viimisel; toetab noort rasketel hetkedel, leiab negatiivsetele käitumismustritele koos noorega alternatiive; aitab leida noorele abi; tagab konfidentsiaalsuse. (Sotsiaalkindlustusamet 2022)

Teised võrgustikuliikmed

Võrgustiku kaardistus aitab välja selgitada, millised spetsialistid ja täiskasvanud on noore juhtumiga juba seotud ning kes veel võiksid kuuluda RV-võrgustikku. Võrgustikuliikmeteks on noore juhtumiga seotud spetsialistid ja toetajad.

Võrgustikuliikmete ülesanded on järgnevad: osalevad RV koosolekutel; jagavad enda valdustes olevat infot vastavalt seadusest tulenevatele võimalustele ja kohustustele (AKS, LKS, SHS); tegutsevad noort ja tema vanemat jõustavalt ning lähtuvad taastava õiguse põhimõtetest; teevad otsuseid noorest lähtuvalt, arvestades tema võimeid ja eakohasust; võtavad võrgustikuliikmetena ühise vastutuse protsessi toimimise osas.

Võrgustikuliikmel on kohustus vastutada RV kohtumise tegevuskavas ja kokkuleppes talle määratud tegevuse tähtajalise täitmise eest ning tagavad konfidentsiaalsuse vastavalt leppele. Võrgustikuliige saabub koosolekutele eelnevalt ette valmistatult. (Sotsiaalkindlustusamet 2022)

Senised hinnangud RV mudelile

„Ringist välja“ mudelit tõid hiljutises KLAT laste teekondade uuringus (Sindi jt 2022) esile ka KLAT jätkutoe pilootprojektis RV mudelit katsetanud võrgustikuliikmed (lastekaitsetöötaja, noorsootöötaja, politsei jt). Kiideti RV mudeli struktuuri, samuti kindla vastutaja olemasolu ja tegevuspõhimõtteid. Samuti väärtustati, et lisaks spetsialistidele osalesid „Ringist Välja“ võrgustikes ka lapsed ja pered ning spetsialist, kes lõi suhte lapsega, aitas luua positiivseid väljavaateid ning jäi lapsega kontakti ka peale lapse KLAT-ist väljumist. (Sindi jt 2022; Gornischeff jt 2020)

SKA hinnangul on RV mudeli suurimad tugevused järgmised¹⁵:

- Juhtumikorraldaja ei ole üksi – RV võrgustikutöö annab võimaluse jagada võrgustikus ülesandeid, leida koos võrgustikuliikmetega toimivaid lahendusi, vältimaks tunnelvisiooni tekkimist ning toetuda spetsialistidele, kes aitavad vajadusel „kastist välja“ mõelda;
- Sekkumise intensiivsus vastavalt riskitasemele. Kui noore riskitase on kõrge, siis võrgustikukohtumised toimuvad sagedasti. Efektiivsus on tagatud tegevuskavaga, mille täitmine on aegkriitiline. Kui riskitase on keskmine (või langeb kõrgelt keskmisele), siis võrgustikukohtumiste sagedus võib väheneda, ent sellegipoolest on kande väärtus kindlatel rollidel, kiirel infovahetusel, kokkulepetest kinnipidamisel ja RV põhimõtetel kui mõtteviisil;
- Süsteemsus (kindel struktuur, kava, kokkulepped). Kõik olulised etapid RV võrgustikutöös on ette antud ja ära kirjeldatud. See loob selguse, fookuse ja korra võrgustikukohtumisteks;
- Rollid. Iga võrgustikuliige toob endaga kaasa kompetentsi ja kogemuse, mis on juhtumisse muutuse loomisel oluline ressurss;

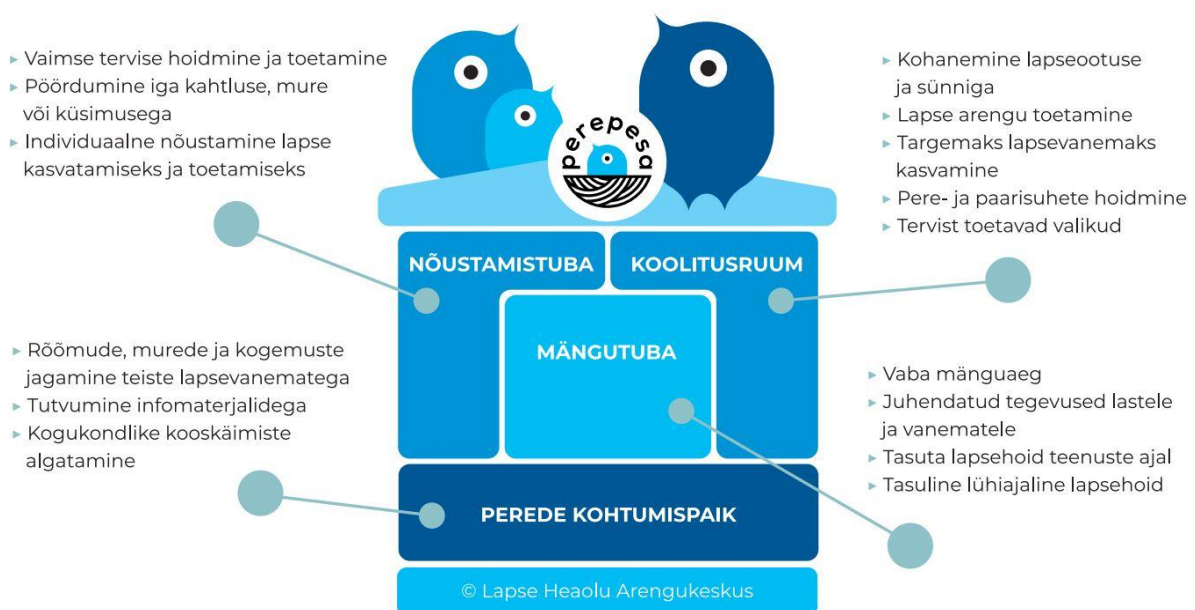
¹⁵ Info vestlustest „Ringist välja“ projektijuhi Annely Reilega Sotsiaalkindlustusametis (03.2023).

- Traumateadlik, noore vajadusi arvestav vaade. Ringist välja võrgustikutöös on kesksel kohal noor oma tunnete, mõtete ja vajadustega. Kõik lähenemised ja toetavad sammud on planeeritud traumateadlikult, võttes arvesse tema suutlikkuse otsuseid vastu võtta ja teostada;
- Usaldusisik. Keeruliste juhtumite puhul on tähtis, et noorele oleks toeks usaldusisik, kes kogu Ringist välja juhtumi protsessis oleks tema jaoks olemas, jagaks infot, toetaks tegevuste elluviimisel ja vajadusel räägiks noore eest võrgustikukohtumistel, seisaks tema eest;
- Ühine signaal noorele ja tema perele. Kui võrgustikuliikmed on ühel lainel ja saadavad välja sama sõnumit, siis tunnevad noor ja tema pere ennast turvaliselt.

Perepesad – näide ennetusest

SA Lapse Heaolu Arengukeskus lõi 2019–2021 pilootprojekti käigus koostöös KOVidega Põltsamaa ning Türi valda ja Viljandi linna Perepesad, mille eesmärk on kohalikul tasandil varakult last ohustavaid riske märgata ja probleeme ennetada. Perepesade mudel võimaldab tagada kõigile peredele alates lapseootusest kuni lapse koolimineku info ja teenused ühest kohast. Samuti eeldab Perepesa mudel, et erinevad asutused ja spetsialistid, kes peredega kokku puutuvad, osaleksid regulaarses võrgustikutöös. (Oviir-Neivelt jt 2022)

Perepesa on turvaline ja hubane kogukonnakeskus, kus saab niisama aega veeta ja abi saamine ei ole sildistav. Perepesas on laste mängutuba. Kui lapsevanem osaleb Perepesa koolitusel, nõustamisel vm, saab sel ajal jätta lapse mängutoa juhendaja hoole alla tasuta lapsehoidu. Mängutoas toimub ka juhendatud tegevus lastele ja vanematele ning on tasuta lühiajaline lapsehoid. Vanemad saavad küsida nõu spetsialistidelt, osaleda juturingides ja koolitustel seoses lapse arengu ning lapsevanemaks ja partneriks olemisega. (Patzig 2022)

Joonis 10. Perepesa teenused. Lapse Heaolu Arengukeskus.

Perepesa meeskonda kuuluvad juht, mängutoa juhendaja, psühholoog-nõustaja ning lisaks ämmaemand, kes viib läbi Perekooli ja teeb universaalseid sünnitusjärgseid koduviisi. Neile lisanduvad teised spetsialistid, kes viivad läbi erinevaid koolitusi ja tegevusi. Pilootprojekti käigus kattis kolmeliikmeline meeskond tegevusmudeli peamisi tegevusi koormustega juhil 1,0, mängutoa juhendajal 0,5, psühholoog-nõustajal 0,5 kohta. Toimused regulaarsed supervisioonid, koosolekud, meeskondade kohtumised ja motivatsiooniüritused. (Oviir-Neivelt jt 2022)

Juhtumikorraldus

Kui pere Perepessa tuleb ja muret väljendab, suunatakse pere kohapealse psühholoog-nõustaja juurde, kes on saanud Tartu Ülikoolis pere tervikvajaduse hindamise koolituse. Psühholoog-nõustaja hindab pere hetkeseisundit ja vajadusi ning suunab pere edasi Perepesa sisesele teenusele. Kui aga Perepesa enda teenused pole asjakohased, pöördub psühholoog-nõustaja Perepesa juhi poole – seejärel valitakse edasised teenused. Mängutoa juhendaja on samuti saanud pere vajaduste hindamise ja märkamise alal koolitust ning kontakteerub probleemi korral juhi või psühholoogiga. Perepesa kolmesel meeskonnal on iganädalased kohtumised, samas on aga meeskond nii väike, et omavahelisi küsimusi saab arutada pidevalt.

Võrgustikutöö

Perepesa eestvedamisel on loodud ka koostöövõrgustikud infovahetuse ja ennetustöö eesmärgil, lisaks toimus pesadeülene võrgustiku suvekool ja laiapõhjaline lasteaiaõpetajate koolitus Põltsamaal (Sotsiaalministeeriumi strateegilise partnerluse 2020-2022 toel).

Igas Perepesas korraldab ennetusvõrgustikku Perepesa juht, kes kutsub võrgustiku kokku olenevalt teemast või probleemist, millele soovitakse võrgustikuga keskenduda. Enamasti osalevad võrgustikus lasteaegade esindajad, tavaliselt ka lastekaitse ja pereõed, eripedagoogid ning vahel ka ämmaemandad. Viljandi võrgustikus, mis keskendus alaealistele emadele, osales võrgustikutöös ka noortekeskus; Tartus on praegu võrgustiku fookuses eralastehoiud.

Võrgustiku kokkukutsumisel seatakse aastaeesmärgid ja kokkusaamise sagedus, kord aastas hinnatakse eri võrgustikuliikmete osalust ja muudetakse vajadusel võrgustiku koosseisu. Lisaks toimuvad kord kvartalis võrgustiku kohtumised KOVi esindajatega.¹⁶

Teenused ja programmid

Pilootprojekti järel tehtud tagasisideuuringu kohaselt olid Perepesa olulisimad teenused koolitused, sh „Imeliste aastate” programm, psühholoogiline nõustamine ja universaalne ämmaemanda visiit. Vanematele olid lisaks olulised juhendatud tegevused ja mängutuba. Arvati, et rõhk võiks olla pigem olemasolevate teenuste efektiivsemal pakkumisel, seejuures oli spetsialistide leidmine kohalikul tasandil kohati keerukas. Edaspidi tuleks ka koolitada

¹⁶ Info vestlusest Lapse Heaolu Arengukeskuse tegevjuhi Maarja Oviir-Neiveltiga (03.2023).

lastega töötavaid spetsialiste, täita lünk teenustes 0-2-aastaste lastega perede osas ning pakkuda püsiteenusena raseduskriisinõustamist. (Oviir-Neivelt jt 2022)

„Ämmaemanda koduvisiidid esimestel eluaastatel“ projekti raames on koolitatud 33 ämmaemandat ja 9 ämmaemanduse üliõpilast. Koolitatud ämmaemandid pakuvad koduvisiite ja on toeks äsja lapse saanud peredele oma teeninduspiirkondades Tartus, Valgas, Võrus, Rakveres, Türil, Viljandis, Ida- ja Lääne-Virumaal, Harjumaal ja Saaremaal. Projekti eesmärk on välja töötada tegevusmudel lapseootel ja lapse saanud pere heaolu mõjutavate riskide sõelumiseks ja maandamiseks ämmaemanda korduvate sünnitusjärgsete koduvisiitide kaudu koostöös kohalike omavalitsuste ja tervishoiuasutustega eri Eesti piirkondades. (Lapse Heaolu Arengukeskus 2022)

Kasutatud kirjandus

Gornischeff, Kiira. Linnas, Enelis; Aas, Kirsika; Ingel, Margarita; Loide, Kristi; Kane, Laura; Nilson, Taimi; Epro, Simone; Sutting, Sandra. 2020. Laste ja noorte ennetav abistamine. *Sotsiaaltöö*, nr 3. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltöö/laste-ja-noorte-ennetav-abistamine>, viimati vaadatud 26.02.2023

Lapse Heaolu Arengukeskus. 2022. aasta olulisemad sündmused. <https://www.lapseheaolu.ee/copy-of-kaheaastase-lapse-k%C3%B5ne-areng>, viimati vaadatud: 28.02.2022.

Oviir-Neivelt, Maarja; Tõemets, Tiina; Mäemets, Inga. 2022. Perepesade pilootprojekti tulemuste kokkuvõte. Lapse Heaolu Arengukeskus: Ettekanne Esnas 20.05.2022. <https://www.lapseheaolu.ee/piloot>, viimati vaadatud 25.02.2023

OÜ Cumulus Consulting. 2021. Projekt „Hariduse tugiteenuse ja hariduslike erivajaduste õppe tagamise tõhusate korraldusmudelite analüüs ja disain“: Lõppraport.

OÜ Cumulus Consulting. 2022. Maakonnaülese õppekorralduse analüüs hariduslike erivajaduste laste haridusteenuseks Raplamaal.

Patzig, Kristel. 2022. Perepesa toetab laste ja perede heaolu. *Sotsiaaltöö*, nr 3. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltöö/perepesa-toetab-laste-ja-perede-heaolu>, viimati vaadatud 26.02.2023.

Saia, K., Liik, K., Schults, A., & Malmberg, J. 2022. Lastekaitse-, haridus-, sotsiaal- ja õiguskaitseüsteemi koostöö kinnise lasteasutuse teenuse laste hüvanguks: kitsaskohad ja lahendused. Uuringuraport. Tallinn: Tallinna Ülikool, CIRIC.

Sindi, I., Lehtme, R., Toros, K. 2022. Kohaliku omavalitsuse ja tugivõrgustiku pakutav abi lapsele ja perele enne kinnise lasteasutuse teenuse (KLAT) osutamist, teenuse ajal ning pärast teenust. Uuringuraport. Tallinn: Tallinna Ülikool, CIRIC.

Sotsiaalkindlustusamet. 2022. „Ringist välja“ tööraamat: tööversiooni 2022 esmatrükk.

Sotsiaalkindlustusamet. 2023. „Ringist välja“ mudel. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/spetsialistile-ja-koostoopartnerile/laste-ja-noortega-tootavale-spetsialistile/ringist-valja-mudel#mudeli-rakendamine>, viimati vaadatud: 13.03. 2023.

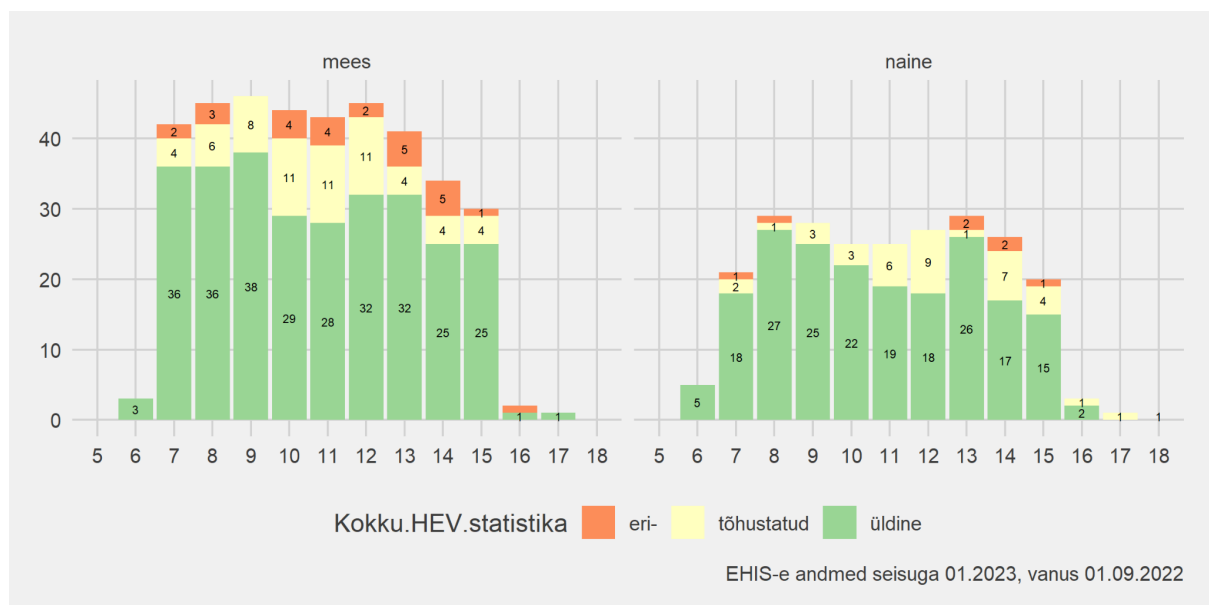
Elva vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Elva valla rahvastikust 22% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 11 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHISe andmeil 2022/2023. õppeaastal. Elva vallas on 2022/2023 õppeaastal 1774 õppurit. Tugi on määratud 617 õpilasele (35%), kellest 376 (61%) poisid ja 241 (39%) tüdrukud. 286 poisile on määratud üldtugi ning 90 tõhustatud tugi või eritugi. 194 tüdrukule on määratud üldine tugi ja 47 tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 11. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Elva vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Elva vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 27
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 32
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 27
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 7

- Alaealiste arv, kellele on rakendatud tugiisiku teenust: 9
- Abivajavate laste arv (juhtumi-, mitte lihtmenetlused): 521
- KOVi lapsed asenduskodudes: 9; perekodus 9; järelhooldusel: 1
- Laste arv kinnises lasteasutuses: 1

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	<i>väga hea</i>	<i>pigem hea</i>	<i>pigem halb</i>	<i>väga halb</i>	<i>Hinnangut ei antud</i>
--------------------	-----------------	------------------	-------------------	------------------	---------------------------

Tabel 2. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi

Spetsialist (seisuga veebruar 2023)	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog	2	1,25
Logopeed	1	1
Eripedagoog	1	0,6
Sotsiaalpedagoog	0	0
HEV koordinaator	0	0
Lastekaitse spetsialist	4	4
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja/sotsiaalnõunik	8	8
Ennetustöö spetsialist	1	1
Noorsootöö spetsialist	1	1
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja	1	1
Noorsootöötaja	8	6
Perede tugiisikud	2	1
Laste tugiisikud väljaspool haridusasutusi	3	1,5
Mängutoa koordinaator (Perepesa)	1	1
Ukrainlaste koordinaator	1	1

SA laste- ja perekeskuse struktuuris tegutsevad nii psühholoog, logopeed kui eripedagoog. Viimase kahe ametikoha koormuse taset hinnati pigem halvaks ja psühholoogi teenuse kättesaadavust väga halvaks. Tugispetsialistide puudust märgiti ka arutelupäeval ühe olulise arenguvajadusena.

KOVis on neli täiskoormusega lastekaitse spetsialisti ja kaheksa täiskohaga sotsiaalnõunikku või sotsiaaltöö spetsialisti. Nende koormust vajalike teenuste kättesaadavuse tagamisel hinnati pigem heaks. KOVis on üks ennetustöö spetsialist, kelle

kättesaadavus vajaduste katmiseks on pigem halb, kuid arutelupäeval toodi ametikoha olemasolu esile siiski positiivsena. Siiski on spetsialistil tööd palju ja ressursi kuluks enam. KOVis on üks noorsootööspetsialist ja noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja, kes tegeleb küll noortega alates 16. eluaastast. Samas jagas juhtumikorraldaja arutelupäeval, et puutub sageli kokku peredega, kus on noored (16–26-aastased) vanemad, ning on seega oluline osapool mh ka lastele suunatud teenuste kohta info vahendamisel ja teenustele suunamisel. Lisaks on KOVis kaheksa noorsootöötajat (kuue täiskoha koormusega) ja nende kättesaadavust hinnati pigem heaks. Pigem hästi on kättesaadavad ka perede ja laste tugiisikud.

Muude spetsialistidena, kes KOVi haldusalas tegutsevad ja laste ning noortega kokku puutuvad, tõsteti esile mängutoa koordinaatorit Perepesa keskuses ja ukrainlaste koordinaatorit, kelle mõlema koormust laste ja perede vajaduste rahuldamiseks hinnati väga heaks. Perepesa on kogukondlik ennetus- ja peretöökeskus, kus pakutakse teenuseid peredele lapseootusest kuni lapse kooliminekueni.

Tabel 3. Spetsialistid haridusasutustes¹⁷

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolides	8	4,35
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses	3	1
Sotsiaalpedagoog		6,3
Psühholoog		2,5
Eripedagoog		4
Logopeed		4,2
Logopeed koolieelses lasteasutuses		4,1
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		4,0

Valla üldhariduskoolides täidab HEVKO ülesandeid kokku kaheksa inimest, kuid täistööajale taandatud koormusega tähendab see 4,35 ametikohta. Koolieelsetes lasteasutustes on spetsialiste kokku kolm, kuid kokku ühe täistööajaga töötaja koormusega. Arutelupäeval märkis KOV esindaja, et koolipidaja tuleb direktoritele vajadusel meelde, et haridusasutuses töötavaid (MA kraadiga) tugispetsialiste ei suunataks koolis asendusülesandeid täitma, nagu tunde asendama, väljasõitudel õpilasi saatma ja muud kõrvalist tegema, mille tõttu võib olla raskem keskenduda oma põhiülesannetele toevajadusega õpilaste aitamisel. Positiivseks nimetati olukordi, kus tugispetsialist töötab nii

¹⁷ Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide arv on pärit uuringust „Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine” 2022 ja õppeaasta 2021/2022 kohta

lasteaias kui koolis, sest siis on tal hea ülevaade lasteaiast kooli liikuvate toevajadusega laste kohta.

Arutelupäeval räägiti, et valla haridusasutustes töötavad tugispetsialistid kohtuvad regulaarselt (neli kuni viis korda aastas), et infot vahetada. Vahel kutsutakse neile kohtumistele ka lastekaitsetöötajad ja perekeskuse spetsialistid.

Tabel 4. Esmatasandi tervishoiuteenused

Teenused	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	KOV rahastuseta
Vaimse tervise õde	jah	KOV rahastuseta
Ämmaemanda teenus	jah	KOV rahastuseta
Füsioterapeut	jah	osaliselt KOV

KOV territooriumil on kättesaadavad nii perearsti kui ka -õe teenused. Nende kättesaadavust hinnati väga heaks. Olemas on ka vaimse tervise õde, kuid järjekord vastuvõtule pääsemiseks on kaks kuni kolm kuud, mistõttu hinnati kättesaadavust pigem halvaks. KOVis on ka ämmaemanda teenus, mille kättesaadavust hinnati pigem heaks. Teenust on plaanis hakata pakkuma Perepesa keskusega koostöös. Kõiki neid teenuseid pakutakse KOV territooriumil KOV rahastuseta. Osaliselt KOV toel ja territooriumil on pigem hästi kättesaadav füsioterapeudi teenus.

Arutelupäeval peeti infovahetust perearstidega kui ühe võimaliku osaga võrgustikust väheseks. Osalejad kahtlesid, kas perearstid püüavad alati kontakti saada peredega, kelle lapsed ei käi regulaarses tervisekontrollis või kui vanem ei vii last eriarsti vastuvõtule, kuhu perearst on suunanud.

Tabel 5. Nõustamisteenused

Teenus	Kas pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	jah	osaliselt KOV
Logopeediline teenus	jah	osaliselt KOV
Eripedagoogiline teenus	jah	osaliselt KOV

Sotsiaalpedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV
Raseduskriisi nõustamine	jah	osaliselt KOV
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	ei	ei pakuta
Võlanõustamine	jah	täielikult KOV
Sotsiaalnõustamine	jah	osaliselt KOV

Tabelis 5 nimetatud teenustest ei pakuta KOV territooriumil vaid noorte tervisealast nõustamist ning selle kättesaadavust hinnati ka väga halvaks. Seda ei toetata ka KOV eelarvest. Osaliselt KOV rahastusel on olemas nii psühholoogiline nõustamine, eripedagoogiline ja logopeediline teenus kui ka raseduskriisi nõustamine. Nende teenuste kättesaadavust hinnati pigem halvaks. Neid teenuseid pakutakse SA Elva laste- ja perekeskuses¹⁸, logopeedilist ja eripedagoogilist teenust ka haiglas. Psühholoogilise nõustamise puhul on vajadus suurem kui pakkumine. Sotsiaalpedagoogilise teenuse kättesaadavust hinnati pigem heaks. Seda pakutakse koolides. Võla- ja sotsiaalnõustamise teenuste kättesaadavust hinnati pigem heaks. Esimene neist on täielikult KOV rahastusel ja teine osaliselt KOV rahastusel. Sotsiaalnõustamisega tegeletakse perekeskuses ja valla sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate abil.

Tabel 6. Muud sotsiaalteenused lastele-perele

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/perele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	täielikult KOV
Perelepitusteenus	jah	KOV rahastuseta
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	jah	täielikult KOV
Lastele päevakeskuse teenus	ei	ei pakuta
Toiduabi	jah	KOV rahastuseta
Turvakoduteenus	ei	täielikult KOV (ostetakse sisse Tartu linnalt)

¹⁸ Plaanis on muuta asutus KOV hallatavaks asutuseks.

Asendushooldusteenus	jah	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus	jah	osaliselt KOV

Haridusasutustelt saadud info kohaselt osalevad nad 2022/2023 õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendatakse süsteemselt Valguta lasteaed-alkkoolis, Elva lasteaias Murumuna, Elva lasteaias Õnneseen, Järve eralasteaias, Puhja lasteaias Pääsusilm, Rannu lasteaias Naerupesa, Rõngu lasteaias Pihlakobar, Konguta koolis, Palupera põhikoolis, Rannu keskkoolis, Rõngu keskkoolis. Üksikud õpetajad osalevad Elva gümnaasiumist.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendatakse süsteemselt Elva gümnaasiumis, Konguta koolis ja Puhja koolis.
- Vaikuseminutite programmi rakendatakse süsteemselt Puhja koolis. Üksikud õpetajad osalevad Konguta koolist, Rõngu keskkoolist, Elva lasteaedadest Murumuna ja Õnneseen.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendatakse süsteemselt Konguta koolis. Üksikud õpetajad osalevad Rõngu keskkoolist.
- Hea kooli/lasteaia programmi rakendatakse süsteemselt Palupera põhikoolis.
- KiVa programmi rakendatakse süsteemselt Elva gümnaasiumis ja Palupera põhikoolis.
- Kiusamisest vabaks programmis osalevad üksikud õpetajad Konguta koolist, Puhja koolist, Elva lasteaedadest Murumuna ja Õnneseen, Puhja lasteaiast Pääsusilm ja Rannu lasteaiast Naerupesa.
- TORE programmi tegevustes osalevad üksikud õpetajad Rõngu keskkoolist.
- Hooliva Klassi programmis osalevad üksikud õpetajad Elva gümnaasiumist, Palupera põhikoolist, Puhja koolist.
- Rohelise kooli programmi rakendab Elva lasteaed Murumuna.
- Ettevõtliku kooli programmis osaleb Palupera põhikool.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Enne koolieelset lasteasutust on lapse toevajaduse võimalikud märkajad lapsevanemad, sugulased, naabrid. Ka perearstil võib olla olulist infot, kuid arutelupäeval väljendati kahtlust, kas vajalik info jõuab alati piisava kiirusega lastekaitseni. Arutelupäeval leiti, et eriti keerulised on juhtumid, kus pere võib jääda tuge vajava (puudega) lapsega üksi, kui näiteks lasteaed osutus lapsele ebasobivaks keskkonnaks ja laps on kodune ning tegemist pole lastekaitse tähelepanu vajava olukorraga. Arutelupäeval märgiti, et alates 2023. aasta jaanuarist jõuab info SKAst KOVile nende laste kohta, kellele on taotletud puuet, olenemata otsusest. Lastekaitsetöötaja peab võtma perega ühendust, hindama abivajadust ja pakkuma vajadusel teenuseid. See peaks aitama vältida olukorda, kus vanemad jäävad üksi lapsega, kellel oleks mõnd teenust vaja.

Abivajadust võidakse märgata ja toetada ka vallas tegutsevas perekeskuses, mh ka siis, kui laps ei käi üheski haridusasutuses. Perekeskuses tegutsevad juhtumikorraldajad. Vajadusel pakutakse ka vanemale sotsiaalnõustamist või psühholoogilist nõustamist. Samas on perekeskuses probleemiks pikad järjekorrad tugispetsialistide vastuvõtule pääsemiseks. Koostööd tehakse ka Varajase Kaasamise Keskusega (nõustamis- ja rehabilitatsiooniteenused) naabervallas Otepääl. Toevajaduse märkajaks võib olla ka lastekaitsepspecialist, kuid enamasti siiski kellegi teise pöördumise kaudu kas PPA või Ohvriabi poole.

Vallas pole kokku lepitud, millist infot peaksid lasteaia küsima või saada enne, kui laps lasteaeda jõuab. Peamiselt jõuab lasteaiani info lastevanematelt, kes võivad jagada infot toevajaduse kohta lasteaeda astumise avalduses või vestlustel. Ühtlasi võib laste eripära selguda ka alles lasteaia kollektiivis tegutsema asudes, mistõttu polegi varem infot, mida jagada. Valla esindajad selgitasid arutelupäeval, et toevajaduse kohta võib infot olla haridusspetsialistil, juhul kui toevajadus selgub vanemaga lasteaiaakoha teemal suheldes. Arutelupäeval märgiti, et paljud lapsed on enne lasteaeda käinud lastehoius, kuid puuduvad kokkulepped, kas ja mis infot saaks kaasa anda laste kohta lastehoiust.

Tabel 7. Vanemahariduse programmid või koolitused

Teenuse	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	jah	osaliselt KOV
Lastevanemate kool	ei	ei pakuta
Gordoni perekool	jah	osaliselt KOV
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	ei pakuta
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	jah	KOV rahastuseta
Hoolivad isad	ei	ei pakuta

Tabelis 7 loetletud vanemahariduse programmidest-koolitustest pakutakse KOV territooriumil vanemate toetamiseks beebikooli, Gordoni perekooli, vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ ja mitmedimensioonilist pereteraapiat. Esimesed kolm neist on rahastatud osaliselt KOVi poolt ja viimane on KOV rahastuseta. Vanemaharidusega tegeleb vallas ka Perepesa keskus, mille üheks eesmärgiks on just probleemide ennetamine. Seega on Perepesa seadnud sihiks, et nende tegevused haaraksid ka peresid, kelle lapsed mingil põhjusel lasteaias ei käi.

Juhtumikorraldus

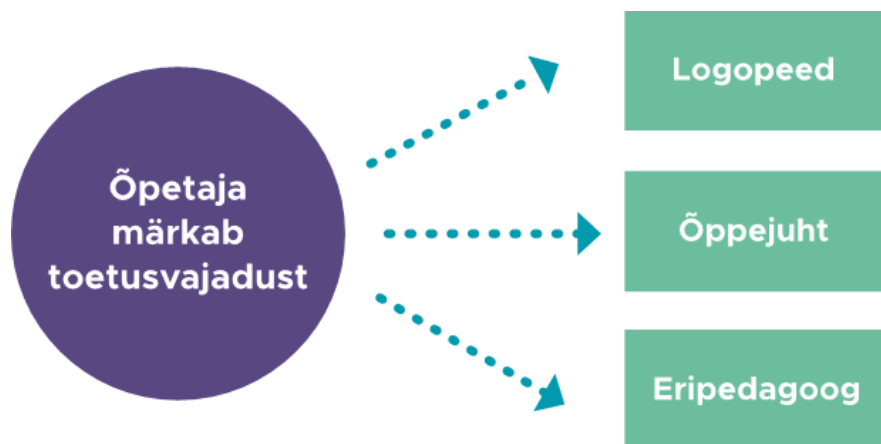
Lasteaias

KOV-i haridusspetsialisti sõnul on vallas lasteaedade rahastusmudelisse arvestatud HEVKO ametikoht, kuid sõltub juhist, kuidas ülesannete täitmine on korraldatud, kuna alushariduse seadus ei kohusta lasteaedu HEVKO ametikohta looma. KOV siiski suunab lasteaedu, et oleks kokku lepitud, kes juhtumeid korraldab. Praktikast on selleks sageli logopeed, eripedagoog või mõnes lasteaias ka õppejuht või direktor. KOV ei ole esitanud detailseid nõudeid, kuidas toevajadusega lastega haridusasutuses tegelema peaks, kuid eeldab, et asutuses on põhimõtted läbimõeldud ja selged. Arutelupäeval lisati, et lisaks kohustuslikule logopeedile ja eripedagoogile oleks lasteaedades vaja ka kergesti ligipääsetavaid psühholoogi- ja sotsiaalpedagoogi teenuseid.

Esimeseks märkajaks on lasteaedades siiski rühmaõpetaja, kuid see, kelle poole õpetaja pöördub, sõltub sellest, millised tugispetsialistid on asutuses olemas. Tugispetsialistid märkisid arutelupäeval, et lisaks tugispetsialisti poolt pakutavale teenusele individuaalselt või grupis (kaks kuni kolm korda nädalas) on palju juhtumeid, mis vajavad tähelepanu ka rühmas. Õpetajate valmisolek tegevusi vastavaks kohandada on erinev.

Lastekaitseks pööratakse juhul, kui on täheldatud, et tegemist on abivajava lapsega – märgatud on vigastusi või on lasteaed kasutanud olemasolevaid lahendusi toe pakkumiseks, aga koostöö vanemaga ei suju üldse. Lasteaia ja -kaitse koostöövormiks on vajadusel võrgustikukohtumised, mis võivad toimuda nii spetsialistide vahel kui vanemaid kaasates.

Arutelupäeval mainiti, et lasteaedade juures tegutseb sageli mitmeid huviringe, mida korraldavad asutusevälised osapooled. Ka neil võib potentsiaalselt olla roll juhtumitega seotud võrgustikutöös, kuid hetkel koostööd pole. Lisaks märgiti, et lasteaedades on tervishoiutöötajad, kuid pole konkreetseid kokkuleppeid, milline nende roll infovahetuses ja võrgustikus peaks olema. KOVil on kokkulepped programmi „Imelised aastad” koolitajate ja Perepesaga, kes vajadusel annavad vallale tagasisidet, kui märkavad, et mõni pere vajab lisatuge.

Joonis 12. Juhtumikorraldus lasteaias.

Üleminek lasteaiast kooli

Vallas on arendatud koolivalmiduskaarte, milles võib siiski olla erinevusi lasteaiati. Need koostatakse ELIISI keskkonnas ja edastatakse (vanema nõusolekul) otse Arnosse, et vanemad ei peaks neid paberil koolile esitama. See on võimalik infoallikas ka tugispetsialistidele. Arutelupäeval küll nenditi, et kõikide õpilaste kaarte ei jõua tugispetsialistid läbi töötada, kuid klassiõpetaja saab teha eelvaliku. Samas väljendati ka arvamust, et vahel ei soovi õpetajad varasemalt antud hinnangutesse (va selge toevajadus) süveneda ning alustaksid pigem õpilastega „puhtalt lehelt“.

Nii Puhja, Rannu, Rõngu kui Elva linna piirkonnas kohtuvad tugispetsialistid enne kooli või külastavad lasteaedu, et vahetada mitteametlikku infot sellest, millised lapsed on piirkonna kooli tulemas. Seega on kooli initsiatiiv uurida, millised lapsed sügisel kooli astuvad. Lisaks korraldavad koolid eelkoole, milles osalevad lapsed asuvad suure tõenäosusega õppima samas koolis. Koolid korraldavad ka kooliga tutvumise päevi. Seega on suure tõenäosusega kooli astuv laps ka oma klassiõpetaja/klassijuhatajaga enne kooli algust kohtunud. Lasteaed-põhikoolides, nagu Valguta lasteaed-alkkool ja Konguta kool) on üleminek sujuv, kuna toimub ühe asutuse sees.

Kui laps saab perikeskuses näiteks rehabilitatsiooniteenuseid, siis antakse see info spetsialistide kaudu edasi ka koolile. See on vajalik mh teenuse edasiseks sujuvaks korraldamiseks.

Joonis 13. Üleminek lasteaiast kooli.

Koolis

Omavalitsus on andnud koolidele juhised, et igas haridusasutuses oleks kokku lepitud juhtumikorralduse põhimõtted, sh oleks selge, kes on see üks inimene, kes suhtleb kooliväliste osapooltega ja vahendab infot. Arutelupäeval kinnitas sotsiaalnõunik, et lastekaitsjatel on palju lihtsam oma ülesandeid täita, kui on teada, kes on koolis see kontakt, kellel on ülevaade juhtumist ja kellega infot vahetada. Ühtlasi soovitatakse KOVis, et HEVKO ülesandeid ei peaks koolis täitma õppejuht. 2023. aastal on KOVil plaanis olukorda seirata.

Koolis on esimeseks võimalikuks toevajaduse märkajaks klassiõpetaja/klassijuhataja, kes omakorda suhtleb olenevalt probleemist-toevajadusest ja sellest, millised spetsialistid asutuses olemas on, kas HEVKO, sotsiaal- või eripedagoogiga, logopeediga või psühholoogiga. Vajadusel pöörduakse ka lastekaitse. Valla lastekaitse süsteemis on välja töötatud abivajavast lapsest teavitamise vorm, millega kogutakse probleemi kohta vajalikku infot. Kui laps vajab tuge õppimisega seonduvas, võidakse kaasata õppejuht, kuna tarvis on õppetööd ümber korraldada. Samuti on kaasatud aineõpetajad, kes peavad õpet kohandama. Haridusasutuse tugispetsialist tõi positiivsena esile hea kontakti lastekaitse spetsialistidega.

Arutelupäeval lisati, et ka kooliõde võib olla osa koolisisest tugimeeskonnast. Näiteks avaldas ühes koolis kooliõde hiljuti ise soovi tugispetsialistidega enam infot vahetada ja ta kaasati tugispetsialistide regulaarsele kohtumisele. KOVi territooriumil on ka vaimse tervise õe teenus, kuhu on ühelt poolt võimalik lapsi suunata. Teiselt poolt on vaimse tervise õde küsinud vajadusel infot ka koolilt.

Arutelupäeval leiti, et noorsootöö ja huvihariduse ning huvitegevuse spetsialistidel võiks olla last toetavas võrgustikus suurem roll. KOVis on näiteid sellest, kuidas juhtumipõhisesse võrgustikku on kaasatud näiteks treener. Ka huvihariduses ja -tegevuses mõeldakse järjest enam, kuidas toevajadusega noortele tegevusi kohandada.

Piirkonnapolitseid kaasatakse juhtumipõhiselt – kutsutakse probleemi korral nii kooli rääkima kui ka vanemaid nõustama. Arutelupäeval osalejad hindasid, et politsei näol pole tegemist aktiivse ja tugeva koostööpartneriga, kuna ilmselt ennetustööks palju ressursse pole.

Koolis võib olla kitsaskohaks see, kuidas jõuab info lapse toevajaduse kohta uute õpetajateni, nii siis, kui laps jõuab ainepõhise õppe süsteemi, kui ka siis, kui mõnd õpetajat on vaja kas või üheks päevaks asendada.

Joonis 14. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Vanema nõusolekul on teise omavalitsusse või Elva vallas kooli mineva lapsega kaasas koolivalmiduskaart. Koos kohataotluse avaldusega on vanemal võimalik Arno süsteemis lisada ka muid asjakohaseid dokumente, kuid seda võimalust kasutatakse väga vähe. Kui laps vahetab kooli, on võimalik infoallikas individuaalse arengu jälgimise kaart, juhul kui õpilane on mingit sorti tuge saanud, kuid selle täitmise põhjalikkus varieerub kooliti/KOViti.

Kui tegemist on lastekaitsejuhtumiga, saavad KOVid omavahel vahetada teateid (nii ametlik kirjalik teade kui mitteformaalsed telefonikõned) abivajava lapse kohta, kuid arutelupäeval leiti, et teistest KOVidest tuleb selliseid teateid pigem vähe. Kui STARis on juhtum avatud, leiab ka sealt infot, kuid selle täitmise täpsus võib olla üsna erinev.

Koolid on ühendust võtnud ka teise kooli HEVKOga. Hea on, kui on küsitud vanemalt nõusolek lapse kohta käiva info vahetamiseks, kuid spetsialistide hinnangul on lapse hüvanguks võimalik vahetada vajalikku infot ka väheformaalsel viisil, minemata vastuollu andmekaitse põhimõtetega.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 8. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Lasteaia eel	
Loodud on Perepesa keskus vanemate ja laste toetamiseks kuni kooliealiseks saamiseni.	Lapsed, kes ei jõua haridusasutusse õigel ajal.
	Kui lasteaed pole sobinud, võib pere jääda üksi, koduseks keerulise (n puudega) lapsega. Pole lastekaitsejuhtum.

	Puudulik infovahetus perearstidega.
Üleminek lasteaeda	
Kohataotluses võimalik anda vanemal lapse kohta lisainfot + toimivad perevestlused.	Oluline info toevajaduse kohta selgub hiljem, sest vanem ei osanud esile tuua ja lasteaed ei osanud küsida.
	Lastehoidudel võib olla infot toevajaduse kohta, aga see ei jõua lasteaeda.
	Lapsed, kes on nimekirjas, aga puuduvad sageli ning pole head kontakti vanemaga.
Lasteaed	
Rahastusmudel is ette nähtud HEVKO ametikoht.	Lapsed ei jõua alati Perekeskusesse tugiteenustele, kui vanemad pole koostöövalmid.
Üleminek kooli	
Ühised koolivalmiduskaardid koostatakse ELIISis; vanema nõusolekul Arno kaudu koolini.	Lapse toevajadust on küll lasteaias märgantud, kuid asub õppima teise KOVi koolis (nt erikoolis). Info liikumine võib olla probleemiks, kui abi vajab ka lapsevanem.
Mõned lasteaiad-koolid teevad tihedat koostööd: spetsialistid kohtuvad enne kooli, et arutada, millised lapsed on kooli tulemas.	
Kui sama tugispetsialist töötab nii lasteaias kui koolis, on toevajadusest hea ülevaade.	
Kool	
Ühes asutuses on alguse saanud positiivne koostöö kooliõega, kes ise avaldas soovi olla osa tugispetsialistide võrgustikust.	Pole selge, kuidas jõuab info toevajadusest uue õpetaja /asendusõpetajani.
KOV eeldab, et asutused on kokku leppinud oma juhtumikorralduse põhimõtted, sh on üks inimene, kes jagab vajadusel infot väljapoole.	
Haridusasutuste tugispetsialistid kohtuvad regulaarselt 4–5 korda aastas.	

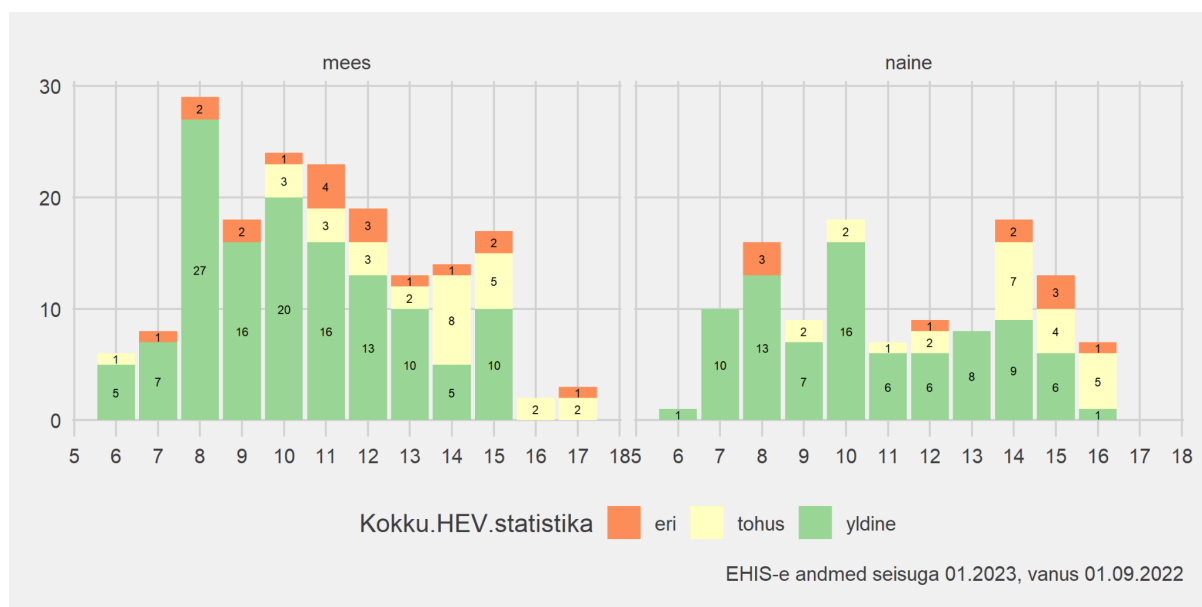
Kambja vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Kambja valla rahvastikust 30% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 15 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHIS-e andmeil 2022/2023. õppeaastal. 2022/2023 õppeaastal on Kambja vallas 1608 õppurit. Tugi on määratud 292 (18%) õpilasele, kellest 176 (60%) poisid ja 116 (40%) tüdrukud. 129 poisile on määratud üldtugi ning 47 tõhustatud tugi või eritugi. 83 tüdrukule on määratud üldine tugi ja 33 tõhustatud tugi või eritugi¹⁹.

Joonis 15. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Kambja vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Kambja vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 18
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 18
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 4
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 5
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused): 52

¹⁹ Andmetes sisalduvad Kammeri kooli (riigikool, kus õppetöö lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe ja toimetulekuõppe alusel) õpilased, kelles suurem osa ei ole Kambja vallast pärit. KOV andmetel õpivad Kambja vallast selles koolis vaid üks poiss ja üks tüdruk.

- KOVi lapsed asenduskodudes: 1; järelhooldusel: 1
- Laste arv kinnises lasteasutuses: 1

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	väga hea	pigem hea	pigem halb	väga halb	Hinnangut ei antud
--------------------	----------	-----------	------------	-----------	--------------------

Tabel 9. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi

Näitajad (seisuga veebruar 2023)	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus kokku
Psühholoog		
Logopeed		
Eripedagoog		
Sotsiaalpedagoog		
HEV koordinaator		
Lastekaitse spetsialist	2	2
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja/sotsiaalnõunik	4	4
Noorsootöö spetsialist		
Noorsootöötaja		
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja		
Laste tugiisikud väljaspool haridusasutusi		
Peretöötaja	1	1

Tabelis 9 on Kambja valla haldusalas tegutsevate spetsialistide arvud ja koormused. KOV haldusalas või allasutustes on kaks täiskoormusega lastekaitse spetsialisti, kelle koormuse piisavust selleks, et vastata laste ja perede vajadustele, hinnati pigem heaks. Lisaks on neli täiskoormusega sotsiaaltöö spetsialisti. Koormuse piisavust hinnati samuti pigem heaks. Vallas on ka täiskoormusega peretöötaja, kes on vajadusel abiks lastekaitse spetsialistidele. Ametikoha koormust ning selle vastavust laste ja perede vajadustele hinnati väga heaks.

Noorsootöö korraldamisega tegeleb haridusnõunik, noortegarantii tugisüsteemi juhtumite korraldamisega tegelevad sotsiaaltöö spetsialist ja peretöötaja. Noorsootöötajad töötavad vabaühenduses, millel on KOViga teenusleping. Laste tugiisiku teenust ostetakse teenusena vajadusel sisse.

Tabel 10. Spetsialistid haridusasutustes

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolis	1	1
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses		
Sotsiaalpedagoog	4	4
Psühholoog		
Eripedagoog	9	8
Logopeed		1,6
Logopeed koolieelses lasteasutuses	8	6,2
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		7

Tabelis 10 on ülevaade haridusasutustes töötavatest tugispetsialistidest KOV andmeil. Valla haridusasutustes on üks täiskormusega HEV koordinaator. Lasteaias sellist ametikohta pole, kuid ülesanded täidetakse lisatööna. Koolides on neli täiskohaga sotsiaalpedagoogi, puuduvad psühholoogid. Eripedagoogi ülesandeid täidavad üheksa inimest, kelle koormus on kokku kaheksa ametikohta. Süsisel naaseb emapuhkuselt üks täiskohaga töötaja. Lasteaedades täidavad logopeedi ülesandeid kaheksa inimest kogukoormusega 6,4 ametikohta. Lasteaedades on 7,6 ametikoha jagu ülesandeid eripedagoogidele.

Võimalusel on tehtud koostööd Hariduse Tugiteenuste Keskusega, kuid nõudlus ületab pakkumist, mistõttu ei ole viimasel ajal olnud alati võimalik tuge ja nõustamist tagada. Vaatlusteks on kasutatud nii Rajaleidja kui ka Varajase Kaasamise Keskuse teenuseid. Koostööd tehakse ka rehabilitatsiooniasutustega, kui lapsel on rehabilitatsiooniplaan.

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 10. Esmatasandi tervishoiuteenused

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	KOV rahastuseta
Vaimse tervise õde	ei	
Ämmaemanda teenus	ei	

Füsioterapeut	jah	osaliselt KOV
---------------	-----	---------------

Tabelis 10 on ülevaade esmatasandi tervishoiuteenustest. KOV territooriumil pakutakse perearsti ja -õe ning füsioterapeudi teenust, kuigi neid teenuseid kasutatakse ka Tartu linnas. Esimene neist on KOV rahastuseta ja teine osaliselt KOV rahastusel. Mõlema kättesaadavust hinnati pigem halvaks.

Tabel 11. Nõustamisteenused

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	ei/jah	osaliselt KOV
Logopeediline teenus	jah	osaliselt KOV
Eripedagoogiline teenus	jah	osaliselt KOV
Sotsiaalpedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV rahastusega
Raseduskriisi nõustamine	ei	
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	jah	osaliselt KOV rahastusega
Võlanõustamine	ei	täielikult KOV rahastusega
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV rahastusega

Individuaalseid psühholoogilise nõustamise teenuseid KOVi territooriumil pole ning neid rahastatakse juhtumipõhiselt. Individuaalset nõustamist on võimalik perearsti kaudu saada teraapiafondi toel ning ka kliendi omaosalusel. Individuaalset nõustamist on võimalik saada kliendi omaosalusel või perearsti kaudu suunatuna teraapiafondist. Lisaks toimub noortekeskuses loovteraapia ring, mida juhatab psühhoterapeut. Logopeediline ja eripedagoogiline teenus on kättesaadavad haridusasutustes, vajadusel võimaldatakse lapsele spetsialistide täiendav vastuvõtt ka väljaspool haridusasutust. Sotsiaalpedagoogiline teenus toimib koolides ja on pigem hästi kättesaadav.

Noorte tervisealane nõustamine toimib KOVis pigem hästi ning seda teevad pereõed ja tervist edendavad noortekeskused. Võlanõustamise teenust KOV territooriumil ei pakuta ja ostetakse vajadusel sisse, kuid kättesaadavust hinnatakse pigem heaks. Sotsiaalnõustamise teenust hinnatakse KOVis väga heaks. Viimane on KOV ametnike ülesanne.

Tabel 12. Muud sotsiaalteenused lastele-peredele

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	täielikult KOV
Perelepitusteenus	jah	osaliselt KOV
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	ei	täielikult KOV
Laste päevakeskuse teenus	ei	
Toiduabi	jah	ei pakuta
Turvakoduteenus	ei	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	ei	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus	ei	osaliselt KOV

Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi) on KOVis olemas, kuid selle kättesaadavust hinnati pigem halvaks. Tugiisikuid on keeruline leida ning töö spetsiifika ei ole motiveeriv. Lapsehoiuteenuseid puudega lastele pakutakse KOV territooriumil KOV rahastusel, kuid teenuse kättesaadavust hinnatakse pigem halvaks. Nagu tugiisikuid, on ka lapsehoidjaid keeruline leida. KOVis töötab kaks koolitatud perelepitajat²⁰, kes sobivusel pakuvad teenust. See sõltub inimeste koostöövalmidusest ning juhtumi keerukusest. Kriisiabi pakutakse juhtumipõhiselt ja väljaspool KOV territooriumi, kuid vajadusel KOV rahastusel. Laste päevakeskuse teenust ei pakuta. EL toiduabi tuuakse KOVi kohapeale ja toidupanga teenus on Tartu linnas. Turvakoduteenust KOV territooriumil pole, kuid teenuse kättesaadavust KOV toel hinnatakse väga heaks. Asendus- ja järelhooldusteenust KOV territooriumil ei pakuta. Teenuseid rahastatakse osaliselt toetusfondi kaudu eraldatud vahenditest. Asendushoolduse teenuse kättesaadavust hinnatakse pigem halvaks ning järelhoolduse teenuse kättesaadavust pigem heaks.

Haridusasutused märkisid, et osalevad 2022/2023. õppeaastal järgnevatel haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendab süsteemselt Soinaste lasteaed Laululind, Tõrvandi lasteaed Rüblik taotleb liitumist.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendatakse süsteemselt Ülenurme gümnaasiumis ja Unipiha algkoolis. Kambja Ignatsi Jaagu koolis rakendavad seda üksikud õpetajad.
- Vaikuseminutite programmi kasutavad üksikud õpetajad nii Kuuste koolis kui Soinaste ja Tõrvandi lasteaias. Süsteemselt rakendatakse seda programmi Unipiha algkoolis.

²⁰ Alates 2022. aasta septembrist koordineerib riiklikku perelepitussüsteemi SKA.

- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendavad üksikud õpetajad Kambja Ignatsi Jaagu koolis, Kuuste koolis, Ülenurme gümnaasiumis, Unipiha algkoolis.
- Hea kooli/lasteaia programmi rakendavad Ülenurme gümnaasium ja Soinaste lasteaed süsteemselt.
- KiVa programmi rakendab süsteemselt Kuuste kool.
- Kiusamisest vabaks programmi rakendavad süsteemselt Kuuste kool, Ülenurme gümnaasium ja Soinaste lasteaed.
- Salliva Kooli programmi rakendab süsteemselt Ülenurme gümnaasium.
- Ettevõtliku kooli programmi rakendatakse Ülenurme gümnaasiumis.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

COVID mõjutas peredega kontakti negatiivselt ja siiani on vähem ühistegevusi kui varem, kuna peresid on keeruline nendeks kokku tuua. Koduste laste kohta saab infot vaid siis, kui nad jõuavad lastekaitse vaatevälja, üldist seiret või ennetavaid tegevusi ei ole. Vahel on murekohaks ka see, et vanem ei ole valmis lapse erivajadust tunnistama.

Tabel 13. Vanemahariduse programmid või koolitused

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	ei	osaliselt KOV
Lastevanemate kool	ei	
Gordoni perekool	ei	ei pakuta
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	jah	ei pakuta
Hoolivad isad	ei	ei pakuta
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ jätkukoolitus	jah	osaliselt KOV rahastusega

KOV territooriumil on võimalik osaleda vanemlusprogrammis „Imelised aastad“ ja selle jätkuprogrammis. Teenust rahastab KOV osaliselt, täiendav rahastus saadakse Tervise Arengu Instituudilt. KOV territooriumil pakutakse ka mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programmi, mida rahastab SKA.

KOV on toetanud vanemate osalemist beebikoolis, kuid osalejate vähesuse tõttu on see

peatatud. Muid vanemahariduse programme KOV territooriumil ei pakuta, kuid vajadusel, juhtumipõhiselt võidakse kaaluda Gordoni perekoolis ja Hoolivate isade programmis osalemise toetamist. Kuuste kool on korraldanud vanematele koolitusi digivahendite kasutamisest, veebiturvalisusest, lapse tasakaalustatud toitumisest. Unipiha algkoolis on vanematele toimunud vestlusringe. Soinaste lasteaed korraldab igal aastal lastevanemate koolitust. Lisaks piloteeritakse vanemlusmentorlusprogrammi „Koos on kergem”.

Juhtumikorraldus

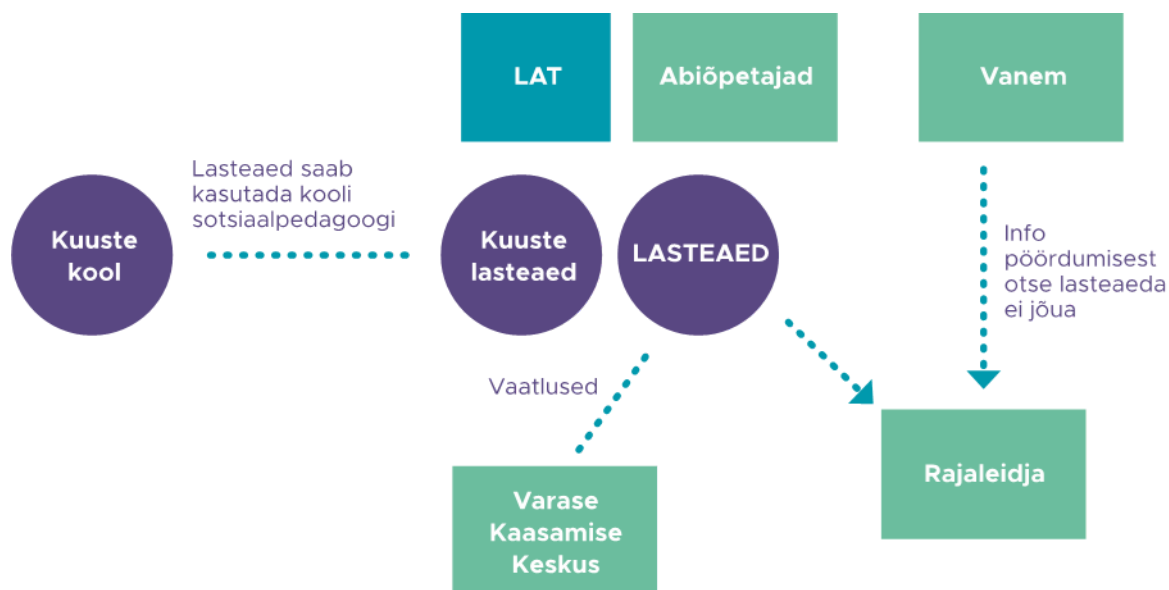
Lasteaias

Info, et lapsel on rehabilitatsiooniplaan, ei pruugi lasteaiani jõuda, kui vanem seda ei jaga. Ka muu infovahetus vanemaga võib olla keeruline ning sõltub õpetaja veenmisoskusest. Kui vanem käib Rajaleidjas, siis otse info sellest lasteaeda ei liigu. Koostööd tehakse Varajase Kaasamise Keskusega – võrreldes Rajaleidjaga teevad nad pikema kestvusega vaatlusi. Lisaks käib keerulisemate juhtumite puhul vaatlemas Varajase Kaasamise Keskuse esindaja, et lapse vajadustega kursis olla.

Kõigis lasteaedades on abiõpetaja koht – abiõpetaja on universaalsem kui tugiisik, kuna saab tegeleda mitme lapse vajadustega. Lisaks on tugiisikuid väga keeruline leida. Kuustes kasutatakse abiõpetajat vahel ka koolis. Enamikus lasteaedades täidab HEV koordinaatori ülesandeid õppealajuhataja või eripedagoog, kuid oleks parem, kui selle tarbeks oleks eraldi inimene. Uusi töötajaid informeeritakse laste toevajadusest, lasteaed saab vajadusel kasutada kooli sotsiaalpedagoogi abi. Kitsaskohaks on koostöö vanematega, seda ka juhul, kui lapsega käiakse Rajaleidjas. Kui lasteaias on tervisetöötaja, siis tema alati tugimeeskonnas ei ole ja HEV küsimuste arutamisel nii aktiivselt ei osale, pigem on kaasatud nt allergiate korral.

Ühes lasteaedades üritatakse käivitada kaasava hariduse tugigruppi ning mõelda läbi selle struktuur, hiljem oleks võimalus sarnast lähenemist ka teistesse lasteaedadesse üle kanda. Ühes lasteaedades käivad logopeed ning eripedagoog iga nädal rühmas ja jagavad oma tähelepanekuid laste toevajaduse kohta õpetajaga, kes omakorda suhtleb vanemaga. Kui tugispetsialistid käivad rühmades vaatlemas, võib neile silma jääda toevajadusi, mida õpetaja ise märgata ei oska. Lasteaedades on LAT (lapse arengu toetamise) meeskonnad ja palju rühmapõhiseid vestlusi. Omavahel suhtlevad lasteaiaid vajaduspõhiselt, tihedam suhtlus on õppejuhtide ja direktorite vahel. Kui pere liigub ühest lasteaiaist teise, antakse info lapsega kaasa. Soinaste lasteaia ja selle haruosakonna, Eerika maja eripedagoogid suhtlevad omavahel tihedalt, igakuiselt. Eripedagoogi ameti selgitamine lasteaia sees on võtnud aega. Lasteaial on alati võimalus kaasata valla lastekaitse spetsialiste ja vahel kutsutakse perevestluste juurde ka sotsiaaltöötaja.

Juhtumikorralduse üldpõhimõtted on lasteaia õppekavas olemas, kuid neid tuleks täpsustada.

Joonis 16. Juhtumikorraldus lasteaias.

Üleminekul lasteaia kooli

Lasteaia-alkukoolis Kuustes on üleminekut lihtsam korraldada, kuna neil on sama asukoht ja tihedam omavaheline suhtlus. Üldjuhul on infojagamine väga juhtumipõhine ning puuduvad selged raamid. Spetsialistidel tekib küsimus, kuidas otsustada, millist infot välja jagada. Ümarlaudasid ei korraldata. Vahel uurib kool lasteaialt, kas on mõni toevajadusega laps ning siis uurib lasteaed omakorda vanemalt, kas võib seda infot jagada. Vahel helistab kooli tugispetsialist lasteaia eripedagoogile ning kirjeldab, mida on lapse puhul märganud, et saada oma hinnangutele kinnitust. Kuna teatud infot jagada ei saa, peavad spetsialistid omavahel sõnu valides suhtlema.

Lasteaia kooli liigub vanema nõusolekul koolivalmiduskaart. Vahel lisab spetsialist sinna n-ö salaviiteid, mida vanem ise tähele ei pane, kuid mida spetsialistid koolis oskavad tõlgendada ning arvesse võtta. Nii saab edasi anda infot, mida vanem võiks eelistada välja jätta. Kui on mõni kool, kuhu on lasteaia rohkem lapsi minemas, käib kooli esindaja lasteaia rääkimas, mida oodata. On juhtumeid, kus kooliõpetaja ei soovi lapse kohta infot, vaid tahab alustada nõu puhtalt lehelt, kuigi sellise lähenemisega läheb palju tööd kaotsi. Riiklikud registrid automaatselt infot üle ei kanna ning kui vanem kas peidab või moonutab olulist infot, on spetsialistidel keeruline.

Koolis

Perearstiga suhtlus toimub läbi vanema, vahel suhtleb perearstiga ka lastekaitse spetsialist. Koolis annab tervisealast nõu kooliõde. Kuuste kooli ja lasteaia vahel on suhtlus tihe. Ühes koolidest on neli aastat klassiõpetaja, seejärel viiendas klassis uus klassijuhataja ning kuueendas klassis uuesti uus klassijuhataja – see süsteem muudab lastele ülemineku eri kooliastmete vahel keeruliseks. Lisaks võib muresid põhjustada ainepõhisele õpetamisele üleminek. Koolis puudub psühholoog, teenust ostetakse sisse, mis on rahaliselt kulukam kui oleks majasisene spetsialist. Vahel tekib vanematel ka tunne, et kool peakski tasuma kõigi vajalike teenuste eest.

Aineõpetajatel on vähe eripedagoogilist pädevust ja tugispetsialistid võiksid rohkem ka õpetajaid toetada. HEVKO otsib väljastpoolt teenust ostes nt logopeedile või psühholoogile sobivaid aegasid, kindlat kokkulepet ühegi teenusepakkujaga ei ole. Koolil on võimalus lapsi suunata ka noortekeskusesse, kus on HEV spetsialist ning kus pakutakse loovteraapia ringe. Info loovteraapia ringide kohta jõuab lasteni reeglina läbi kooli ning nad peavad sinna ise registreerima. Teenus on tasuta. Koolis annavad tugispetsialistid ka ainetunde (osadel juhtudel on see isegi tunniplaanis kirjas) ega saa alati seetõttu vajalikul määral oma tööd teha. Rajaleidja soovitude täitmine võib olla keeruline, kui pole sobivaid spetsialiste. Küsimuste puhul, mis puudutavad ka peret, kaasatakse valla lastekaitse spetsialist. Ühes koolidest on majaülesed ainekomisjonid, kus on ka tugispetsialistid ning mis koguneb 3–4 korda aastas. Vajadusel on alati võimalik küsida nõu valla lastekaitse spetsialistidelt ja üldiselt hinnatakse võrgustikutööd heaks. Lastekaitse sekkub ka siis, kui laps on nõ saripuuduja ning kui on ka vanematega vesteldes tarvis põhjuseid mõista. Levinumaks probleemiks on laste ärevushäired, eriti väga tublidel õpilastel. Koolides on ruumipuudus, ühel juhul loobus direktor oma kabinetist, et oleks ruum, kus toevajadusega last üks ühele nõustada. Ühes koolidest on eriklass, kus õpib kaks õpilast.

Muret valmistab näiline koduõpe, kui vanem jätab lapse koju ning vahetab haridusasutusi, kuid sisulist õpet ei toimu.

Joonis 17. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Väga suure toevajadusega lapsed käivad koolis Tartu linnas. Palju on segase sissekirjutuse või ebaselge elukohaga peresid, kuid suuri muresid omavalitsuste omavahelises suhtluses esile ei toodud. Konkreetsete küsimuste ja vajaduste korral on omavahel suheldud, samuti kui on mure mõne arve tasumata jätmise pärast või kui teine omavalitsus on öelnud, et lapsele ei saa pakkuda piisavalt nt logopeedilist tuge – siis on ühiselt lahendusi otsitud. Mõnel juhul on KOV vaadanud lapse uut sissekirjutust ning andnud lapse liikumisel uuele omavalitsusele sellest märku. Vahel on omavalitsuse spetsialist võtnud teise omavalitsuse esindajaga ühendust, kui on teada, et vanem vahetab koolikohti, et last õpest kõrvale hoida.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Koolis võiksid tugispetsialistid senisest enam ka õpetajaid toetada.
- Tähelepanu tuleks pöörata aineõpetajate eripedagoogiliste kompetentside arendamisele.
- Haridusametustel võiks juhtumikorralduse jaoks olla sarnased põhimõtted, kuna vanemad ka suhtlevad omavahel.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 14. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Kodu ja kodust lasteaeda liikumine	
	COVID mõjus negatiivselt ja siiani on keeruline peresid kokku tuua.
	Koduste laste kohta saab infot vaid siis, kui nad ilmuvad lastekaitse vaatevälja.
	Vanemad, kes ei ole valmis lapse erivajadust tunnistama.
Lasteaed	
Vaatlema palutakse nii Rajaleidja kui Varajase Kaasamise Keskuse spetsialiste.	Üldpõhimõtted juhtumikorralduse osas on õppekavas olemas, kuid vajaksid täpsustamist.
On olemas abiõpetajad.	Koostöö vanematega (veenmine toevajaduse osas, selgitustöö).
Lasteaiast kooli liikumine	

Teineteisele lähedalasuvate asutuste vahel on tihe suhtlus.	Infojagamine on väga juhtumipõhine, puudub ühtne lähenemine sellele, mida jagada.
Kooli esindajad käivad vahel lasteaias rääkimas, et pered teaksid, mida oodata.	Vahel ei soovi kooliõpetajad lapse kohta infot, sest tahavad alustada nõ puhtalt lehelt.
	Palju sõltub sellest, mida ja kuidas vanem jagab, kuna riiklike registrite kaudu automaatselt info ei liigu.
Kool	
Noortekeskuses on HEV spetsialist ning loovteraapiad.	Ühes koolidest vahetub klassijuhataja nii viiendas kui kuuendas klassis, lastel on sellega keeruline kohaneda.
	Aineõpetajatel on vähe eripedagoogilisi kompetentse.
	Tugispetsialistid annavad ainetunde, mis tõmbab tähelepanu eemale põhitegevuselt.
	Rajaleidja soovitude täitmine on keeruline, kui puuduvad vastavad spetsialistid.
	Näiline koduõpe, kus vanem vahetab lapse haridusasutusi, kuid sisulist õpet ei toimu.
Omavalitsuste vahel liikumine	
Konkreetsete küsimuste ja keerulisemate juhtude korral suheldakse omavahel ning on leitud lahendusi.	Palju on ebaselge elukoha või sissekirjutusega peresid.

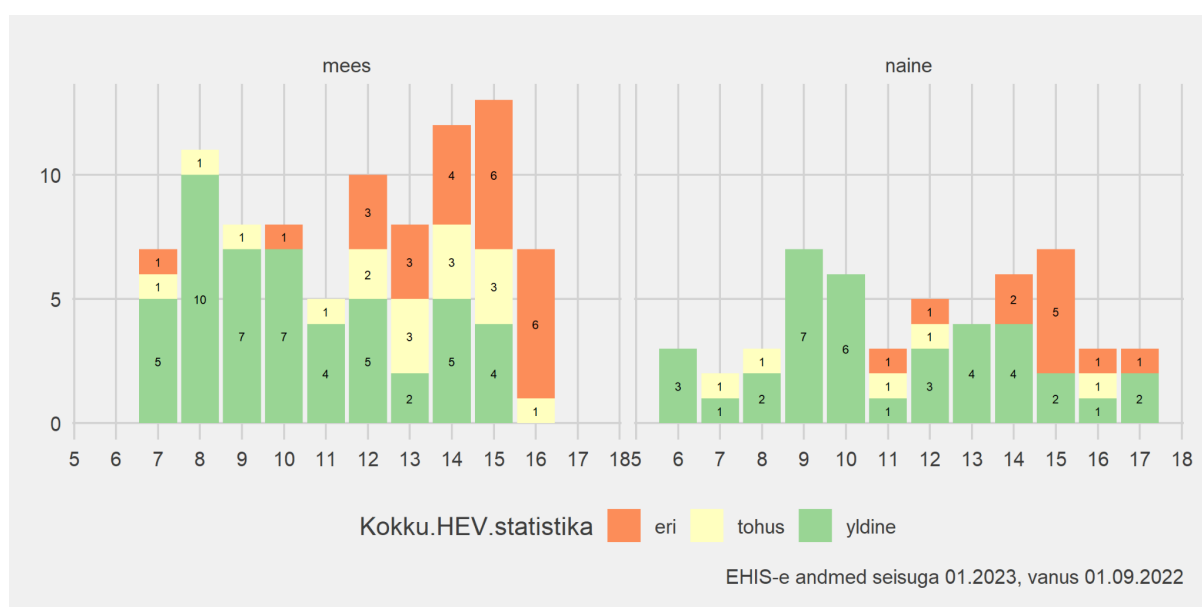
Kastre vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Kastre valla rahvastikust 25% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 18 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHISe andmeil 2022/2023. õppeaastal. Kastre vallas on 2022/2023 õppeaastal 526 õppurit. Tugi määratud 141 (27%) õpilasele, kellest 89 (63%) poisid ja 52 (37%) tüdrukud. 49 poisile on määratud üldtugi ning 40 tõhustatud tugi või eritugi. 36 tüdrukule on määratud üldine tugi ja 16 tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 18. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Kastre vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Kastre vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 11
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 11
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 5
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 8
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused 08.02.2023): 43

- KOVi lapsed asenduskodudes seisuga 08.02.2023: 2; perekodudes: 2

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	väga hea	pigem hea	pigem halb	väga halb	Hinnangut ei antud
--------------------	----------	-----------	------------	-----------	--------------------

Tabel 15. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog	0	0
Logopeed	0	0
Eripedagoog	0	0
Sotsiaalpedagoog	0	0
HEV koordinaator	0	0
Lastekaitse spetsialist	2	2,0
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja/sotsiaalnõunik	3	3,0
Ennetustöö spetsialist	0	0
Noorsootöö spetsialist	0	0
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja	1	1,0
Noorsootöötaja	4	
Perede tugisikud	2	2,0
Laste tugisikud väljaspool haridusasutusi	3	2,5

Tabelis 15 loetletud haridusasutuste välistest spetsialistidest pole KOVis psühholoogi, logopeedi, eripedagoogi, sotsiaalpedagoogi, HEV koordinaatori. KOVis on kaks täiskohaga lastekaitse spetsialisti ja kolm täiskohaga sotsiaaltöö spetsialisti ja nende koormust laste ja perede vajadustele vastamiseks hinnati pigem heaks. Ennetustöö spetsialist ja noorsootöö spetsialist puuduvad, kuid on täiskohaga juhtiv noorsootöötaja ning poole haridusspetsialisti koormusest moodustavad noortevaldkonna koordineerimisega seotud ülesanded. Nende ametikohtade koormuse piisavust hinnati pigem heaks. Lisaks on KOVis üks täiskohaga noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja, kelle koormuse piisavust hinnati väga heaks, ja neli noorsootöötajat, kelle koormuse piisavust hinnati pigem heaks. KOVis on kaks täiskohaga perede tugisikut ning kolm laste tugisikut väljaspool haridusasutust koormusega 2,5 kohta. Perede tugisikute koormuse piisavust hinnati pigem halvaks ja laste tugisikute koormuse piisavust väga halvaks, selgitades, et huvi puudega lapse tugisiku ametikoha vastu on aasta-aastalt vähenenud ja puudub praegu täielikult.

Tabel 16. Spetsialistid haridusasutustes.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolis	3	0,9
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses	0	0
Sotsiaalpedagoog	3	2,5
Psühholoog	0	0
Eripedagoog	3	2,4
Logopeed	1	0,6
Logopeed koolieelses lasteasutuses	2	2,0
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses	4	3,5

Tabelis 16 on ülevaade tugispetsialistidest, kes töötavad haridusasutuste koosseisus. Vallas on kolm HEV koordinaatorit, kaks neist kokku 0,65 ametikoha koormusega, ühes koolis on aga ülesanded tugispetsialisti üldtööaja sees ja koosseisus HEV koordinaatorit eraldi esile toodud pole. Lasteaegades HEV koordinaatori ametikohti pole. Koolides on kolm sotsiaalpedagoogi, kellel koormust kokku 2,5 ametikoha jagu. Mitte ühegi haridusasutuse koosseisus pole psühholoogi. Koolides ja koolieelsetes lasteasutustes on kokku 7 eripedagoogi koormusega 5,9 ning KOVi andmeil veebruaris 2023 on kahes haridusasutuses täitmata 1,6 ametikoha jagu ülesandeid. Koolides on kolm sotsiaalpedagoogi, kellel koormust kokku 2,5 ametikoha jagu. Ühes haridusasutuses on täitmata lisaks 0,5 ametikoha jagu ülesandeid.

Arutelupäeval tekitas küsimusi, kas logopeedile suunamine peaks olema lastekaitsepspetsialisti ülesannete hulgas, nagu see praegu mõnel juhul on, või peaks sellega rohkem tegelema haridusvaldkonna töötajad. Leiti, et noorsootöötajad on viimasel ajal palju vahetunud ning sellega seoses nõ pildilt ära kadunud.

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 17. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	osaliselt KOV rahastusega
Vaimse tervise õde	ei	KOV rahastuseta
Ämmaemanda teenus	ei	KOV rahastuseta
Füsioterapeut	ei	KOV rahastuseta

Tabelis 17 on ülevaade esmatasandi tervishoiuteenustest KOVis. KOV territooriumil on osaliselt KOV rahastusel pigem hästi kättesaadav perearsti ja -õe teenus. Ei KOV territooriumil ega KOV rahastusel pole vaimse tervise õe, ämmaemanda ega füsioterapeudi teenuseid. Need teenuspakkujad asuvad Tartu linnas. Vaimse tervise õe kättesaadavust hinnati pigem halvaks ning füsioterapeudi ja ämmaemanda teenuse kättesaadavust pigem heaks.

Tabel 18. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	ei	osaliselt KOV
Logopeediline teenus	jah	täielikult KOV
Eripedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV
Sotsiaalpedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV
Raseduskriisi nõustamine	ei	KOV rahastuseta
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	ei	KOV rahastuseta

Võlanõustamine	jah	täielikult KOV
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV

Tabelis 18 loetletud nõustamisteenustest ei pakuta KOV territooriumil psühholoogilist nõustamist. See on osaliselt KOV rahastuse toel võimaldatud Tartu linnas, kuid kättesaadavust hinnati väga halvaks, sest ootejärjekorrad on pikad. Logopeedilist, eripedagoogilist ja sotsiaalpedagoogilist teenust pakutakse KOV rahastusel riiklikust eraldisest kohalikes haridusasutustes. Raseduskriisi ja noorte tervisealast nõustamist KOV territooriumil ei pakuta ning neid teenuseid ka KOV ei rahasta. Esimese kättesaadavust hinnati pigem heaks ja teise kättesaadavust väga halvaks. KOV territooriumil, täielikult KOV rahastusel ja väga hästi kättesaadavad on sotsiaal- ja võlanõustamine. Võlanõustamist pakutakse koos KOV tugiisikuteenusega.

Tabel 19. Muud sotsiaalteenused lastele ja peredele.

Teenuse	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	ei	täielikult KOV
Perelepitusteenus	ei	KOV rahastuseta
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	ei	täielikult KOV
Laste päevakeskuse teenus	ei	ei pakuta
Toiduabi	jah	KOV rahastuseta
Turvakoduteenus	ei	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	ei	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus	ei	osaliselt KOV

Tabelis 19 on ülevaade muudest lastele ja peredele suunatud sotsiaalteenustest. KOVis ei pakuta laste päevakeskuse teenust, kuid on kolm noortekeskust. KOV territooriumil on võimalik saada laste/perede tugiisiku teenust, mis on täielikult KOV rahastatud, kas käsundus- või töölepingulise suhtega. Lapsehoiuteenust puudega lastele KOV territooriumil ei pakuta, kuid täielikult KOV rahastusel on teenus saadaval Tartu linnas ja selle

kättesaadavust hinnati väga heaks. Perelepitusteenust rahastab SKA ja seda KOV territooriumil ei pakuta. Kriisiabi teenust ostetakse sisse ja see on täielikult KOV rahastusel ning selle kättesaadavust hinnati väga heaks. Toiduabi on võimalik KOV territooriumil saada. Seda pakuvad Toidupank, Euroopa Toiduabi ja Eesti Punane Rist. KOV teenust ei rahasta ja kättesaadavust hinnati väga heaks. Turvakoduteenust rahastab KOV täielikult ja seda pakutakse teise KOVi territooriumil. Selle kättesaadavust peeti väga heaks. Asendus- ja järelhoolduse teenust rahastab osaliselt KOV lisaks riigi toetusele ning teenuste kättesaadavust hinnati väga heaks. Teenuseid ei pakuta KOV territooriumil.

Haridusasutuste andmetel osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendatakse süsteemselt Melliste kooli ja Võnnu lasteaedades ning Melliste koolis. Võnnu keskkoolis osalevad selles üksikud õpetajad.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendatakse süsteemselt Sillaotsa koolis ja Võnnu keskkoolist osalevad üksikud õpetajad.
- Vaikuseminutite programme kasutavad üksikud õpetajad Melliste koolist, Melliste kooli lasteaiast ja Võnnu lasteaiast.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendatakse süsteemselt Võnnu keskkoolis, üksikud õpetajad osalevad Sillaotsa koolist ja Võnnu lasteaiast.
- KiVa programmi rakendatakse süsteemselt Melliste ja Sillaotsa koolides, üksikud õpetajad osalevad Võnnu lasteaiast.
- Kiusamisest vabaks programmis osalevad üksikud õpetajad Võnnu keskkoolist, Sillaotsa kooli lasteaiast ja Võnnu lasteaiast.
- Hooliva Klassi programmis osalevad üksikud õpetajad Võnnu keskkoolist.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Laste puude infot on lastekaitsetöötajad hakanud STAR registrist nägema alles hiljuti ning sellist võimalust peetakse heaks ennetusmeetmeks. Nüüd saadakse vanematega ühendust võtta ja aktiivselt abi pakkuda, varasemalt info puudus (või ilmnis alles haridusasutuses), kui just vanem ise märku ei andnud.

Tabel 20. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	ei	ei pakuta
Lastevanemate kool	ei	ei pakuta
Gordoni perekool	ei	ei pakuta
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV

SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	jah	osaliselt KOV
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	jah	KOV rahastuseta
Hoolivad isad	ei	KOV rahastuseta
KOV poolt määratud supervisioon puuetega lastele	jah	täielikult KOV

Tabelis 20 on loetelu vanemahariduse programmidest või vanemluse koolitustest. KOVis ei pakuta beebikooli, lastevanemate kooli ega Gordoni perekooli programme. Vanemlusprogramm „Imelised aastad” ja SOS lasteküla peretugevdusprogramm (alates 1.03.2023) on KOV territooriumil ka osaliselt KOV toel olemas. Mitmedimensioonilist pereteraapiat pakutakse KOV territooriumil SKA toel. Programmi „Hoolivad isad” võimaldavad SKA ja Ohvriabi ning seda ei pakuta KOV territooriumil. Lisaks on KOVis määratud supervisioonid puuetega lastele. Sillaotsa koolis korraldatakse kord või kaks korda aastas selliseid lastevanemate koosolekuid, kuhu kutsutakse külalisesinejaid, räägitud on näiteks toitumisest, une tähtsusest. Võnnu lasteaed ja Sillaotsa kooli Haaslava lasteaia maja on liitunud Suukooli programmiga.

Arutelu käigus märgiti, et programmi „Imelised aastad” korraldamine on lastekaitse spetsialistidele ajaliselt väga mahukas, mistõttu seda kevadel ei toimu.

Juhtumikorraldus

Lasteaias

Lasteaedades eraldi HEV koordinaatoreid ei ole. Vahel käib Sillaotsa Kooli sotsiaalpedagoog lasteaedades vaatlemas, et võimalikke toevajadusega lapsi tuvastada, kuid see tegevus ei ole süsteemne ning puudutab vaid üht lasteaia kahest majast. Võnnu lasteaias on LAM, kuhu kuuluvad direktor, eripedagoog ja lasteaiaõpetajad ning mis saab vastavalt vajadusele või hädaolukordades kokku ja arutab laste vajadusi. Täpset korda ei ole välja töötatud ning alles detsembrikuust 2022 liitus eripedagoog, kes laste vajadusi kaardistab.

Sillaotsa Kooli lasteaias on üldjuhul rühmaõpetaja see, kes märkab lapse toevajadust ning kes pöördub siis eripedagoogi või logopeedi poole. Seejärel toimub vaatlus ja hindamine, et otsustada, kas piisab majasisesest teenusest või tuleks laps kusagile edasi suunata. Info selles osas, kas laps on ka varasemalt nõustamist, teenuseid või tuge saanud, jõuab lasteaiani, kui vanem seda edastab. Vahel on eripedagoog palunud vanemal pöörduda perearsti poole, kui on kahtlus terviseprobleemi osas, mis ei seonu õppetöoga.

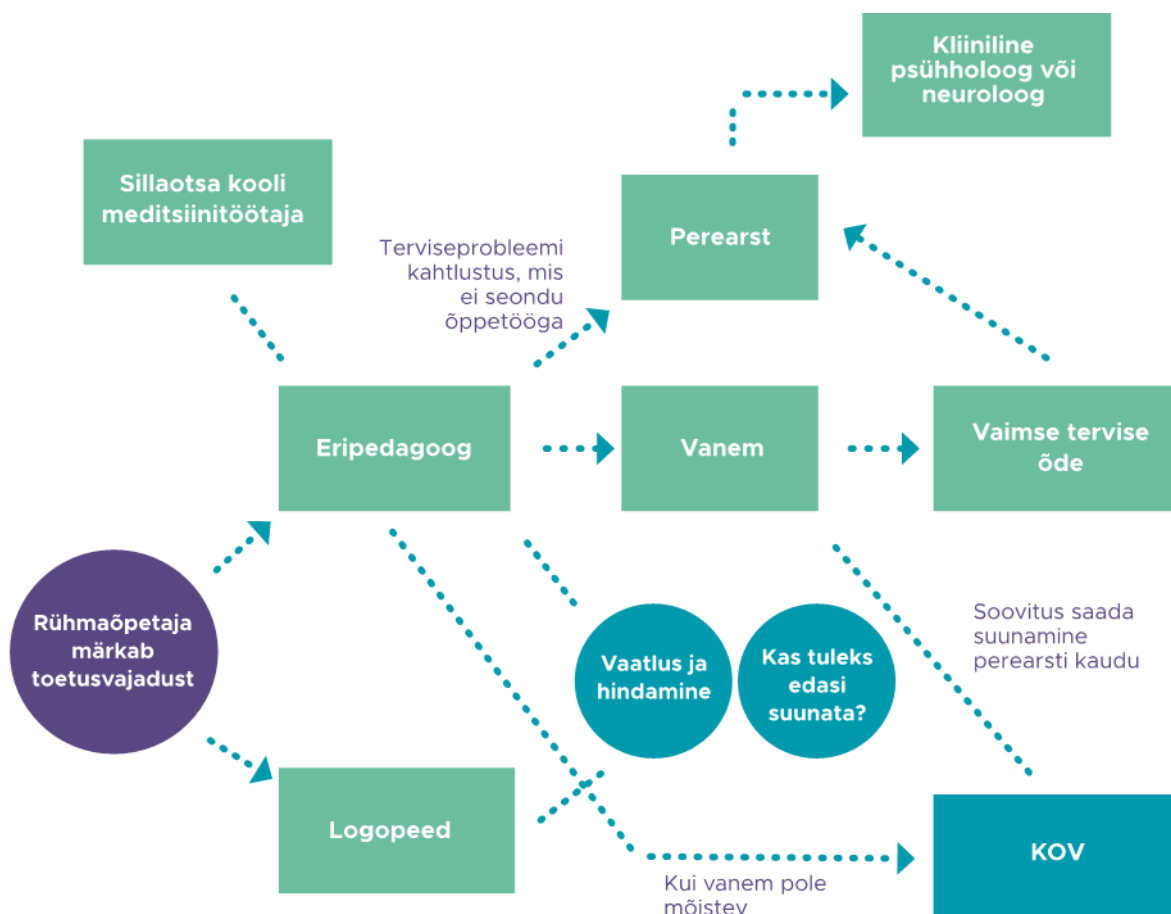
Sillaotsa Koolis on kahel päeval nädalas meditsiinitöötaja, kellega eripedagoog saab lapse vajaduste teemal suhelda, sh paluda meditsiinilist läbivaatust. Tasandusklassis on mure, et info ei jõua õigeaegselt koolini, kuna vanem on n-ö leinafaasis ega ole valmis varasemate uuringute ja soovitude kohta infot jagama. Vanemad nõuavad lahendust, mida Rajaleidja on

ette kirjutanud, ning on esinenud olukordi, kus vanem on palunud Rajaleidja otsuse ümber muuta. Tuuakse esile kogemusi sellest, kuidas ajanappuse tõttu ei ole saadud Rajaleidjalt vajalikku nõustamist. Samuti märgitakse, et kui Rajaleidja vaatleb koolis 1–2 tundi, ei pruugi probleemid ilmned.

Logopeediteenust ostetakse lasteaedades sisse, kuna ametikohad ei ole täidetud. Vanema kaudu suunatakse laps vajadusel vaimse tervise õe juurde või nõustatakse vanemat, et viimane paluks perearstilt saatekirja kliinilise psühholoogi või neuroloogi juurde. Kui vanem pöördub omavalitsuse poole, on lastekaitsepspetsialistide esmane soovitus saada suunamine perearsti kaudu.

Võnnu lasteaia Värvuke on tugispetsialistide puuduse tõttu võetud tööle hoopis tugiabi, kes pakub tuge terve rühma peale ning vajadusel ka rühmaüleselt ehk ei ole seotud ühe konkreetse lapsega. Kui vanem on koostööaldis ning lasteaed tuleb nõ oma jõududega toime, siis lastekaitsepspetsialisti ei kaasata. Kui aga vanem ei ole mõistev, otsitakse tuge väljastpoolt lasteaeda. Lapsevanemad on uurinud, miks nad peaksid jagama infot diagnoosi kohta, kui tugispetsialiste nii ehk naa ei ole. Vahel on vaja paluda Rajaleidjalt uut otsust, kui eelmisest otsusest on liialt kaua aega möödas.

Vallaülest kokkulepet juhtumikorralduse osas ei ole, iga asutus on leidnud oma lahenduse.

Joonis 19. Juhtumikorraldus lasteaia.

Üleminekul lasteaiast kooli

Tasandusrühma laste puhul on üleminek ja koolivalik keeruline, kuna sobivaid koole on vähe.

Koolivalmiduskaart ei sisalda alati piisavalt vajalikku infot ning lasteaia ei oska piisavalt täpselt muresid (sh nt käitumisprobleeme) esile tuua. Rõhutati, et koolivalmiduskaarte on koostatud väga erinevalt ning vähem pööratakse tähelepanu sotsiaalsete oskuste kirjeldamisele või on kirjeldused liialt lakoonilised. Näiteks on öeldud, et vanemaga on vesteldud, kuid ei ole kirjeldatud vestluse käigus sündinud kokkuleppeid või tulemusi.

Vahel on nt Sillaotsa Kooli sotsiaalpedagoog käinud lasteaias kohapeal, et saada vajalik eelinfo kätte. Sillaotsa kool ja lasteaed on korraldanud ka ümarlaudasid üleantavate laste vajaduste arutamiseks. Tõdeti, et oma valla lasteaedadega on suhtlus lihtsam ja tihedam kui asutustega, mis samas vallas ei asu, eriti seetõttu, et kaks kooli kolmest on lasteaed-põhikoolid ning laps alustab kooliteed pigem samas asutuses. Samuti ei taha vahel kooli õpetajad eelneva infoga tutvuda, et alustada lapsega nõ puhtalt lehelt.

Võnnu Keskkoolis jõuab info lapse toetusvajadusest sotsiaalpedagoogini sageli liialt hilja, alles siis, kui lapsel on juba tekkinud algklassis probleemid. Laps läheb lasteaiast küll koolivalmiduskaardiga, kuid selle saavad klassijuhataja ja direktor ning info liikumine kooli sees võib varieeruda. Toimunud on üksikuid ümarlaudasid mõne konkreetse juhtumi arutamiseks, nt ühel korral kutsus lasteaiaõpetaja kokku nii valla esindajad kui pere tugisiku, et edasisi samme arutada. Pere tugisikutel (omavalitsuse töötajad) on oluline roll – vahel pöörduvad õpetajad lasteaiast või koolist otse tugisiku poole, kes võtab siis ühendust valla esindajaga.

Koolis

Melliste Kooli juures on eelkool ning eelkooliõpetaja annab lasteaiale tagasisidet. Koolis on traditsioon, et sügisel, kui lasteaialaps on kooli jõudnud, siis esimese trimestri järel tehakse tagasisidering, kus kooli õpetajad ja lasteaiaõpetajad räägivad läbi, kuidas koolivalmiduskaarte paremaks muuta. Juhtumikorralduses jäädakse esialgu koolisiseseks, vallast otsitakse abi, kui tekib kahtlus, et peres ei ole asjad tervikuna korras, ning kui on tarvis politseid kaasata. Kui perearsti kaudu logopeedi vastuvõtule ei saa, võib ka vald teenusele suunata. Ühe kooli näitel jõuavad lapsed sotsiaalpedagoogilise toeni liialt hilja – info toevajaduse kohta liigub läbi õppejuhi klassijuhatajani, kuid ei jõua alati õigel ajal sotsiaalpedagoogini.

Rajaleidjaga tehakse tihedat koostööd – suunatakse lapsi vastuvõtule, vahel võtavad ka vanemad ise Rajaleidjaga ühendust. Lisaks on Rajaleidja nõustanud õpetajaid. Kooli sotsiaalpedagoog on küsinud vanemalt nõusolekut, et panna lapsele ise aeg nt eripedagoogi

vastuvõtule. Sillaotsa Kool on vahel pöördunud ka vaimse tervise õe kabinetti Tartu psühhiaatrikliinikus, kus hinnatakse lapse seisundit ning antakse vanemale soovitusi.

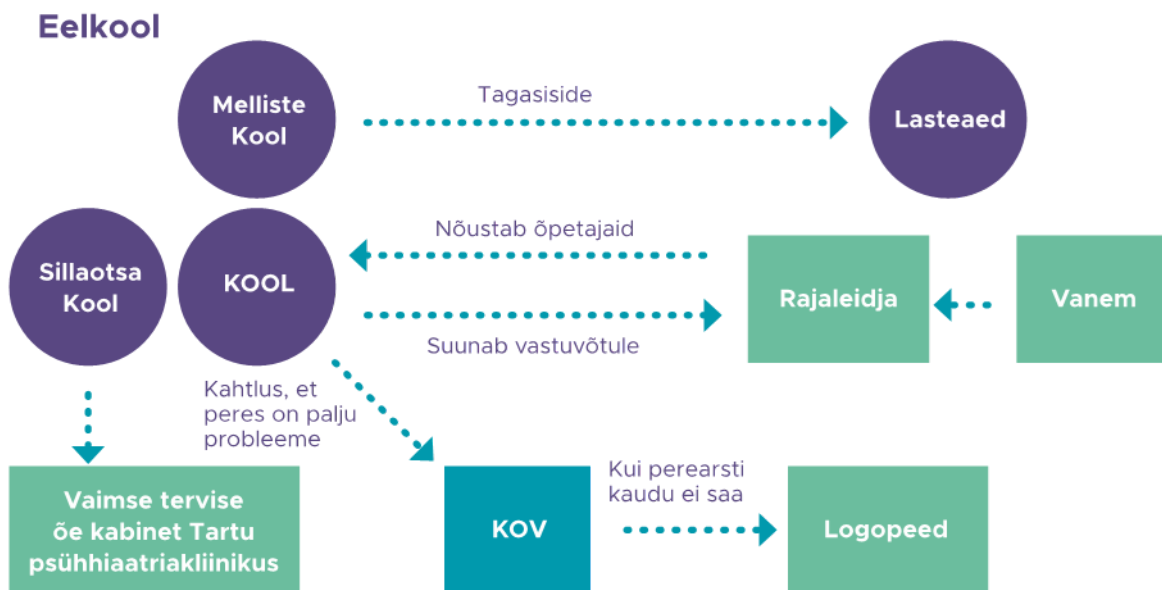
Leiti, et õpetajad vajavad erivajadusega lapse toetamiseks senisest rohkem nõustamist ning tugiisiku puudumine muudab ärevaks. HEV laste puhul on õppest väljalangemise ohumärk see, kui vanem ei näita lapse tegemiste vastu huvi välja ja kui puuduvad lapsele olulised tugiteenused. Kitsaskohaks on, et hajaasustuses elavatel lastel puudub regulaarne ligipääs teenustele. Perenõustamised, kuigi vajalikud, on ajamahukad, kuna teemad on delikaatsed ja vajavad süvendatud tähelepanu.

Juhtumikorralduses ei ole vallaüleselt kokku lepitud, kuid koolides on asutusesiseselt kirja pandud juhtumikorralduse põhimõtteid. Info kaugsuunamiste kohta alati kooli ei jõua, samuti ei pruugi kooli tugispetsialistini jõuda info sellest, millistele tugiteenustele on KOV suunanud. Võrgustikku kuulub ka piirkonnapolitseinik, kuid seda rohkem lastekaitsevaldkonda kuuluvate juhtumite puhul.

Võnnu Keskkoolis vahetub alates 4. klassist klassijuhataja ning kaovad ära pesaklassid, mis on lastele, eriti HEV lastele, suur üleminek. Melliste koolis on olnud 1–3. klassis sama klassijuhataja, kuid uuest õppeaastast kaalutakse 1–4. klassi süsteemi. Kuna Melliste Koolis on ruumi vähe, kasutatakse pesaklasside süsteemi põhikooli lõpuni. HEVKO ülesanded on koolis sotsiaalpedagoogil, kuid seda rolli on täitnud erinevad spetsialistid, sh õppealajuhataja, lähtutud on inimeste koormustest. Kuna pikalt ei olnud koolis püsivalt eripedagoogi, siis ei saanud eripedagoog HEVKO ülesandeid täita, kuigi muidu oleks teda selles rollis nähtud. Sillaotsa Koolis on HEVKO rollis sotsiaalpedagoog. Võnnu Keskkoolis täidab HEVKO ülesandeid eripedagoog, kuid varasemalt on täitnud ka õppealajuhataja. Tööd on rohkem kui ametlik koormus ette näeb ning tööülesannete hulka kuulub ka õpetajate nõustamine kaasava hariduse teemadel ning vajadusel vanemate nõustamine ja infovahetus kooli ning kodu vahel.

Probleemina tuuakse esile ka ruumipuudust, sageli on ühel ruumil kaks funktsiooni.

Märgiti, et HEV lapsele on keeruline leida tugiisikut, samal ajal kui abiõpetaja ja õpetaja abi leidmisega oli koolidel erinevaid kogemusi. Tugiisikute osas leiti, et nad põlevad kergesti läbi, mh kuna puudub vajalik ettevalmistus, samuti arvati, et ootused rollile võivad olla suured ning enesekehtestamisel võib tekkida õpetajatega konflikte.

Joonis 20. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Kooli puhul on lihtsam Rajaleidja otsuse kohta andmeid saada ARNOST ja EHISest, lasteaia puhul saadakse andmeid vanema kaudu. Kui laps läheb kooli teise omavalitsusse, on keeruline infoväljas olla ja süsteemset infovahetust ei toimu. Keerukamate juhtumite korral tehakse rohkem omavalitsusteülest koostööd, küsimuseks on, kas juhtumikorralduse eest peaks rohkem vastutama omavalitsus või kool. Üldjuhul selgub põhiline vastutaja ümarlaua käigus, tavapärane praktika on, et eestvedajaks on selle omavalitsuse esindaja, kuhu laps on registreeritud. Vahel tuleb suhtlust koordineerida enama kui kahe omavalitsuse vahel ning kuna vastutus hajub, pole see lihtne.

Probleemne on, et Tartu linnas asuvas Masingu ja Hiie koolis pole piisavalt kohti.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Abi oleks tugikeskusest, kuhu spetsialistid üle valla koonduda saaks ning kus omavahel juhtumeid arutada.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 21. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Enne lasteaeda	
Lastekaitsetöötajad näevad nüüd STAR	Lastevanemate madal teadlikkus oma lapse

registrist lapse puude infot.	toetamise osas.
Lasteaed	
Tugiabi toetab kõiki, kes rühmas abi vajavad ning ei ole seotud kitsalt ühe lapsega.	Eraldi HEV koordinaatoreid ei ole, vahel on koordinaatori ülesandeid täitva spetsialisti koormus liialt suur.
	Vahel paluvad vanemad Rajaleidja otsuse ümber muuta.
Lasteaiast kooli liikumine	
Ümarlauad laste üleandmiseks.	Koolivalmiduskaardid on ebaühtlaselt täidetud ning ei sisalda alati kogu vajalikku infot.
Kooli sotsiaalpedagoog on käinud lasteaias, et vajalikku infot koguda.	Tasandusrühma laste puhul on koolivalik keeruline, kuna sobivaid koole on vähe.
Kool	
Melliste Kooli juures on eelkool, mille raames toimub ümarlaua-tagasisidestamise süsteem, kus lasteaia- ja kooliõpetajad suhtlevad omavahel.	Lapsed jõuavad kooli sees sotsiaalpedagoogini liialt hilja.
Tihe koostöö Rajaleidjaga.	Klassijuhataja vahetumine ja pesaklasside kadumine on lastele keeruline hetk.
	HEVKO-I on tööd rohkem kui ametlik koormus ette näeb.
	Ruumipuudus.
	Tugiisikuid on keeruline leida ja nad põlevad kiiresti läbi.
Omavalitsuste vahel liikumine	
Keerukamate juhtumite korral suheldakse rohkem.	Juhtumikorraldus pole üheselt selge ja vastutus hajub.
	Tartu linnas asuvas Masingu ja Hiie koolis ei ole piisavalt kohti.

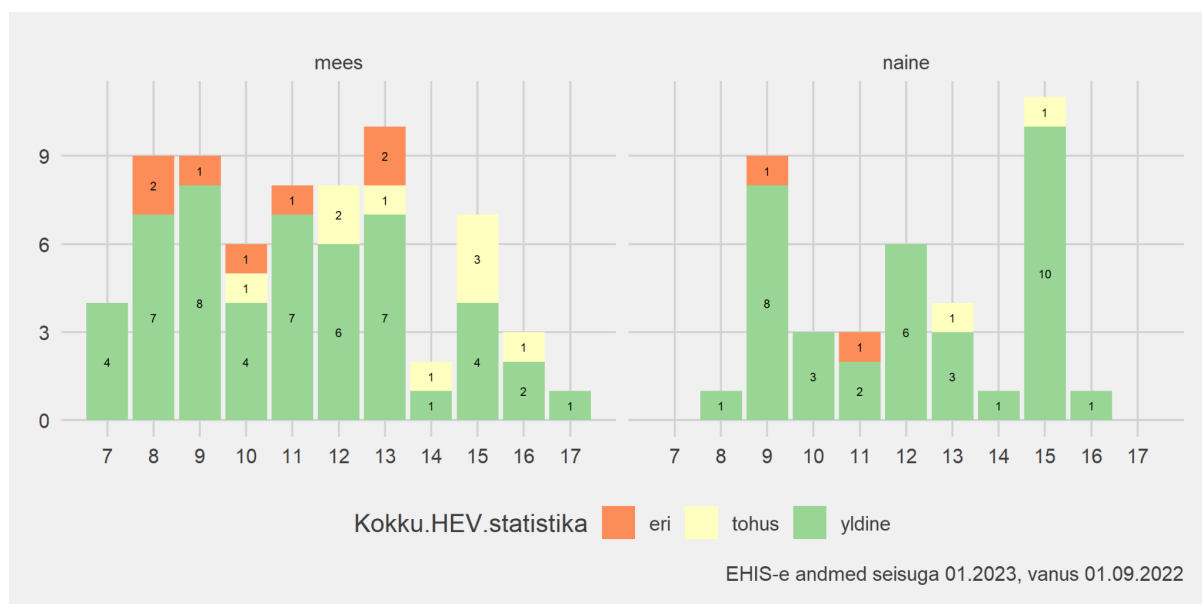
Luunja vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Luunja valla rahvastikust 28% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 21 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHIS-e andmeil 2022/2023. õppeaastal. Luunja vallas on 2022/2023 õppeaastal 498 õppurit. Tugi määratud 106 (21%) õpilasele, kellest 67 (63%) poisid ja 39 (37%) tüdrukud. 51 poisile on määratud üldtugi ning 16 tõhustatud tugi või eritugi. 35 tüdrukule on määratud üldtugi ja neljale tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 21. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Luunja vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Luunja vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 6
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 11
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 5
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 1
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused 08.02.2023): 35
- KOVi lapsed asenduskodudes: 1

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	<i>väga hea</i>	<i>pigem hea</i>	<i>pigem halb</i>	<i>väga halb</i>	<i>Hinnangut ei antud</i>
--------------------	-----------------	------------------	-------------------	------------------	---------------------------

Tabel 22. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog	0	
Logopeed	0	
Eripedagoog	0	
Sotsiaalpedagoog	0	
HEV koordinaator	0	
Lastekaitse spetsialist	1	1,0
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja /sotsiaalnõunik	1	1,0
Ennetustöö spetsialist	0	
Noorsootöö spetsialist	1	1,0
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja	0	
Noorsootöötaja	0	
Perede tugiisikud	0	
Laste tugiisikud väljaspool haridusasutusi	0	

Vallas on lastekaitse spetsialist, kelle kättesaadavust hinnati väga heaks ning sotsiaal- ja noorsootöö spetsialist, kelle kättesaadavust hinnati pigem heaks. Teised spetsialistid Luunja vallas puuduvad. Nende pakutud teenuste kättesaadavust hinnati pigem halvaks ja väga halvaks hinnati psühholoogi teenuse kättesaadavust.

Tabel 23. Spetsialistid haridusasutustes²¹

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolis	1	1
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses	2	2
Sotsiaalpedagoog		1
Psühholoog		1
Eripedagoog		3
Logopeed		2
Logopeed koolieelses lasteasutuses		3
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		2

KOV-i 2023. a veebruari andmeil täidab Luunja valla ainsas koolis täiskoormusega HEVKO ametikoha ülesandeid üks inimene. Lasteaedades on kokku kahe ametikoha jagu ülesandeid ja neid täidavad kaks inimest. 2021/2022. õppeaasta kohta käiva uuringu järgi oli Luunja koolis ühe täistööaja jagu sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi ülesandeid, kolme ametikoha jagu eripedagoogi ning kahe ametikoha jagu logopeedi ülesandeid. Lasteaias oli kolme ametikoha jagu logopeedi ja kahe ametikoha jagu eripedagoogi ülesandeid.

²¹ Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide koormus on pärit uuringust "Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine" 2022 ja õppeaasta 2021/2022 kohta

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 24. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	ei	ei pakuta
Vaimse tervise õde	ei	ei pakuta
Ämmaemanda teenus	ei	ei pakuta
Füsioterapeut	ei	ei pakuta

KOV ei rahasta esmatasandi tervishoiuteenuseid ja neid ka ei pakuta KOV territooriumil. Sellele vaatamata hinnati perearsti ja -õe, ämmaemanda ja füsioterapeudi teenuste kättesaadavust pigem heaks. Vaimse tervise õe teenuste kättesaadavust hinnati aga väga halvaks.

Tabel 25. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	ei	ei pakuta
Logopeediline teenus	ei	täielikult KOV
Eripedagoogiline teenus	ei	täielikult KOV
Sotsiaalpedagoogiline teenus	ei	ei pakuta
Raseduskriisi nõustamine	ei	ei pakuta
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	jah	osaliselt KOV
Võlanõustamine	ei	ei pakuta
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV

KOV territooriumil pakutakse noorte tervisealast nõustamist ja sotsiaalnõustamist. Esimene neist on osaliselt KOV rahastusega, kuid kättesaadavus pigem halb ning teine täielikult KOV rahastusega ja kättesaadavus väga hea. Teisi nimetatud teenuseid KOV territooriumil ei pakuta, kuid logopeedilist ja eripedagoogilist teenust rahastab KOV täielikult ja nende kättesaadavust hinnatakse pigem heaks. Psühholoogilise nõustamise,

sotsiaalpedagoogilise teenuse, raseduskriisi nõustamise ja võlanõustamise teenuste kättesaadavust peeti pigem halvaks.

Tabel 26. Muud sotsiaalteenused lastele-peredele.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	täielikult KOV
Perelepitusteenus	ei	täielikult KOV
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	jah	täielikult KOV
Lastele päevakeskuse teenus	ei	ei pakuta
Toiduabi	jah	täielikult KOV
Turvakoduteenus	jah	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	jah	täielikult KOV
Järelhooldusteenus	ei	ei pakuta

Omavalitsuse territooriumil pakutakse KOV rahastusel tugiisikuteenust lastele ja peredele ning lapsehoiuteenust puudega lastele. Nende teenuste kättesaadavust hinnati pigem heaks. KOV territooriumil pakutakse ka kriisiabi, toiduabi, turvakoduteenust ja asendushooldusteenust. Kõik need on KOV rahastusel ja nende kättesaadavust hinnati väga heaks. KOV territooriumil ei ole perelepitusteenust, laste päevakeskuse teenust ega järelhooldusteenust. Perelepitusteenust rahastab KOV. Laste päevakeskuse teenust ja järelhooldusteenust ei rahastata. Laste päevakeskuse teenuse kättesaadavust hinnati väga halvaks ja järelhooldusteenuse kättesaadavust pigem heaks.

Haridusasutustelt saadud info kohaselt osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendavad süsteemselt Luunja keskkool ja Luunja lasteaed. Lohkva lasteaias kasutatakse programmi põhimõtteid, kuid programmiga liitunud pole.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendab Luunja keskkool süsteemselt.
- Vaikuseminutite programmi kasutavad üksikud õpetajad nii Luunja keskkoolis kui Luunja ja Lohkva lasteaias.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendavad üksikud õpetajad Luunja keskkoolist ja lasteaiast.

- Hea kooli/lasteaia programmi rakendavad Luunja keskkooli üksikud õpetajad, mõlemas lasteaias rakendatakse programmi süsteemselt.
- Kiusamisest vabaks programmi rakendavad üksikud õpetajad nii Luunja keskkoolist kui ka Luunja ja Lohkva lasteaiast.
- Rohelise kooli programmi rakendatakse Luunja keskkoolis ja lasteaias.
- Ettevõtliku kooli programmi rakendatakse Lohkva lasteaias.
- Taimse teisipäeva algatusega on liitunud Luunja lasteaed. Lohkva lasteaias on algatuse eeskujul lihavaba kolmapäev.
- Programmi Samm-sammult rakendatakse nii Luunja kui ka Lohkva lasteaias.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Lastega perede arv vallas kasvab ning tarvis on rohkem ressursi probleemide märkamiseks. Palju on katkiseid peresid ning sellega seonduvat laste jagamist pere sees, mis põhjustab pingeid, vaja oleks rohkem perelepitust. Rohkem tuge vajaksid just noored pered.

On olukordi, kus vanem lükkab lapse lasteaeda toomist edasi, kui paistab, et lapsel on abivajadus. Teisalt on ka olukordi, mil lasteaiakoht saadakse liiga hilja. Probleemiks on, et lasteaeda jõuavad liialt vanad lapsed ning tuge oleks tarvis varem. Lisaks ei soovi kõik vanemad last lasteaeda panna. Võib ka olla, et vanemad ei käi lapsega arsti juures või regulaarses tervisekontrollis, mistõttu ei ole probleemid teada.

Teistest omavalitsustest tulevad lapsed ei ole kaardistatud. Ka Luunja valla laste jaoks puudub enne lasteaeda minekut ennetus- ja jälgimissüsteem.

Tabel 27. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	jah	täielikult KOV
Lastevanemate kool	jah	täielikult KOV
Gordoni perekool	ei	ei pakuta
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	ei pakuta
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	ei	ei pakuta

Hoolivad isad	jah	osaliselt KOV
---------------	-----	---------------

KOV territooriumil pakutakse täielikult KOV rahastusel beebikooli ja lastevanemate kooli. Osaliselt KOV rahastusel ja KOV territooriumil toimivad vanemlusprogramm „Imelised aastad” ja „Hoolivad isad”. Ei KOV territooriumil ega rahastusel pole Gordoni perekooli, SOS Lasteküla peretugevdusprogrammi ega mitmedimensioonilist pereteraapiat (MDFT). Luunja keskkool on 2022/2023. õppeaastal korraldanud lastevanematele koolivalmidusloenguid nii psühholoogi kui ka logopeedi kaasates. Luunja lasteaias on toimunud ja plaanis loengud heast vanemlusest ja kõne arengust ning koostöös raamatukoguga toimub lugemisisu projekt.

Juhtumikorraldus

Lasteaias

Juhtumikorraldus lasteaias ei ole süsteemne ning juhtumikorraldajaks võib olla nii logopeed, eripedagoog (sageli n-ö vaikumisi valik) kui vahel ka õppejuht. Esimeseks toevajaduse märkajaks on tavaliselt õpetaja, edasine ei ole alati selgelt reguleeritud. Luunja lasteaias on esimest õppeaastat määratud HEVKO roll eripedagoogile ning see on teada juhtkonnas ja tugispetsialistide seas, kuid pole jõudnud kõigi õpetajateni. Rajaleidjaga on suhtlus tihe – õpetajad käivad nõustamisel ning Rajaleidja spetsialistid käivad kohapeal. Samas leiti, et Rajaleidja soovitusi (nt logopeedilise toe osas) on raske täita, kuna puuduvad vastavad spetsialistid. Muret võib valmistada see, et lasteaed ei saa uurida lapse toevajaduse või diagnoosi kohta otse spetsialistidelt, vaid peab tuginema vanema jagatud infole, mis ei pruugi alati täpne olla.

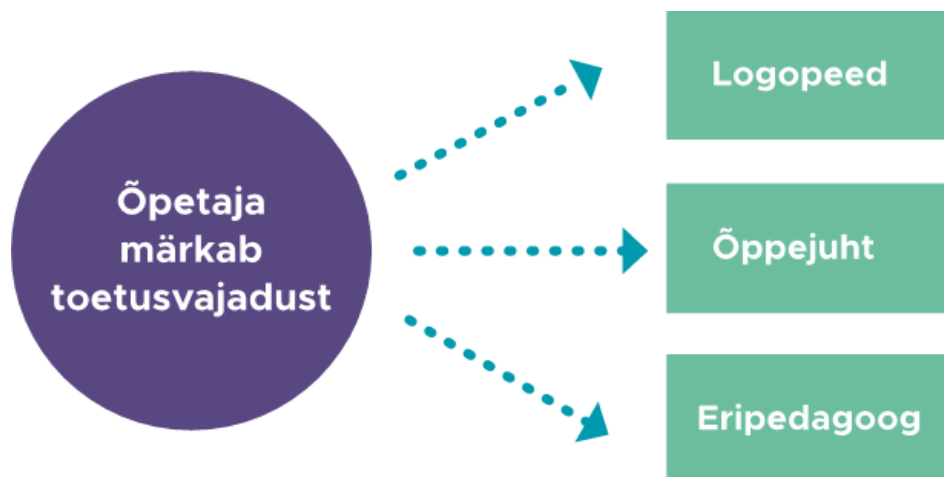
Potentsiaalsed ohumärgid, et laps võib vajada abi ning abi puudumisel õppest kõrvale jääda, on spetsialistide hinnangul järgmised: kui vanemaga ei õnnestu koostööd teha ning laps on teistele ohtlik; kõne areng ja kognitiivne areng ei ole eakohased; puudub info selle kohta, miks laps puudub; vanema ebatavaline käitumine; muutused lapse käitumises; pere rahalised raskused ja transpordi puudumine lasteaeda jõudmiseks.

Luunja lasteaias on plaanis avada sügisel väikerühm ning peagi juurde ehitatav rühmaruum peaks vajadusi senisest paremini katma. Esimest aastat saavad Luunja lasteaeda tulla ka pooleteiseaastased lapsed, varasemalt kohti ei olnud. Leiti, et ühest erirühmast valla lõikes on vähe ning et arenguliste erivajadustega laps ei saa tavarühmas piisavalt tuge.

Vahel ajavad vanemad segamini lasteaia ning lastehoiu ja ootavad lastehoiult samasuguseid toevõimalusi kui lasteaed pakub. Küll aga ei ole lastehoiul seadusest tulenevalt samad kohustused, nt ei peagi olema logopeedi ja vahel tuleb see vanematele üllatusena.

Sotsiaalmajanduslikel põhjustel kõrvale jäämine ei ole spetsialistide hinnangul suur probleem, pigem on mureks tugiisikute puudumine. Näiteks kui Luunjasse on Tartust

pidanud tulema suure toevajadusega laps, kellel puudub tugiisik, on palutud lapsel mitte tulla, kuna ta võib jääda õppes kõrvale. Samas rõhutati valla mõistvat suhtumist tugiisikute vajadusse ning leiti, et rahaliste vahendite taha tugiisikute leidmine jäänud ei ole. Hetkel on lasteaias ca 150 last ning kaks peret, kellega tuleb rohkem tööd teha – seda pole spetsialistide hinnangul palju, kuid nendega tegelemisele kulub ebaproportsionaalselt palju aega ja energiat. Pole ühte inimest, kes juhtumitel n-ö kätt pulsil hoiaks ning see, kui õpetaja uurib vanemalt teenustel käimise kohta, võib tekitada konflikte ning põhjustada ebamugavust.

Joonis 22. Juhtumikorraldus lasteaias.

Üleminekul lasteaiast kooli

Kooli liigub lasteaiast koolivalmiduskaart läbi Arno. Kui vanem keelab koolivalmiduskaardi avamise, nähakse seda ohumärgina. Tavaliselt saadetakse kaart juunikuus, kuigi seda saaks saata ka varem ning mujale kooli liikudes olekski koolil vajadus kaardiga juba varem tutvuda. Vahel soovib vanem panna last kooli 6-aastaselt ning olukordades, kus lasteaed vanema sooviga ei nõustu, suunatakse laps Rajaleidjasse hindamisele. On peresid, kus soovitakse, et laps liiguks süsteemis kiiremini kui lapsele endale hea on.

Alustavad klassiõpetajad korraldavad Luunja kooli juures ka eelkooli, kus saavad kooli tulevate lastega tutvuda ning jälgida, et toevajadusega lapsed ei satuks ühte klassi. Lisaks on kogunenud ümarlauad, kus lõpetava lasteaiarühma õpetajad, tugispetsialistid ja klassiõpetajad kohtuvad juba juunikuus omavaheliseks infovahetuseks. Lohkva lasteaed saadab novembris-detsembris kooli küsimustiku, et uurida, kuidas lastel on läinud ning võtta saadud tagasisidet arvesse edasise õppe korraldamisel. Luunja lasteaia koostöö Luunja kooliga on tihedam ja süsteemsem kui Lohkva lasteaia koostöö Luunja kooliga.

Omavalitsuse piires toimub lasteaiast kooli üleandmine spetsialistide hinnangul hästi.

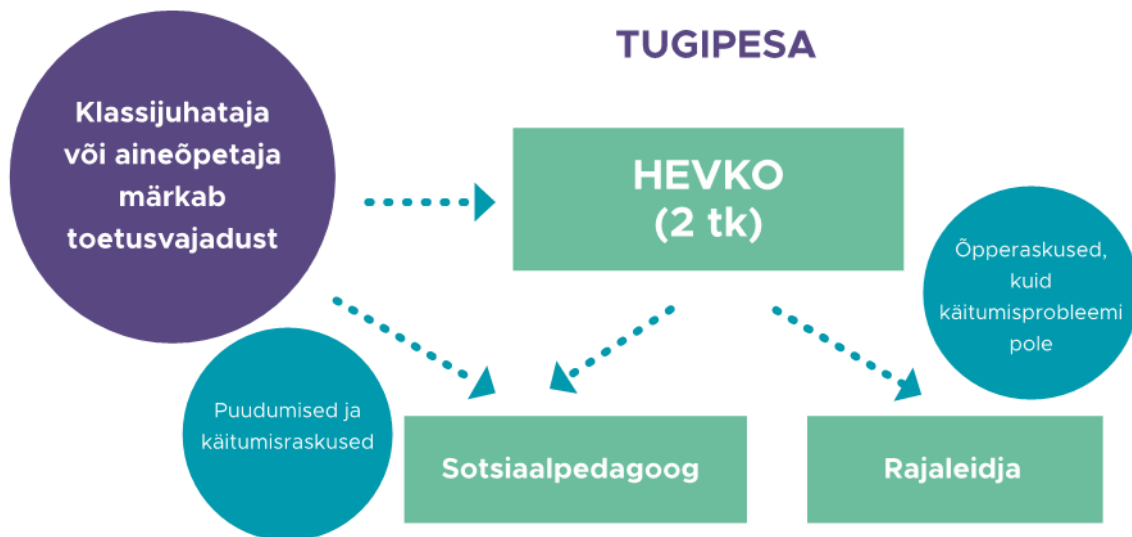
Joonis 23. Juhtumikorraldus üleminekul lasteaiast kooli.

Koolis

Üldjuhul on esimene toevajaduse märkaja koolis kas klassijuhataja või aineõpetaja, kes kontakteerub seejärel HEVKO-ga. Ühiselt otsustatakse, keda veel kaasata ja kas on vaja laps uuringutele saata. Esimest korda katsetatakse kahe HEVKO-ga töötamist ning Luunja kooli juures on ka Tugipesa, kuhu kuuluvad lisaks HEVKO-dele eripedagoog, sotsiaalpedagoog ning õpilasnõustaja. Koolimaja on füüsiliselt kitsas ning tegutsetakse ruumipuuduse tingimustes.

Otsustuskohaks on ka see, kas tuge tuleks otsida väljastpoolt maja. Õpetajad ise lastekaitse poole otse ei pöördu, pigem võetakse ühendust sotsiaalpedagoogiga, kes vajadusel kaasab lastekaitse spetsialisti (peamiselt juhtudel, kus on nii puudumised kui ka käitumisraskused). Kui on õppimisraskused, kuid käitumisega probleeme ei ole, otsitakse abi pigem Rajaleidjalt. STARi jõuab info lastest, kellel on olnud kokkupuude sotsiaalvaldkonnaga (nt on saadud toimetulekutoetust), kuid ei kool ega lasteaed ei saa seda infot pärida. Keeruline on, kui lapse toevajadus ilmneb õppeaasta keskel. Näiteks kui lapsel on vaja häälikuseadet, kuid logopeed keskendub juba lugemisele, võib õpilane abita jääda. Märkamise skeemi koolis on kirjeldatud osana õppekavast.

Üks peamisi muresid koolis on põhikooli teine aste (selle vanuserühma laste vanematelt tuleb kooli ka kõige rohkem kõnesid) – õppeained lähevad keerulisemaks ning 5–6. klassis on puudus eripedagoogidest. Samuti on II kooliastmes võrreldes I kooliastmega suurem üldtoega õpilaste osakaal. Pedagoogid vajaksid tuge ja suuremat julgust vanematega suhtlemisel. Oluline tugimeeskonna osa on kooliõde, kes märkab ka vaimse tervise muresid.

Joonis 24. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Lohkva lasteaed saadab novembris-detsembris linna kooli küsimustiku, et uurida, kuidas on nende lastel läinud ning mida edaspidi õppes ning laste toetamisel paremini teha. Vanema nõusolekul liigub koolivalmiduskaart kaasa ka teise omavalitsusse. Vahel on lapsed lasteaiajärjekorras kõigis piirkonna omavalitsustes ning laps ei pruugi pool aastat enne lasteaiaakoha saamist olla veel omavalitsusse registreeritud – see muudab ülevaate omamise ning varajase jälgimise keerulisemaks.

Väga paljud Luunja valla lapsed käivad Tartu koolides, nende kohta info puudub ning mujale omavalitsusse liikudes laste nõ üleandmist ei toimu. Tuge saadakse Tartu linnas HTK-st. Ei vallal ega koolil pole infot nende õigusrikkumiste kohta (puudutab vanemaid lapsi), mis ei ole toimunud valla territooriumil.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Psühholoog võiks olla üle valla ning käia seal, kus tarvis.
- Hea oleks regulaarselt kohtuda ja kogemusi jagada ka valdade vahel.
- Võib-olla ei pea kõik spetsialistid töötama haridusasutuste juures, vaid võivad töötada ka vallas ja kuuluda nt tugikeskusesse.
- Lasteaiaõpetajad võiksid osata toetada laste kõige lihtsamaid logopeedilisi vajadusi.
- Õpetajate nõustamisoskused lapsevanematega suhtlemisel vajavad arendamist.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 28. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Kodu	
	Vanemad ei käi lastega arsti juures või regulaarses kontrollis ja probleemid pole teada.
	Laste nõ jagamine pere sees, pinged.
	Enne lasteaeda minekut puudub abivajavate laste jaoks ennetus- ja jälgimissüsteem.
	Noored pered vajavad rohkem tuge.
Kodust lasteaeda liikumine	
	Lapsed, kes tulevad teistest KOVidest, ei ole kaardistatud.
	Vanem võib lükata lapse lasteaeda toomist edasi, kui paistab, et lapsel on abivajadus.
	Lasteaeda jõuavad liialt vanad lapsed, abi peaks saama varem.
	Haridusasutus ei saa otse spetsialistiga suhelda ega kontrollida, kas vanema edasi antud info on korrektne.
Lasteaed	
Esimest aastat saavad Luunja lasteaeda tulla ka pooleteiseaastased lapsed, varem kohti polnud.	Arenguliste erivajadustega laps tavarühmas ei saa piisavat tuge.
	Ei ole üheselt selge, mis saab edasi, kui õpetaja on toevajadust märganud, ja kelle poole pöörduda.

	Ühest erirühmast valla lõikes on vähe.
Lasteaiast kooli liikumine	
Tugispetsialistide ümarlauad, kus räägitakse üleantavatest lastest.	Osad pered soovivad, et laps liiguks süsteemis kiiremini, kui lapsele endale hea oleks.
Lohkva lasteaed saadab ca nov-dets kooli küsimustiku, et uurida, kuidas lastel on läinud ja mida õppes ning toes parandada.	Vanem võib keelata koolivalmiduskaardi avamise.
Luunja lasteaia koostöö Luunja kooliga on hea.	Lohkva lasteaiaiga on Luunja koolil vähem süsteemne koostöö kui Luunja lasteaiaiga.
Luunja kooli juures on eelkool, kus õpetajad saavad lastega tutvuda.	
I kooliaste	
Kooliõe osalus tugimeeskonnas on sisuline, märkab ka vaimse tervise muresid.	Kui mure ilmneb õppeaasta keskel, ei pruugi olla ressursi aitamiseks.
Esimest aastat katsetatakse kahe HEVKO-ga töötamist.	Kui lapsel on vaja häälikuseadet, siis ei saa enam abi, kuna kooli logopeedi fookus on lugemisel.
	Koolimajas on ruumipuudus, Tugipesa tegutseb kitsastes tingimustes.
Tugipesa Luunja kooli juures.	
II kooliaste	
	Suurem üldtoega õpilaste osakaal kui I astmes.
	5.–6. klassis puudus eripedagoogidest.
Omavalitsuste vahel liikumine	
Lohkva lasteaed saadab novembris-detsembris linna kooli küsimustiku, et uurida, kuidas on nende lastel läinud ning mida edaspidi õppes ning laste toetamisel paremini teha.	Kui lapsed on lasteaiakoha järjekorras mitmes KOVis, võivad nad väga hilja nõ pildile jõuda.

Vanema nõusolekul liigub koolivalmiduskaart ka teise omavalitsusse.	Tartu koolides käivate Luunja valla laste kohta info puudub.
Tartu linnas pakub HTK tuge.	

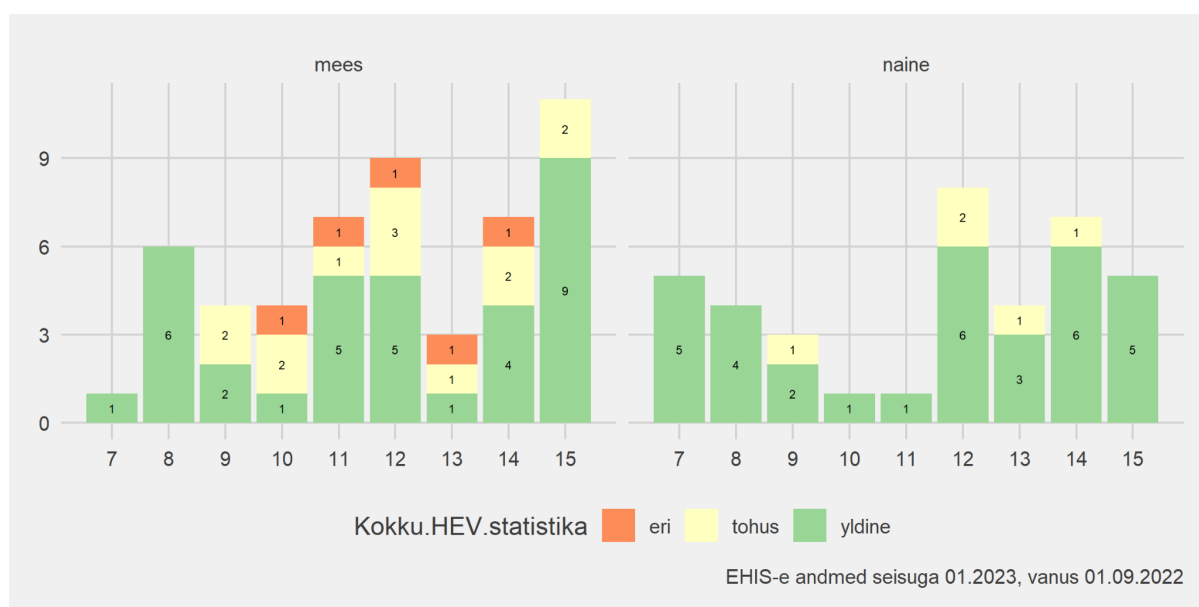
Nõo vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Nõo valla rahvastikust 24% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 25 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHISe andmeil 2022/2023. õppeaastal. Nõo vallas on 2022/2023 õppeaastal 761 õppurit. Tugi on määratud 90 (12%) õpilasele, kellest 52 (58%) poisid ja 38 (42%) tüdrukud. 34 poisile on määratud üldtugi ning 18 tõhustatud tugi või eritugi. 33 tüdrukule on määratud üldtugi ja viiele tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 25. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023 õppeaastal Nõo vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Nõo vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 3
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 9
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 5
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 1
- Alaealiste arv, kellele on rakendatud tugiisiku teenust: 11
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused seisuga 08.02.2023): 40

- KOVi lapsed asenduskodudes seisuga 08.02.2023: 1; perekodudes: 4;

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	väga hea	pigem hea	pigem halb	väga halb	Hinnangut ei antud
--------------------	----------	-----------	------------	-----------	--------------------

Tabel 28. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog		
Logopeed		
Eripedagoog		
Sotsiaalpedagoog		
HEV koordinaator		
Lastekaitse spetsialist	1	1,0
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja /sotsiaalnõunik	1	1,0
Ennetustöö spetsialist		
Noorsootöö spetsialist	1	1,0
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja		
Noorsootöötaja	1	1,0
Perede tugiisikud		
Laste tugiisikud väljaspool haridusasutusi	4	4,0

Tabelis 28 on ülevaade spetsialistidest väljaspool haridusasutusi. KOVis on üks täiskohaga lastekaitse spetsialist ja üks täiskohaga sotsiaaltöö spetsialist. Lisaks on olemas üks täiskohaga noorsootöö spetsialist, üks täiskohaga noorsootöötaja ja neli täiskohaga laste tugiisikut. Viimase kolme koormuse piisavust, et vastata laste ja perede vajadustele, hinnati pigem heaks. Psühholoogi, logopeedi ja eripedagoogi teenused tagatakse teise KOVi territooriumil.

Tabel 29. Spetsialistid haridusasutustes²²

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolis	1	1
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses	1	0,5
Sotsiaalpedagoog		1
Psühholoog		1
Eripedagoog		2
Logopeed		1
Logopeed koolieelses lasteasutuses		2,5
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		1

KOVi andmeil on koolis üks täiskohaga HEVKO ning lasteaias 0,5 koormusega HEVKO ametikoht (ametikoht on 2023. aasta märtsi seisuga täitmisel). 2021/2022. õppeaasta kohta käiva uuringu andmeil oli Nõo valla üldhariduskoolis sotsiaalpedagooge, psühholooge ja logopeede ühe ametikoha jagu. Eripedagooge oli 2 ametikoha jagu. Lasteaias oli logopeede 2,5 ja eripedagooge ühe ametikoha jagu.

Arutelupäeval kõlas, et Nõo lasteaias Kröll on logopeed ja eripedagoog. Üldiselt on mureks, et tugispetsialiste ei jagu piisavalt. Lasteaeda otsitakse juba üle aasta teist logopeedi ning eripedagoogilgi on suur koormus. Olukorda peaks aitama lahendada äsja loodud HEVKO ametikoht (0,5 kohta). Nõo põhikooli otsitakse psühholoogi, sest eelmine lahkus koolist.

Aastaid tagasi oli Nõo põhikooli palgatud psühholoogil ülesanne ka lasteaeda nõustada, aga inimese vahetusega need kohustused edasi ei kandunud. Abivajajate hulk koolis on läinud nii suureks, et ei jagunud ajaressurssi – ka Rajaleidja kaudu tulevad kohustused. Hetkel otsitakse kooli uut psühholoogi. Leitaksegi, et lasteadeade peale võiks olla üks psühholoog, kes käiks kohal vajadusepõhiselt. Psühholoogi teenust saab ka läbi sotsiaalosakonna – mõne juhtumi puhul on leitud teenus ka teiste koostööpartnerite kaudu või on saadud aegu Elvasse vaimse tervise õe vastuvõtule. Muudest spetsialistidest on suurimas lasteaias täiskohaga tervishoiutöötaja; vallas teatakse olevat mänguterapeut, kes küll süsteemis ei tegutse, aga arvatakse, et võiks ka olla mingil moel kättesaadav. Lasteaiarühmad (koolieelikud) on koos õpetajaga käinud noortekeskuses noorsootöö võimalustega tutvumas.

²² Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide koormus on pärit uuringust "Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine" 2022. ja õppeaasta 2021/2022. kohta

Suures osas on siiski tugispetsialistid baastasemel püsivalt olemas ning eripedagoogi olemasolu lasteaias on suur pluss. Ka muid abilisi on, näiteks leiutati ise amet „ühele lapsele keskendunud õppe läbiviija” abiks ühele igapäevast tuge vajavale lapsele, kelle tugiisikud pidevalt vahetusid. Vanemad ei saanud lasteaiateenust kasutada, kui ei olnud tugiisikut. Nii tehti spektri laiendamiseks konkurss ühele lapsele keskendunud õppe läbiviija kohale, millega tuli kaasa paindlik eelarve, ja saadigi pedagoogilise kõrghariduse ja kogemusega inimene (tugiisikutel sellist nõudmist ei ole). Väiksemates lasteaiades pole eripedagoogi (logopeedid on) ega ka näiteks liikumisõpetajat, nii et rühmaõpetajad viivad ise läbi liikumistegevusi.

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 30. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	KOV rahastuseta
Vaimse tervise õde	ei	osaliselt KOV
Ämmaemanda teenus	ei	
Füsioterapeut	jah	täielikult KOV

Tabelis 30 on ülevaade esmatasandi tervishoiuteenustest. KOV territooriumil pakutakse perearsti ja -õe ning füsioterapeudi teenust. Mõlema kättesaadavust hinnati pigem heaks. Vaimse tervise õe teenus on tagatud teise KOVi territooriumil osaliselt KOV toel, kuid selle kättesaadavust hinnati pigem halvaks. Ämmaemanda teenust ei pakuta.

Tabel 31. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja gruppinõustamine)	ei	
Logopeediline teenus	ei	
Eripedagoogiline teenus	ei	
Sotsiaalpedagoogiline teenus	ei	
Raseduskriisi nõustamine	ei	
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest)	ei	

loobumine)		
Võlanõustamine	jah	täielikult KOV
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV

Tabelis 31 on ülevaade nõustamisteenustest. Teise KOVi territooriumil on pigem heal tasemel kättesaadavad psühholoogiline nõustamine, logopeedilised ja eripedagoogilised teenused. KOV ei korralda sotsiaalpedagoogilist nõustamist, raseduskriisi nõustamist ega noorte tervisealast nõustamist. KOV territooriumil, täielikult KOV rahastusel ja pigem heal tasemel on olemas sotsiaal- ja võlanõustamine.

Tabel 32. Muud sotsiaalteenused lastele-peredele.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	täielikult KOV
Perelepitusteenus	jah	KOV rahastuseta
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	jah	täielikult KOV
Laste päevakeskuse teenus	ei	
Toiduabi	jah	täielikult KOV
Turvakoduteenus	jah	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	jah	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus	ei	

KOV territooriumil on kättesaadavad kõik tabelis 32 loetletud teenused peale laste päevakeskuse ja järelhooldusteenuse. Viimast ei ole seni vaja olnud. Kõikide pakutud teenuste kättesaadavust hinnati pigem heaks. Täielikult KOV rahastusel on tagatud tugiisikuteenus lastele/peredele, lapsehoiuteenus puudega lastele ja kriisiabi. Viimast võimaldatakse vajadusel teenuspakkujaga koostöös. KOV rahastuseta, SKA kaudu rahastatud on perelepitusteenus. Toiduabi on täielikult KOV rahastusel ning turvakoduteenus on tagatud koostöös teise KOViga, kuid täielikult KOV rahastusel. Asendushooldusteenus on osaliselt KOV rahastusel ning samuti koostöös teise KOViga.

Haridusasutuste andmete kohaselt osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendavad süsteemselt Nõo lasteaed Krõll, Nõo lasteaed Tõruke ja Nõgiaru lasteaed. Nõo koolist rakendavad programmi üksikud õpetajad.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendavad Nõo põhikooli üksikud õpetajad.
- Vaikuseminutite programmi kasutavad üksikud õpetajad Nõo põhikoolist ja Krõlli lasteaiast.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendavad üksikud õpetajad Nõo põhikoolist.
- Kiusamisest vabaks programmi rakendavad süsteemselt Nõo lasteaed Krõll, Tõruke ja Nõgiaru lasteaed.
- Ettevõtliku Kooli programmi rakendab Nõo põhikool.
- Rohelise Kooli programmis osaleb Nõo lasteaed Krõll.
- Taimse Teisipäeva programmis osaleb Nõo lasteaed Krõll.
- Hea lasteaed kui väärtuspõhine lasteaed programmis osaleb Nõo lasteaed Krõll.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Kodu ja suhtlus perega

Perearst on esimene, kes võiks märgata, et lapse arenguga on midagi teistmoodi. On paar last, kellel on lasteaeda tulles juba olemas paberid mingitel uuringutel käimisest. Kui pere on olnud sotsiaalosakonna huviorbiidis, siis hoitakse uue lapse sünni korral (või kui on muredega laps juba peres ees) vallast silma peal. Muud kohad, kus võib toimuda märkamist, on beebiringid, loovushommikud (loovterapeudiga) ja beebiviiplemise grupp (ruumi annab tasuta kasutada omaavalitsus). Viimastes küll pole märkamise või infovahetuse kohustust, nii et sealsetelt juhendajatelt ei ole valda erivajadusi puudutavat infot jõudnud. Nimetatakse ka Elva Perepesa, mis on just ennetusele suunatud. Küsimus on aga selles, kas sellistesse kohtadesse jõuavad abivajavad pered, kes ei ole tihti valmis abi küsima või ei adu, et võiks last enne lasteaeda sotsialiseerida – selles osas on ka vanemaid vaja koolitada, suunata.

Kodust lasteaeda

Osad lapsevanemad on aga tulnud lasteaiaga paar kuud enne lasteaeda minekut tutvuma ning teiste lastega regulaarselt õues mängima. Enne koroonakriisi oli kevaditi tavaks korraldada sügisel sõimerühma minevate laste vanematele koosolek, kus õpetati, kuidas toetada lapse mängu, kuidas kõne arengut märgata, kuidas lutist loobuda ehk põhimõtteliselt oli tegu pedagoogiliste vihjete andmisega. Seal oli väga palju osalejaid.

Lasteaiakoha taotlusse on võimalik kirja panna infot erivajaduste kohta ja eriuuringute tulemused, ehkki valdavalt seda ei tehta. Asjaajamine on vanematele väga keeruline, tihti ei

teata peast, kelle juures on käidud (logopeed või eripedagoog) ja kuhu veel on suunatud – HEV-lapse vanemal võivad endal olla erivajadused. Vanasti küsiti lasteaias lapse tervisetõendit, ent enam seda ei tehta, sest see oli koormaks perearstile – kui just lapsevanem ei taha mingil tervislikul põhjusel seda ise küsida.

Lasteaiaavaldused tehakse omavalitsusele, sest siis on järjekorrast parem ülevaade. Kokkupuudet peredega, kes tulevad väljastpoolt omavalitsust, ei ole. Vald saab iga nädal kirju ja telefonikõnesid peredelt, kes plaanivad valda kolida ja uurivad, kas lasteaiakohti on. Valla haridus- ja kultuuriosakonna juhataja sõnul siis tihti ei teatata lapse erivajadusest. Vaid vahel teevad osad pered selles suhtes eeltööd.

Muud teenused ja programmid KOVis

Tabel 33. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	jah	osaliselt KOV
Lastevanemate kool	ei	
Gordoni perekool	jah	osaliselt KOV
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	jah	KOV rahastuseta
Hoolivad isad	ei	

Tabelis 33 on ülevaade vanemahariduse programmide või koolitustest. KOV territooriumil toimuvad osaliselt KOV toel beebikool (ruumid ja vahendid tasuta kasutada), Gordoni perekool ja vanemlusprogramm „Imelised aastad“. Mitmedimensioonilist pereteraapiat pakutakse KOV territooriumil KOV rahastuseta. KOV territooriumil pole SOS lasteküla peretugevdusprogrammi ega programmi Hoolivad isad.

Juhtumikorraldus

Lasteaias

Esmane lapse võimaliku toevajaduse märkaja on lasteaias õpetaja (kellel on ka ametlikult vastutus märgata). Järgmise sammuna tegeleb juhtumiga vastavalt vajadusele eripedagoog (suures lasteaias) ja/või logopeed. Psühholoogi küll ei ole, ent jooksvalt on vallaga

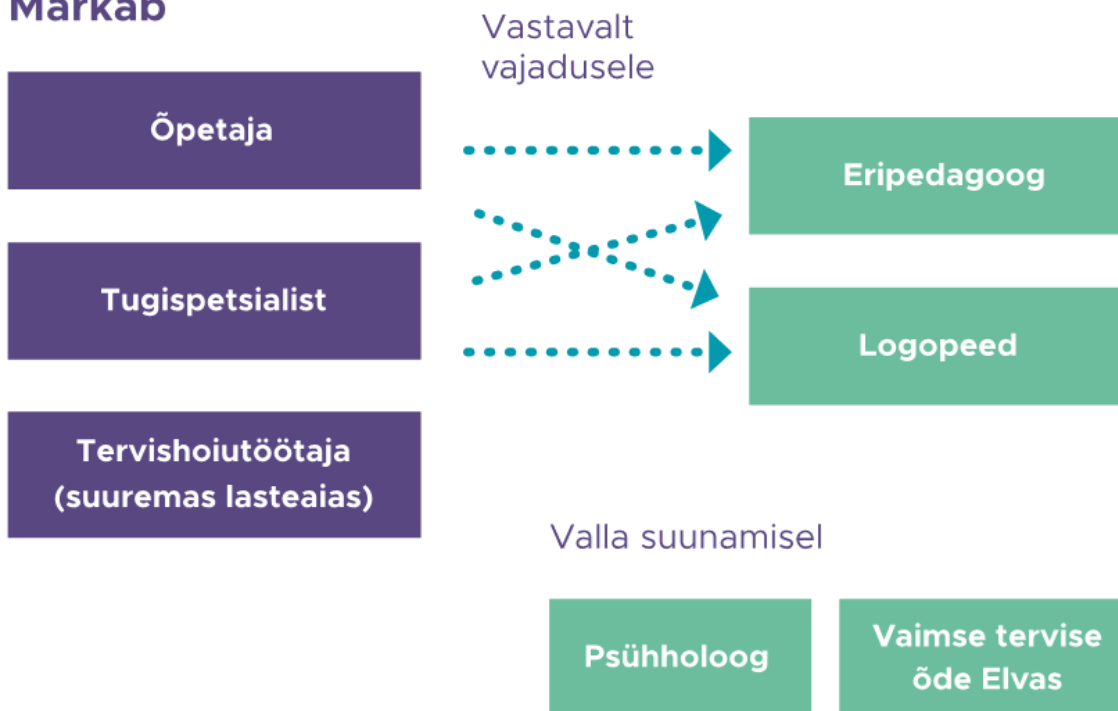
lahendused leitud – teenust saab sotsiaalosakonna kaudu või Elvas vaimse tervise õe vastuvõtul. Aastaid tagasi oli Nõo põhikooli palgatud psühholoogil ülesanne nõustada ka lasteaeda (praegu otsitakse uut inimest, aga koolis on koormus läinud nii suureks, et selline tööjaotus enam ei päde). Lasteaia hinnangul oli kogemus kooli psühholoogiga suurepärase, näiteks koolivalmiduskaardi sisu arutamisel, aga ka küsimustiku täitmisel kevadel enne lapse kooli asumist – psühholoog vaatas koos algklassiõpetajatega need üle, avaldati arvamust, mis on neile oluline, ja psühholoog viis selle info lasteaeda. Infovahetus toimib ka lasteaia ja kooli tugispetsialistide vahel. Info koondajaks on kooli HEVKO. Ka sotsiaalsete oskuste kujundamine on eriti keeruline valdkond, kus oleks hädasti vaja, et psühholoog tuleks sellega seotud metoodikatest rääkima. Leitakse, et lasteaedade peale võiks olla üks psühholoog, kes käiks kohal vajaduspõhiselt. Teiseks märkajaks on suuremas lasteaias veel tervishoiutöötaja, kes tegeleb laste tervise jälgimise ja toitumisküsimustega.

Lasteaias Krõll kaalutakse erirühma loomist, sest eripedagoogil kui tugispetsialistil – ehkki koormus võib saada kaetud – ei ole kabinetis võimalik kõiki lapsi piisavalt aidata. Juhtumeid on juba nii keerulisi, et oleks vaja erirühma, mis oleks mehitatud motiveeritud ja kompetentsete inimestega. Kuna kõik need lapsed lähevad edasi kooli, siis on ka seal suur väikeklasside vajadus. Leitakse, et osade juhtumite puhul kaasav haridus ei tööta, sest mõnele lapsele tihti ei sobi suur seltskond, olgugi, et teda toetavad mitu inimest. Tugiisik ei ole nii tõhus meede, kui oodatakse – neid on lasteaias mitmel lapsel, kuid osadele lastele sobiks paremini väiksem erirühm. Isegi koos tugiisikuga tavarühmas (või -klassis) ei saa lapsed seda abi, mida oleks vaja – metoodilist pedagoogilist lähenemist, mille kompetents tugiisikul puudub. Samuti on problemaatiline müra, mis väikses ruumis tekib, kui samal ajal mitu õpetajat erinevate laste tähelepanu üritavad köita.

Lasteaias Krõll on HEVKO ametikoht täitmisel. Ülesandeks on juhtumikorraldusega tegelemine. Lasteaial on kooliga väga hea vajaduspõhine suhe – kui on n-ö juhtum koos ja kui vanem on ka nõus, siis võetakse kooliga ühendust ning räägitakse üheskoos asja sisust. Kuna vallas on üks kool (küll mitu lasteaeda), siis üksteist tuntakse ja vajadusel saab helistada-kirjutada kooli spetsialistidele.

Suuremasse lasteaeda aga siiski otsitakse HEVKOt, selleks on vahendid eraldatud. Seal on vajadus olemas, sest muidu on eripedagoogi koormus liiga suur. On tekkinud küsimus, mis osa tema tööst siis koordinaatorile anda – näiteks paberitööd ei taheta ära anda, uuringutele suunamine tuleneb ka eripedagoogi tähelepanekutest jne. Vahetult arutelupäeva eel oli kogunenud Tartumaa lasteaedade eripedagoogide ühendus, kes arutles, et HEVKO vajadus on, aga ei saadud aru, mida see töö sisuliselt tähendab. Kuna HEVKO roll on segane, siis on see iga asutuse välja mõelda, sest ka riigi poolt pole kehtestatud kindlat standardit ega nõudeid.

Märkab

Joonis 26. Juhtumikorraldus lasteaias.

Üleminek lasteaiaast kooli

Iga kahe nädala tagant toimuvad regulaarsed veebikohtumised haridusasutuste juhtidega, kus osalevad nii vallavanem kui ka haridus- ja kultuuriosakonna juhataja. Varakult räägitakse sügisel kooliminevatest erivajadustega lastest, kellega lasteaiaid on ise tööd teinud, et kool oleks teadlik, kellega tuleb tööd jätkata – siis ei lähe sügisel mitu kuud kaotsi, et aru saada, kellel millised vajadused on. Eripedagoogid suhtlevad omavahel ja panustavad lasteaedade-koolide vahelisse infovahetusse. Lastekaitse spetsialistile antakse märku, kui asutuse abist jääb väheks, ning tehakse ümarlaudu lapsevanematega, spetsialistidega ja vajadusel politseiga. Krõlli lasteaia logopeedi ja eripedagoogiga on juba mitu aastat kokkulepe, et antakse koolile infot, mida kool peaks sinna minevate laste kohta teadma.

Nõo valla lasteaiaid annavad lapsele kaasa koolivalmiduskaardi – seal on kõik teemad võrdselt käsitletud. Koolivalmiduskaardil on selline klausel, mille järele saab panna linnukese, kui ollakse nõus, et kooli spetsialistid suhtlevad lasteaia spetsialistidega – enamasti see linnuke ka pannakse. Vanematelt on sellega saadud ametlik luba infot vahetada.

Üksikud juhtumid on sellised, et lasteaed on erivajadusega lapsega teinud pikalt tööd ja on käidud uuringutel, aga vanem ei soostu nõu rakendama või infot aktsepteerima. Vanem tahab, et laps läheks ikkagi tavakooli ja takistab tervikliku info jõudmist kooli. Just see teadmine, et ongi raske ja peabki probleemiga tegelema, võtab aega, et kohale jõuda. Osad vanemad ei taha tunnistada, et nende laps abi vajab ning esitavad info poolikult. Teised esitavad hea meelega dokumente, aga ei saa ise aru, mis seal on – näiteks on psühhiaatrid info keeruliselt kirja pannud – nii et kui kooli eripedagoog seda vanemale kirjeldab, siis ehmatatakse ära. Teadmata terviklikku tausta, kui pere tuleb teisest omavalitsusest, võib

jääda koolile mõnel juhul mulje, et lapsega ei ole lasteaias üldse tegeletud. Vahel teadvustavad vanemad vajadust abi otsida liiga hilja ja siis ei pruugigi saada löögile (kevadell on spetsialistid kinni koolivalmiduse hindamisega jne). Seepärast alustatakse ka koolis rääkimist ja suunamist väga varakult. Teadmine jõuab kohale aga mõnelgi juhul liiga hilja.

Mõnel juhul kaovad lapsed vaateväljast suvel enne kooli, kui laps lõpetab lasteaia ja ta arvatakse nimekirjast välja. Siis ei ole teada, kas vanem teeb suvel lapse uuringud lõpuni. Sellisel juhul teavitab lasteaed valda ja loodetakse lastekaitse spetsialisti aktiivsuse peale. Ka vallapoolne töö sõltub sellest, kui koostööaldis on pere – ka siis võib abistamine minna nõ vett vedama. Sellistel juhtudel ei teatagi, kas ja kuhu kooli on laps saanud.

Kuna Nõo kooli maine HEV-lastet toetamise osas on hea, siis tundub vanematele toredana mõte, et laps sinna läheb. Vahel aga pole see eriliste juhtumite puhul parim variant, vaid sobivam on hoopis näiteks Hiie kool – seda võib olla raske vanematele selgitada. Kui lasteaiaist läheb laps erikooli, siis suheldakse kooliga eelnevalt ja vahel minnakse koos vanematega koolidega tutvuma. Sellistel juhtudel küsitakse lasteaia ka arengukaart kaasa.

Koolis

Koolis on esimene märkaja klassiõpetaja. Kahtlused ja küsimused on vaid siis, kui laps on tulnud väljastpoolt valda – enamasti on sügiseks mingi pilt olemas ning HEV-meeskond on lapse juhtumit juba arutanud. Siis hakkab tugimeeskond käima tunde vaatamas, et abivajadus kindlaks teha – alati ei ole lasteaias abi vajanud lastel ka koolis tuge vaja, aga ka vastupidi. Seejärel suunatakse laps vajadusel uuringutele (tihti on lasteaias juba suunatud või on suunamine pooleli, st seda on hilja alustatud). Tugimeeskonnal (eripedagoog, logopeed, sotsiaalpedagoog, HEVKO, hetkel pole psühholoogi, 4–5 abiõpetajat) on kord nädalas koosolek ja jooksvalt vahetatakse infot. Koolis on HEVKO ülesanne tunda kogu juhtumit ja võtta kokku dokumendid ning kaardid, kuhu panustavad erinevad spetsialistid ja aineõpetajad ning mis lähevad näiteks Rajaleidjasse. Valla haridus- ja sotsiaaltöötajad on pigem kaasaaitajad.

Õpetajate valmisolek lapsi toetada on väga nõrk, nende ettevalmistus on puudulik. Palju õpetajaid on õppinud ajal, mil kaasav haridus polnud veel kellegi teadvusse jõudnud. Et süsteem töötaks, ei piisa lihtsalt sellest, et riik eeldab kaasavat hariduskorraldust, kuigi õpetajatel pole sellekohast ettevalmistust. HEVKO käib õpetajaid nõustamas, kuid vahel võib juhtuda, et nõuandeid ei võeta igapäevasesse töösse üle.. See on väga suur pingutus ja nõuab nõ raamidest väljaminekut. On ka näiteid õpetajatest, kes on käinud palju koolitustel, ent tegelikult sõltub tüpaažist, kas õpetaja on valmis erivajadustega last mõistma ja temaga töötama – igaüks ei sobigi selleks. Õpetaja peaks töölehti ette valmistama kolmel tasandil – tavaline, andekas ja HEV laps – see ei olegi reaalne, käib üle jõu. Seepärast on vaja väiksemaid õppegrupe, mis teatud ainetes on, aga paljudes jutustavates ainetes mitte, ehkki need ongi just HEV lastele väga keerulised. Küll aga pole ruume, kuhu neid rühmi panna. Ühtlasi tuleb hoolega analüüsida, kuidas mõjub õppijatele rühmade eraldamine, liitmine või ümberkorraldamine. Võimalik, et lapsesõbralikum on ikka väikeklass, kus nad saavad vajalikku abi ning on küll eraldi, aga seda eraldamist ei toimu pidevalt.

Väljastpoolt kooli saadakse infot/abi lastekaitsespetsialistilt, Rajaleidja keskusest, kui on uuringud juba pooleli, valla haridus- ja kultuuriesakonna juhatajalt ning perelt. Infovahetus Rajaleidjaga toimib nii ja naa: mõnel juhul on vajadusi juba koolis märgatud ja lahendusi rakendatud. Rajaleidjast tuleb lihtsalt formaalne kinnitus, et neid asju tuleb teha. Aastatega on siiski suhtlus natuke paranenud – kooli tugimeeskond on hästi tööle hakanud ja nõnda on ka Rajaleidjaga lihtsam asju ajada. Rajaleidja peab saatma ka omavalitsusse teate, millega küsitakse omavalitsuse juhtumikorraldajalt lapse kohta infot, mida kooli või lasteaia spetsialistid pole kirja pannud. Rajaleidja büroo teavitab haridussoovituse vajadusest KOVi ning KOVi on aega vastata viis tööpäeva. KOV teeb vastamisel koostööd haridusasutusega, kuid mitmel korral on selgunud, et haridusasutuses on juba teada, millised soovitused lapsele on antud, kuigi KOVi arvamust juba oodatakse. Selline lähenemine tekitab segadust.

Noorsootööl ei ole võrgustikus rolli, ehkki võiks olla rohkemal määral. Näiteks on noorsootöötaja pöördunud ise kooli spetsialisti poole kokkupuutel mõne noorega, kes võiks abi vajada või kes on ise pöördunud murega noorsootöötaja poole, ning uurinud, kas noor on koolis huviorbiiti jäänud ja milline on tema peretaust. Mõnikord ongi noore kohta vähe teada. Vahel, kui kool teab, et noor käib noortekeskuses, võiks teha kooliga noore aitamiseks koostööd. Noortekeskus võtab alati I kooliastme klassijuhatajaga ise ühendust ja kutsub neid koos klassiga külla, et noortekeskuse tegevusi ja võimalusi tutvustada. See on üks võimalus haarata neid noori, kellel kooliväliselt ei ole ehk sõpru või tegevust või nad oleks muidu üksi kodus. Noortekeskus ei taha muutuda lapsehoidjateks, aga samas on see võimalus arendada noorte sotsiaalseid oskuseid jms. Mõned klassijuhatajad kasutavad seda võimalust, aga üldiselt vähe.

Noorsootöösse tuleb laps oma soovist, mistõttu kogemus noorsootöötajaga suhtlusel on parem, sest kohustuseta tekib lastel side spetsialistiga lihtsamini. Mõned koolis problemaatilised noored on noortekeskuses vabamad ja saavad paremini hakkama. Muidugi pole noorsootöötajad kõik sellise ettevalmistusega, et erivajadusega lapsega toime tulla. Samuti puututakse noortega kokku huvikoolides. Muusikakoolis toetatakse noori, kes ei saa suures grupis hakkama. Igatahes on ka see koht, kus rohkem erivajadustega võiks arvestada ja seega infot vahetada.

On seltskond lapsi, kellele meeldib väga kooliõe juures käia, et tervislikel põhjustel koju saada. See info liigub aina paremini ka tugimeeskonnani ja mitme lapsega on selline kokkulepe, et õde aitab leida muud variandid kui koju saatmise – näiteks vaikselt nurga, kui on ärevus. Kooliõe roll on sellest aastast selles mõttes suurem – märgata, teada anda ja abi anda. See kehtib rohkem II ja III kooliastmes.

Üldiselt on üleminek II kooliastmesse keeruline. IV klassis tuleb ainetundides luua suhteid paralleelklassi lastega. Siis on klassijuhataja roll viia aineõpetajad kurssi laste erivajadustega. HEVKO on siingi abiks, kui ei osata infot edasi anda. Suuremad mured algavad V klassist, ka tavalastel, nii et kasvab vajadus psühholoogi järele. Selles vanuses hakkavad lapsed ka rohkem noortekeskuses käima (viimasel ajal rohkem ka I ja II kooliaste). Tulevad mängu koolivälised spetsialistid – psühholoogid. On olukordi, kui lapsevanem ise on abi otsinud. Kool ei ole väliste teenuste saamisega alati kursis; vahel võtavad vaimse tervise õed kooliga ühendust. Kui noorel on lisaks hariduslikule erivajadusele probleeme ka koolis

käimisega, siis võib võrgustikuliikmeks olla ka piirkonnapolitseinik, kes tuleb vajadusel kooliskäimise olulisusest rääkima.

Joonis 27. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Tihti saabutakse mujalt valdadest kooliavaldustega väga viimasel hetkel. Siis ongi vaid koolivalmiduskaart allikaks, kust infot hankida. Ka koolist ei küsita arengukaarti kaasa, need kaovad väga kiirelt pildilt. Mõne lapse kohta info saamiseks helistatakse koolist. Süsteemi miinus ongi, et uues koolis peab personal uuesti kõike avastama hakkama, selle asemel, et eelmisest koolist materjalid kaasa saada. Selles võiks maakonnaüleselt (või lausa riigis) ühtemoodi kokku leppida.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Lasteaedade peale võiks olla üks psühholoog, kes käiks kohal vajadusepõhiselt.
- Teadupoolest on vallas väljaõppinud mänguterapeut, kes küll süsteemis ei tegutse, aga arvatakse, et võiks olla mingil moel kättesaadav.
- Maakonnaüleselt või riigi tasandil võiks kokku leppida ühtemoodi info liikumises haridusametuse vahetuse korral (KOVide vahel).

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 34. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Lasteaia eel	
Neli aastat tagasi tuli Nõo valda lastekaitsepspetsialist – samm paremuse poole. Ka loodi umbes viis aastat tagasi haridusosakond, mis on palju aidanud kaasa omavahelisele koostööle.	Paari väga keerulise karmi juhu puhul on vanematele välja pakutud, et tooge laps konkreetsel ajal eripedagoogi kabinetti (kui ei ole käinud lasteaias) – vanem on öelnud, et ei ole bensiini, et ei saa last isegi kabinetti tuua.
Abilised on olemas, sh ise leiutatud ametikoht „ühele lapsele keskendunud õppe läbiviija”.	Tugispetsialiste ei jagu piisavalt.
Lasteaed	
	Mõni pere ei tööta kaasa – ei taha probleemi teadvustada või teadvustavad, aga ei tee mitte midagi. Ei lasteaed, kool ega omavalitsus ei saa kõike ära teha pere eest – pöörduda perearsti poole või minna Rajaleidjasse. On ka neid vanemaid, kes ei taha, et nende last „puututaks”.
	Osad vanemad, kes on oma eludega niivõrd ummikus, et kui lõpuks ilmneb, et lapsele on vaja abi osutada ja seda oleks võimalik kohapeal teha, siis lapsevanem lihtsalt ei tule lasteaeda, kaob pildilt, sest tal on mingi muu probleem, miks ta hoiab kõrvale.
	Vanemad vahel teadvustavad liiga hilja vajadust abi otsida ja siis ei pruugigi saada löögile (kevadel spetsialistid kinni koolivalmiduse hindamisega jne). Seepärast alustatakse ka koolis väga varakult rääkimist ja suunamist. Teadmine jõuab kohale aga mõnelgi juhul liiga hilja.
	Esimesel neljal lasteaia-aastal võib vanematega suhe olla imeline, aga kui on

	vaja suunata näiteks kliinilistele uuringutele, kui areng ei ole olnud „õige”, siis tekib vanemal blokk.
	Nõo lasteaias on ruume vähe, et oleks võimalik vahepeal eralduda erivajadusega lapsed.
Rajaleidja keskused püüavad mingigi lahenduse välja pakkuda, olenemata sellest, mis on õpilase kaartidesse kirjutatud	„Haridus niivõrd meditsiinile allutatud” – psühhiaatriliselt ei pruugigi laps olla diagnoositav, ehkki laps jääb õpiraskustesse. Arstid ei võta arvesse õpetajate iseloomustusi – takistab lastele tugiteenuste osutamist, lisauuringutele saatmist jne.
	Lapsi on juba nii keerulisi, et oleks vaja erirühma, mis oleks mehitatud motiveeritud ja kompetentsete inimestega.
Üleminek kooli	
Eripedagoogid suhtlevad omavahel ja panustavad lasteaedade-koolide vahelisse infovahetusse: Väike KOV, üks kool – selle võrra on infovahetus lihtsam.	Mujalt ja linnast tulevate laste puhul on alati suur üllatus ja info puudulik, sest koolivalmiduskaardile kirjutatakse ilusalt juttu, mis ei vasta tõele. Ilmselt pole lapsevanemad nõus muidu alla kirjutama.
Iga 2 nädala tagant regulaarsed veebikohtumised haridusasutuste juhtidega, kus osalevad nii vallavanem kui ka haridus- ja kultuuriosakonna juhataja, kus muuseas räägitakse sügisel kooliminevatest erivajadustega lastest, kellega lasteaiaid on ise tööd teinud, et kool oleks teadlik, kellega tuleb tööd jätkata – siis ei lähe mitu kuud sügisel kaotsi, et aru saada, kellel millised vajadused on.	Süsteem on näiteks Soomega võrreldes (sealt tulnuid on ka) hoopis erinev – isegi mõisted erinevad. Läheb pikalt aega, et välja selgitada, kes nende lastega on tegelenud, mis uuringuid on tehtud jne.
Nõo põhikoolil on lasteaia logopeedi ja eripedagoogiga mitu aastat kokkulepe, et antakse koolile infot, mida kool peaks sinna minevate laste kohta teadma.	Vahel on vaja edastada vahetult enne kooli vanematele sõnum, et Nõo kool ei pruugi olla sobiv (ei pruugi olla siiski piisavalt spetsialiste).
Suur osa lapsi ikkagi tuleb oma lasteaedadest ja nende puhul on erivajadused ette teada.	Osad vanemad ei taha tunnistada, et nende laps abi vajab ning esitavad info poolikult. Terviklikku tausta teadmata jääb koolile

	mõnel juhul mulje, et lapsega ei ole lasteaia etapis üldse tegeletud.
Koolivalmiduskaardid on jälle paberil (vahepeal oli 1–2a elektrooniliselt). Lapsevanema valik.	
Kool	
Koolil on hea maine HEV laste toetamisel.	Eeltöö on mõnikord liiga pikk – laps on hätta jäetud. Kui kodus lapsega tööd ei tehta, siis 2 korda nädalas koolis õpiabi ei ole piisav.
Tugimeeskond on hästi toimima saadud.	Hoobade puudus. Saadaksegi ainult rääkida, veenda, selgitada. Sellest alati ei piisa. Laps jääb abita.
	Rajaleidja: sageli formaalne mäрге, sest vajadustega on juba koolis tegeletud; Rajaleidja peab saatma KOVi teate, milles küsitakse infot (ka sotsiaalosakonna vastutusest), kas on veel midagi, mida peaks teadma; samas selgub, et lapse kohta on juba otsus olemas.
	8. klassis on üks laps, kellega õigel ajal pere ei tegelenud, nii nagu koolist suunati; nüüd nõuavad koolilt, miks nad ei tegele. Koostöö väga keeruline.
	Õpetajate valmisolek toetada on väga nõrk – igapäevaselt ei võeta eripedagoogi/HEVKO soovitusi üle. Kaasava hariduse ettevalmistus on puudulik.
	Koolis samamoodi pole väikseid nurgakesi või ruume, kus rahulikult eraldi olla.
	Väikeklasside vajadus on väga suur.
	Enamiku laste puhul kaasav haridus ei tööta, sest lapsele ei sobi suur seltskond, olgugi, et teda toetavaid töötajaid on mitu.
Kooliastmete vahel	

	Üleminek 4. klassis on keeruline: lastel tuleb luua suhted paralleelklassidega + uued õpetajad, keda tuleb kurssi viia laste vajadustega.
Omavalitsuste ja asutuste vahel	
	Veelgi keerulisem, kui tullakse näiteks VI klassi ja enne on käidud Soomes koolis – õppekavade erinevus.

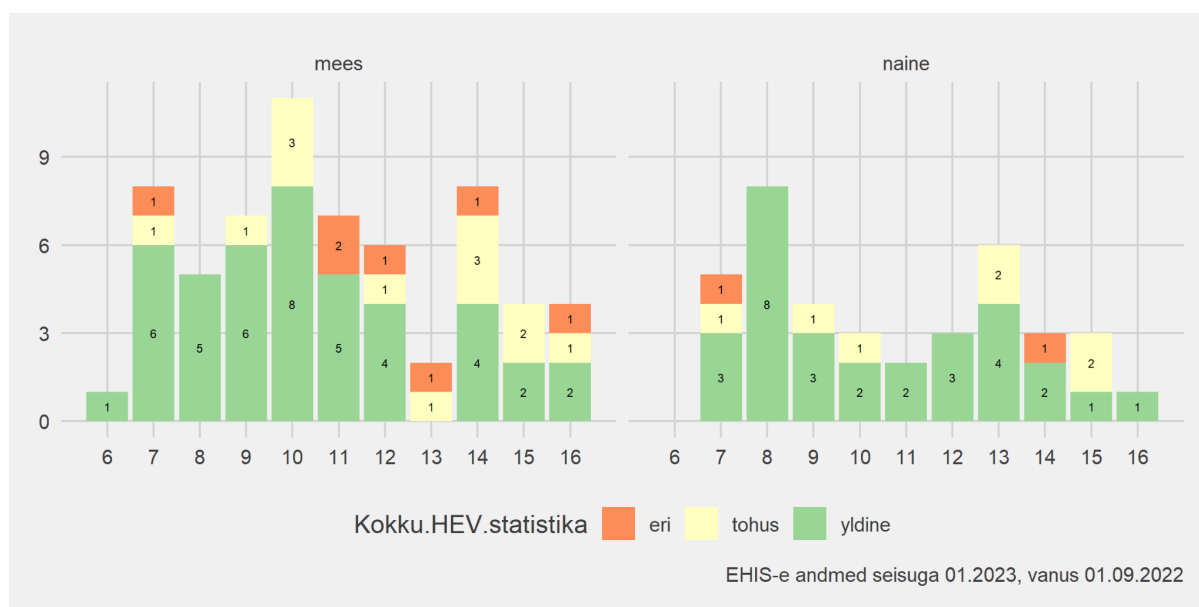
Peipsiääre vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Peipsiääre valla rahvastikust 16% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 28 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHIS-e andmeil 2022/2023. õppeaastal. Peipsiääre vallas on 2022/2023 õppeaastal 376 õppurit. Tugi on määratud 101 (27%) õpilasele, kellest 63 (62%) poisid ja 38 (38%) tüdrukud. 43 poisile on määratud üldtugi ning 20 tõhustatud tugi või eritugi. 29 tüdrukule on määratud üldtugi ja üheksale tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 28. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Peipsiääre vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Peipsiääre vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 8
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 10
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 10
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 1
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused): 32
- KOV laste arv kinnistes lasteasutustes: 1
- KOVi lapsed perekodudes: 4; hooldusperedes: 2; järelhooldusel: 1

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	väga hea	pigem hea	pigem halb	väga halb	Hinnangut ei antud
--------------------	----------	-----------	------------	-----------	--------------------

Tabel 35. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog		
Logopeed		
Eripedagoog		
Sotsiaalpedagoog		
HEV koordinaator		
Lastekaitse spetsialist	1	
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja/sotsiaalnõunik	6	
Ennetustöö spetsialist		
Noorsootöö spetsialist		
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja	1	
Noorsootöötaja	5	
Perede tugiisikud		
Laste tugiisikud väljaspool haridusasutusi		

KOV-i haldusalas töötab üks lastekaitse spetsialist, kelle koormuse piisavust laste ja perede vajaduste rahuldamiseks hinnati pigem halvaks. Omavalitsuses on kuus sotsiaaltöö spetsialisti, kelle koormust hinnati pigem heaks. Lisaks on olemas noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja, kelle koormuse piisavust hinnati pigem heaks, ning viis noorsootöötajat, kelle koormust hinnati väga heaks. Psühholoogi teenust ostetakse vallas sisse. Teised Tabelis 35 nimetatud spetsialistid KOV-i haldusalas väljaspool haridusasutusi puuduvad.

Arutelupäeval tõstatati probleem, et KOV-is pole keskset koordinaatorit/sotsiaalpedagoogi, kes võiks haridusasutusi toetada. Ka leitakse, et vallas ei ole piisavalt tugispetsialiste ning lastekaitse spetsialist on ülekoormatud. Kuna lasteaeda või kooli võib teha avalduse viimasel hetkel ning alati ei tule lapsega kaasa kogu vajalikku infot tema toevajaduse kohta, siis ei ole ette teada, mis spetsialiste on kui mitme lapse toetamiseks vaja – ja niimoodi pole vallas varmselt pakkuda tugiisikut, logopeedi, lastekaitse spetsialisti (keda on üks ja kes peab kõikjale jõudma) jne. Samas on vallas veel võimalik pöörduda noortenõustaja poole (Pala koolis, õpib eripedagoogiks, käib ka lasteaia ühel päeval nädalas 2,5h).

Tabel 36. Spetsialistid haridusasutustes²³

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolides	4	0,3–0,5
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses		
Sotsiaalpedagoog		2,2
Psühholoog		
Eripedagoog		1,7
Logopeed		2,3
Logopeed koolieelses lasteasutuses		1
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		0,2

KOVi andmeil 2023. veebruaris on Peipsiääre valla neljas koolis neli inimest, kes täidavad HEVKO ametikoha ülesandeid. HEVKO koormused varieeruvad vahemikus 0,3–0,5 ametikohta. Lasteaias eraldi HEVKO ametikohta loodud pole. 2021/2022. õppeaasta kohta käiva uuringu järgi oli Peipsiääre valla koolides 2,2 ametikoha jagu sotsiaalpedagoogi, 1,7 ametikoha jagu eripedagoogi ning 2,3 ametikoha jagu logopeedi ülesandeid. Psühholoog koolides puudub. Lasteaias oli ühe ametikoha jagu logopeedi ja 0,2 ametikoha jagu eripedagoogi ülesandeid.

Arutelupäeval oldi seisukohal, et tugispetsialiste on väga vähe, aga tööd aina rohkem – juhtumeid tuleb juurde ja need lähevad raskemaks. Näiteks Vara lasteaias on logopeed (osalise koormusega, sest töötab ka Vara koolis) ainuke tugispetsialist, kes vajadusel on ka natuke psühholoog ja muul moel toeks: jagab oma teadmiste piires infot, soovitusi ja kontakte. Koolides on spetsialistidel väga palju tööd. Vara kooli (68 õpilast) sotsiaalpedagoog, kes on ühtlasi HEVKO, on igapäevaselt koolis ainuke tugispetsialist, ehkki nüüd on osalise koormusega logopeed ja käib ka psühholoog, kellega saab nõu pidada.

²³ Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide arv on pärit uuringust "Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine" 2022 ja õppeaasta 2021/2022 kohta

Lasteaeadades ja koolides on veel vajadus tugiisikute järele, aga neid ei ole. Ühte lasteaeda (Koosal) võeti tööle õpetaja abi ning Pala kooli ühele erivajadusega lapsele õpetaja abi, sest käsunduslepinguga tugiisikul puudusid sotsiaalsed garantiid. Mõnes lasteaias on veel õpetaja abi n-ö terve maja peale, kes vastavalt vajadusele saab käia lapse või rühma juures. Tugiisikud vahetuvad ka tihti, sest nende palk ei ole motiveeriv, ehkki mõnes haridusasutuses on siiski ka tugiisik.

Tabel 37. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	
Vaimse tervise õde	ei	
Ämmaemanda teenus	jah	
Füsioterapeut	jah	

Tabelis 37 on ülevaade esmatasandi tervishoiuteenustest. KOV territooriumil on kättesaadavad nii perearsti ja -õe, ämmaemanda kui ka füsioterapeudi teenused. Nende kättesaadavust hinnati pigem heaks.

Meditsiinitöötaja on Pala kooli lasteaias (0,15 kohta) ja Alatskivi lasteaias, temal on õigus suhelda ka teiste meditsiinitöötajatega, näiteks anda erivajaduse kohta infot ka perearstile. Igas lasteaias siiski meditsiinitöötajat ei ole.

Tabel 38. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	jah	osaliselt KOV
Logopeediline teenus	ei	
Eripedagoogiline teenus	ei	
Sotsiaalpedagoogiline teenus	ei	
Raseduskriisi nõustamine	ei	
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	ei	
Võlanõustamine	ei	
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV

KOV territooriumil pakutakse psühholoogilist nõustamist. Teenust ostetakse sisse, psühholoogid tulevad kohale. Teenust rahastab osaliselt KOV ja selle kättesaadavust hinnati pigem heaks. KOV territooriumil pakutakse sotsiaalnõustamist, mis on täielikult KOV rahastusel ja teenuse kättesaadavust hinnati pigem heaks. Võlanõustamise teenust ostetakse vajadusel, esmast nõustamist teevad sotsiaaltöõspetsialistid.

Arutelupäeval juhiti tähelepanu asjaolule, et soovi korral saavad lapsed (nende vanemad) pöörduda valla psühholoogi poole – sinna ei pea saama suunamist, võib ise aja panna. Veel aga märgiti, et kuna kaugus keskusest (Tartust) on suur ja ühistransporti igalt poolt sinna ei lähegi, tuntakse isoleeritust ehk keskuse teenused (Rajaleidja) ning spetsialistid on kättesaamatud.

Tabel 39. Muud sotsiaalteenused lastele ja peredele.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	osaliselt KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	
Perelepitusteenus	ei	
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	ei	
Lastele päevakeskuse teenus	ei	
Toiduabi	jah	osaliselt KOV
Turvakoduteenus	ei	
Asendushooldusteenus	jah	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus	ei	

KOV territooriumil pakutakse tugiisiku teenust, toiduabi ja asendushooldusteenust, mida osaliselt rahastab KOV. KOV territooriumil on olemas lapsehoiuteenus puudega lastele. Perelepitusteenust ja kriisiabiteenust ostetakse vajadusel sisse. Laste päevakeskuse teenuse osas märgiti, et igas piirkonnas on olemas noortekeskused. Turvakoduteenust ja järelhooldusteenust ostab KOV samuti vajadusel.

Haridusasutuste andmeil osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendavad süsteemselt Vara põhikool ja Vara lasteaed.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendavad Anna Haava nimeline Pala kool ja Juhan Liivi nimeline Alatskivi Kool.
- KiVa programmi rakendatakse süsteemselt Anna Haava nimelises Pala koolis ja Vara koolis. Üksikud õpetajad osalevad Juhan Liivi nimelisest Alatskivi koolist.

- Kiusamisest vabaks programmi rakendavad süsteemselt Juhan Liivi nimeline Alatskivi kool ja Kolkja lasteaed-põhikool.
- MTÜ Noorteühing Tugiõpilaste Oma Ring Eestis ehk TORE algatuse tegevusi rakendavad üksikud õpetajas Vara põhikoolis.
- Rohelise Kooli programmis osaleb Vara lasteaed.
- Taimse Teisipäeva programmi rakendab Vara lasteaed.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Kodu ja suhtlus perega

Vastavalt olukorrale võib enne haridusasutusse suundumist olla lapse erivajaduse märkajaks perearst, naabrid, kogukond (näiteks beebikoolis märkavad teised lapsevanemad) või valla sotsiaaltöötaja, kui on pere millegagi seoses (näiteks vanema lapsega) juba n-ö jälgimisel. Sotsiaaltöötajal on info nende laste kohta, kes peaksid lasteaias käima, aga on jäänud koju. Kui on info jõudnud valda, siis läheb sotsiaaltöötaja (olenevalt olukorrast ka koos lastekaitse spetsialistiga) olukorda kaema. Sellisel juhul on see valla sotsiaalosakonna rida. Perearstiga koostööd ei osatud arutelupäeval palju kommenteerida, sest ei olda kindlad, kas infovahetus on koordineeritud ehk kas kõik perearstid edastavad vallavalitsusse alati info, kui midagi silma jääb; küll teevad seda „teatud piirkonna” perearstid. Samas on väikese piirkonna eelis, et info levib paratamatult. Ka politsei võib abivajavast lapsest valla lastekaitse spetsialistile teatada. Samuti tuleb valla sotsiaalosakonda teada anda, kui veel lasteaias mitte käiva lapse koolis käiv õde/vend jagab koolis „kahtlast” infot.

Kodust lasteaeda

Lasteaeda minemisel täidetakse avaldus. Esmakordselt lasteaeda tulevate laste kohta küsib nende õpetaja vanemalt infot. Õpetaja on esmane suhtleja, märkaja ja tegutseja; vajadusel arutatakse juhtumeid omavahel. Kui on peres mitmeid lapsi, teatakse juba peret ja ollakse rohkem kursis. Siiski algab lasteaeda tulekuga alles lapse tundmaõppimine, tehakse arenguestlusi. Paljud asjad kerkivadki esmakordselt esile lasteaias, kuivõrd ollakse esimest korda grupis. Lasteaias töötavad ikkagi spetsialistid, kellel on kogemus ja oskus märgata. Vanemal ei peagi neid teadmisi olema või pole erivajadus kodus avaldunud.

Lasteaadades koostatakse igale lapsele arengumapp, ehkki lasteaia vahetamisel ei too kõik vanemad seda uude asutusse kaasa. Heal juhul saadakse aga uues lasteaias mapi abil teada, kas lapsel on mingid erivajadused. Seega sõltub palju vanemast – ta ei pruugi tahta jagada infot sellest, kuidas laps kodus käitub, kus on käidud uuringutel. Väidetavalt on selliste vanemate osakaal pool kõigist peredest, aga lasteaeda minekul/vahetamisel on lapsevanem ikkagi põhiline infoallikas. Perearstid lasteaiale (ega koolile) infot anda ei saa – andmekaitse tõttu –, aga lapsevanemalt saab küsida ja tema valik on infot jagada. Vahel loovad lapsevanemad ka ise silla teise spetsialisti (tervishoiu) ja lasteaia logopeedi vahel.

Üldiselt märkab erivajadusi (näiteks logopeedilisi probleeme) pigem ikka lasteaed kui perearst.

Muud teenused ja programmid KOVis

Tabel 40. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	ei	
Lastevanemate kool	ei	
Gordoni perekool	ei	
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	ei	
Hoolivad isad	ei	

Tabelis 40 on ülevaade vanemahariduse programmide või koolitustest. KOV territooriumil ja osaliselt KOV rahastusel on olemas programm „Imelised aastad“. Peagi alustab ka Gordoni perekool, kuid 02.2023 seisuga seda KOV andmeil veel pole. Teisi tabelis nimetatud vanemahariduse programme KOVis ei kasutata.

Juhtumikorraldus

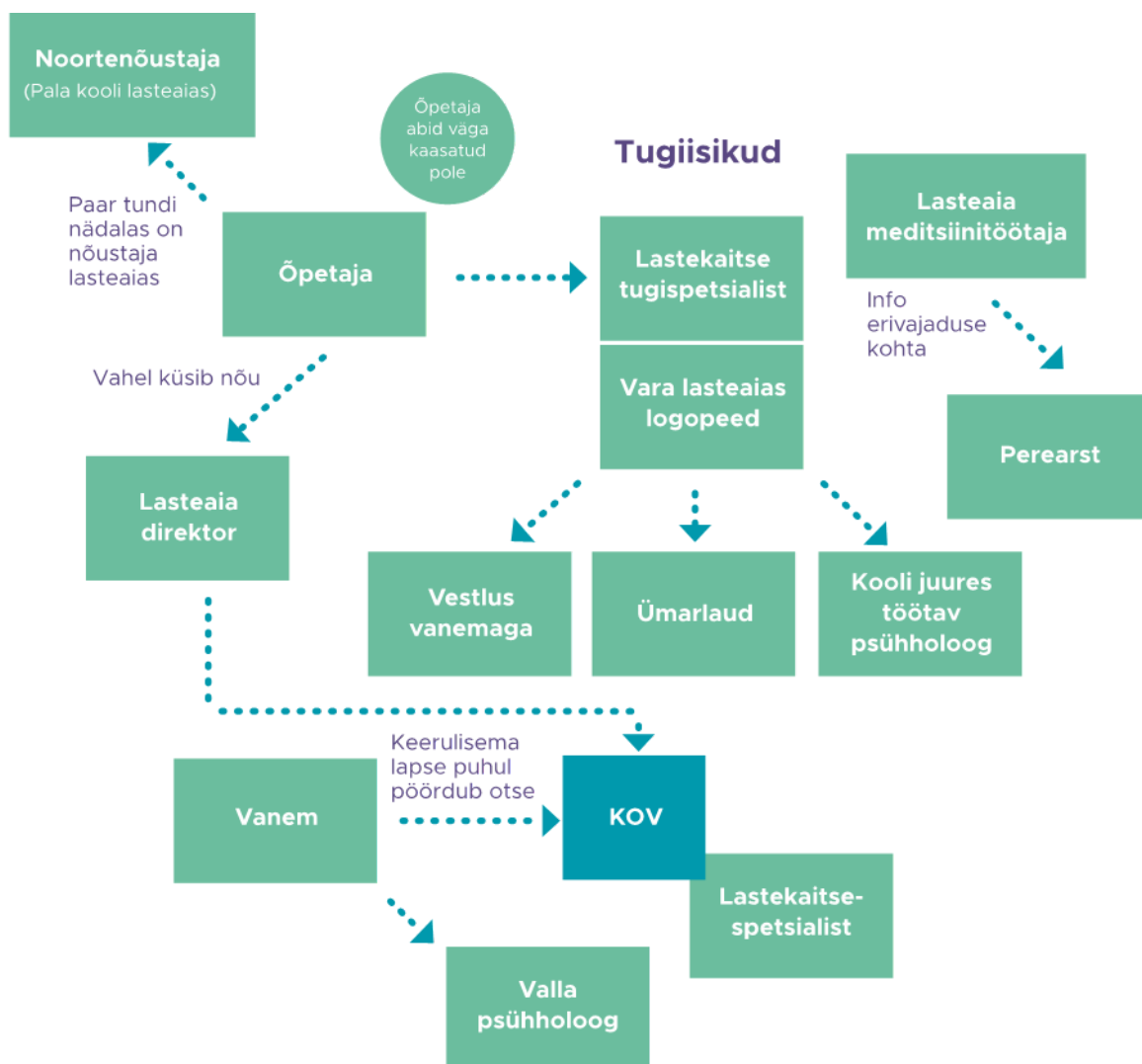
Lasteaias

Ühtset juhtumiskorralduse mudelit vallal ei ole, vaid see käib asutuse- ja juhtumipõhiselt. Kui õpetajal tekib lapsega mure, räägib ta lasteaia tugispetsialistiga – Vara lasteaias on selleks logopeed –, kes soovib vajadusel kooli juures töötavat psühholoogi, vesteldakse vanemaga või kohtutakse ümarlaual õpetaja(te)ga või koos logopeediga. Keerulisema lapse puhul on vanemad abi saamiseks ise valla poole pöördunud ja sealtkaudu on lastekaitsepspetsialist neid aidanud. Vanemad saab vastavalt vajadusele suunata Rajaleidjasse, perearsti, neuroloogi – vm spetsialisti – juurde. See, kas lapsevanem ka spetsialisti poole pöördub, sõltub sellest, kui vastuvõtlik konkreetne inimene on. Vajaduse märkamisel hakatakse lasteaias varakult abi otsima ja kontrollima, sest osadel juhtudel võtab vanematel mitu aastat tegudeni jõudmiseks.

Lasteaeadades juhtumiskorraldaja ametit (HEVKO) või üldist ülevaatajat ei ole. Sellega tegelevad rühmaõpetajad, kes arutavad juhtumeid omavahel, ja tugispetsialist (kui on – näiteks logopeed Varas) ning vahel küsitakse nõu direktorilt või kaasatakse ta vestlusse.

Õpetaja abid Vara lasteaia näitel juhtumikorraldusse eriti kaasatud ei ole. Kui on lasteaed ja kool koos, siis on konsulteerimisring suurem. Kui ei ole, siis on ülevaataja roll lasteaia juhil (ühes lasteaias ka õppejuhil), s.h kaasatakse vallavalitsusest sotsiaal- või haridusspetsialist.

Lisaks on veel erinevaid töötajaid, kes võivad abivajadust märgata või on juhtumi käiku kaasatud. Pala kooli lasteaias käib paar tundi nädalas kohal noortenõustaja, kellega õpetajad saavad probleeme arutada – vahel ei olegi kellegagi arutada. Pala kooli lasteaias on meditsiinitöötaja (0,15 kohta) ja Alatskivi lasteaias samuti, temal on õigus suhelda ka teiste meditsiinitöötajatega, näiteks anda erivajaduse kohta infot ka perearstile. Igas lasteaias siiski meditsiinitöötajat ei ole. Lasteaia kasvandikel on võimalus pöörduda valla või kooli psühholoogi poole – hinnataksegi heaks, et psühholoog pole lasteaias (või koolis) pidevalt kohal, vaid et teenus on vajadusel n-ö tagataskust võtta. Ühel lapsel oli koolis ka tugiisik (neid on ka lasteaialastel) ja see oli olnud väärt inimene ja kogemus, aga rohkem neid ei ole, sest tugiisiku tunnihind on madal ning puuduvad sotsiaalsed garantiid. Tugiisiku asemel on ühes koolis palgal abiõpetaja ning Pala koolis õpetaja abi ühe erivajadusega lapse tarvis (tugiisiku asemel, et oleks sotsiaalsed garantiid). Pala ja Koosa lasteaias on õpetajate abid. Mõnes lasteaias on terve maja peale palgatud selline inimene, kes käib vajadusel lapse või rühma juures abiks, aga madala töötasu tõttu vahetuvad need töötajad tihti.

Joonis 29. Juhtumikorraldus lasteaia.

Üleminekul lasteaia kooli

Lasteaia kooli asudes tuleb lasteaia kaasa lapse koolivalmiduskaart paberkandjal ja arengumapid, mis sisaldavad arenguveestluste kokkuvõtteid jm. Koolivalmiduskaart enamasti ka jõuab kooli, sest koolid küsivad neid. Arengumapp üldjuhul kooli ei jõua, kui vanem seda ise kooliga ei jaga.

Kooliavalduse teeb lapsevanem otse kooli, nii et vallal puudub sellest ülevaade. Valda esitatakse enamasti elektroonselt kooli minemise toetuse taotlus. Kui lastekaitse spetsialistile on teada, et lapsel on muresid, st ta on erilise laps, ja kui ta teeb võrgustikutööd lasteaia ja kooliga, siis jõuab info sellise lapse tulekust ka kooli. Kõige parem on infovahetus juhul, kui kooli juures on lasteaed ja erivajadusega laps tuleb sealt kooli, sest siis ollakse temast teadlikud ja valmis. Näiteks Alatskivi kooli direktor käib üle tee lasteaia lapsi üle vaatamas. Ka eelkool on hea variant lapsi tundma õppida – koolieelikud käivad selle õpetaja juures, kellega nad koolis edasi õpivad.

Üldiselt alustavad koolis kõik samas stardipositsioonis, kõiki õpetatakse ühtemoodi n-ö nullist, ka HEV või muu erivajadusega lapsi – neid jälgitakse, neile antakse aega kohaneda, sest laps võib koolis hoopis hästi hakkama saada.

Koolis

Koolis on esimene märkaja klassiõpetaja ja aineõpetaja. Klassiõpetaja vestleb lapsevanemaga ning kui probleem on liiga suur, pöörduakse HEVKO (kõigis koolides on olemas HEVKO/roll määratud) poole. Koos arutatakse ja otsustatakse, kelle poole on vaja pöörduda, milliseid uuringuid oleks vaja teha või kelle juurde saata – näiteks ollakse ka perearstiga aru pidanud, mis antud olukorras õigem lahendus oleks. Vajadusel tulevad appi sotsiaalnõustaja või sotsiaalpedagoog – oleneb, kes parasjagu olemas on. Kui lapse koolis õppimisega ise toime ei tulda, on järgmine samm Rajaleidja. Vajadusel võib HEVKO pöörduda logopeedi poole, millele järgneb kokkusaamine lapsevanema ja klassiõpetajaga, diagnoosiks tehakse etteütlus ning vajadusest lähtuvalt töötab logopeed edasi koostöös klassiõpetajaga.

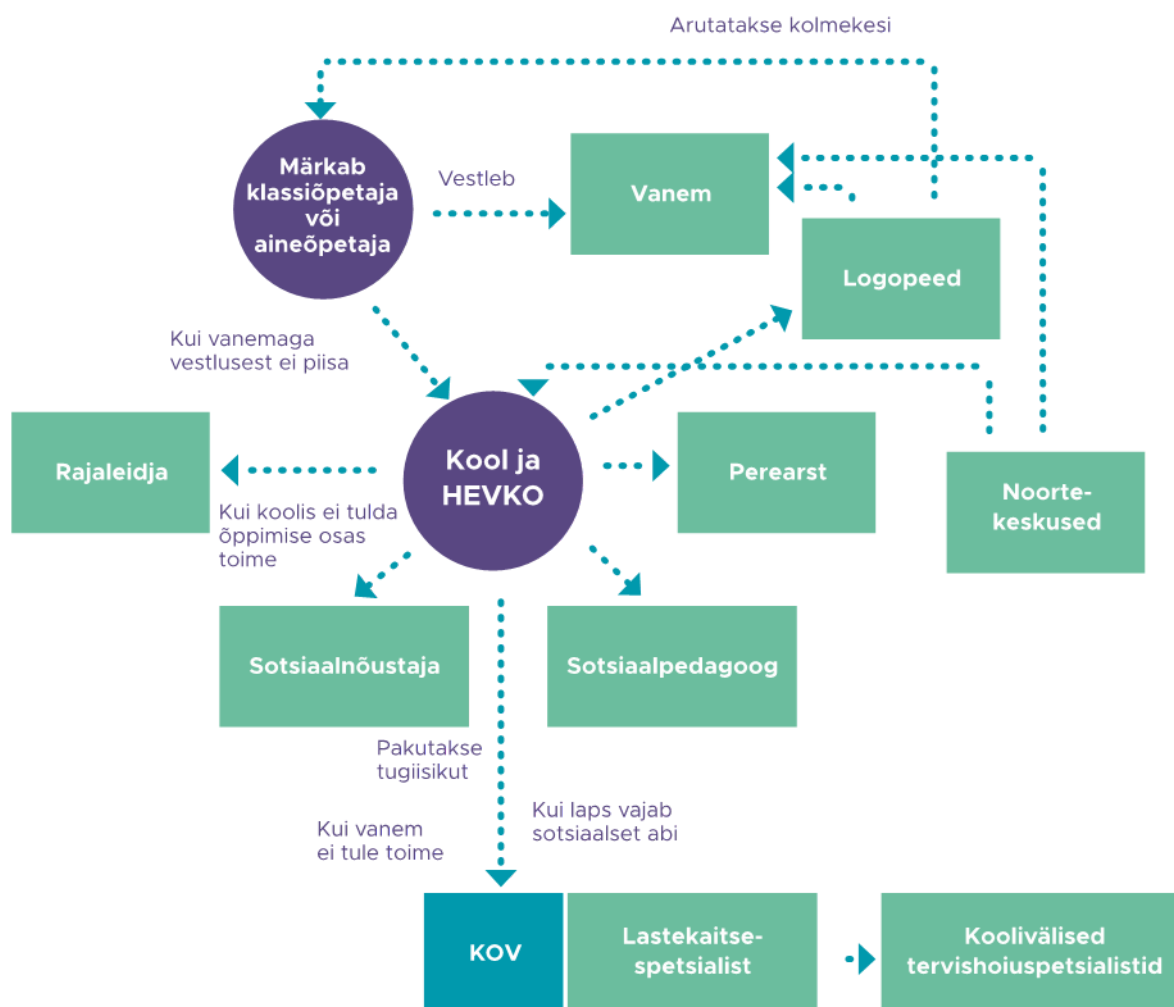
Kui laps vajab sotsiaalset abi (lastekaitse), pöörduakse koolist ka valda. Pala koolis on õpilaskodu, kuhu koha saamiseks võib lastekaitse spetsialist teha taotluse. Kui vanem ei tule lapsega toime ja koolis on kõik ressursid ammendatud, on pöördutud KOVi ja lastekaitse spetsialisti poole, et lapsele tugiisik saada. Kooliväliste tervishoiuspetsialistide, näiteks psühhiaatrikliinikuga, teeb lastekaitse spetsialist koostööd, sest kool ei tohigi otse nende poole pöörduda. Lastekaitse spetsialist heidab ette, et olukorrad ei ole temani õigel ajal jõudnud, sest hariduslikku laadi väljakutsete taga võivad olla pereprobleemid – s.t ka sellistest juhtumitest tuleks valda teatada, et saaks võimalikult vara sekkuda. Lastekaitse spetsialist suhtleb vanematega, et uurida, milles asi on ning kas perel on vaja temapoolset tegutsemist. Piiri seab maakohamentaliteet ehk tuntakse, et kui iga asjaga lastekaitse poole pöörduda, siis ei võta vanemad seda hästi vastu ja nii võib kaduda koolil usalduslik suhe vanemaga. Viimased ei tea alati, et lastekaitse töö ei ole lapsi kodust ära võtta. Seda kuvandit on raske muuta ning selgitada, et lastekaitse spetsialist on perele toeks ja tema roll on korraldada aitamiseks koolitusi ja tugisüsteeme.

Vallas on ka viis noortekeskust, kus noorsootöötajad samuti muresid märkavad – neile räägivad lapsed ise tihti rohkem kui oma vanematele. Noorsootöötajatel on kontakt nii kooliga kui ka pöörduakse otse vanemate poole. Noorsootöötajatel on oma võrgustik ja kooskäimised, ka hariduse tugispetsialistide võrgustikukohtumisel on noorsootöötajad osalenud. Valla tugispetsialistide seas on toimunud võrgustikukohtumine (sotsiaalpedagoog, logopeed, eripedagoog, õpetaja abid), kuid see pole regulaarne.

Meditšiinitöötajaid igas koolis ei ole. Näieks Pala koolile osutab tervisekontrolli, vaksineerimiste jms teenuseid lähedal asuv perearstikeskus. Vara koolis käib meditsiiniõde igal reedel ning peale tervisekontrolli viib ta algklassides läbi esmaabikoolitust ja jagab kontakte – kooli kutsutakse spetsialiste rääkima, kuidas terviseprobleeme ennetada, inimeseõpetuse tundides jagatakse infot toitumisest ja toitumishäiretest jne. Vara medõde on osalenud ka ühel ümarlaulal, kus oskas selgitada lapse olukorda; temalt küsib ka sotsiaalpedagoog/HEVKO vahel mõne lapse seisundi kohta, et osata paremini last koolis toetada. Keeruliste juhtumite puhul takistab koostööd välise tervishoiuspetsialistiga asjaolu,

et paljudel peredel on arstid hoopis Tartus või maakonnas laiali, nii et tervishoiu koostööpartner ei valda infot laste kohta.

Kooliastme vahetudes (III klassist IV klassi liikudes) vahetub klassijuhataja. Pala koolis jääb sujuvama ülemineku tagamiseks I astme klassiõpetaja veel üheks aastaks vastavalt oma erialale ühe aine õpetajana klassi kõrvale. Vara koolis on komme teha III klassi lõpetamisel lõpupidu (vahel ka augustis), kuhu kutsutakse uus klassijuhataja ja tehakse n-ö üleandmine. Väikese kooli puhul muidugi tuntakse üksteist ja klassid on väikesed, nii et infovahetus on pidev ja hõlbustatud.

Joonis 30. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Koole vahetades pannakse lapsevanemale eelmisest koolist kaasa nõutavad dokumendid: tunnistused, e-kooli väljavõtted, aga ka arengukaart. Arengukaardi täitmine ei ole ühtlustatud, nii et sealt võib, aga ei pruugi saada kogu vajalikku infot. Kui kaart on põhjalikult täidetud, saab selle põhjal lapsega hästi edasi minna. Kool annab nõutud dokumendid vanemale kaasa, aga ei saa kontrollida, kas need ka teise kooli jõuavad – eeskätt on arengukaardi viimine vabatahtlik. Mõnikord helistatakse uuest koolist eelmisse kooli ja küsitakse lisainfot; vahel helistatakse ka teisest vallavalitsusest (sotsiaalosakonnast) pere

kohta info saamiseks. Õpilaskodu laste puhul on suhtlust spetsialistidega rohkem. Rajaleidja otsus on ka uuele koolile näha, kui lapsevanem annab loa. Vahel selgub alles oktoobriks, et lapsel ei lähe kõik hästi – siis küsitakse vanemate käest, kas on kuskil käidud, ja võib välja tulla, et lapsel on Rajaleidja otsus. Siis saab vanema loal seda näha – see on EHISes olemas, aga lapsevanem peab seal nõusoleku kinnitama või keelduma.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Vallas võiks olla tugiteenuste osutaja, tugipedagoog või sotsiaalpedagoog, kes aitaks koolides.
- Suureks abiks oleks õpetajate spetsiifiline koolitamine, kes muidu ootavad, et tugispetsialist tegeleb, kannab sõnumi edasi. Koolitamine võiks olla projektipõhine ning tuua õpetajad kokku.
- Lapsevanemaid tuleks harida ja nende teadlikkust tõsta, et võib-olla lasteaiast esimest korda kuuldud uudis lapse erivajaduse kohta ei ehmataks ning et aidata neid sel teekonnal.
- Leiti, et oleks vaja vallapõhiselt ühtset nägemust, lähenemist, mudelit ehk parandada/tekitada tõhus infovahetus asutuste vahel, lapsevanemate ja asutuste vahel, koolide ja valla vahel.
- Vallas mõeldakse teenusele, mis aitaks paremini vanemani jõuda.
- Seoses eelarvamusega, et lastekaitse tuleb last ära võtma, pakuti välja lastekaitse spetsialisti ametinimetuse muutus. Lastekaitse on vanematele karmi kõlaga termin, mis ehmata vanemad eemale, nii et nad ei tule enam abi küsima. Lastekaitse saab ise oma tööd koolides/lasteaedades tutvustamas käia; saab tõsta vanemate teadlikkust selles osas, millega lastekaitse tegeleb ja milliste murede korral nemad lastekaitse poole võiksid pöörduda.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 41. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Lasteaia eel	
Regulaarsed tervisekontrollid perearsti juures. Perearstid annavad abivajava lapse kohta valda infot.	Viimastel aastatel on valda kolinud palju uusi elanikke, nii et vallas ei pruugi olla ülevaadet kõikidest lastest, kes lasteaeda peaksid jõudma.
Kui vanem laps käib koolis ja jagab infot pere kohta, siis saab selle edasi anda sotsiaaltöötajale.	

Sotsiaaltöötajal on valla lastest ülevaade	
Üleminek lasteaeda	
Kohatasu on madal, see ei ole lasteaeda jõudmise takistus. Kõigile soovijatele on lasteaiakohad olemas.	Sotsiaaltöötajatel võib olla perede ja laste kohta infot, aga ei pruugi seda jagada lasteaiaga.
Lasteaia avaldusega käib koos ankeet, kus vanemad saavad lapse kohta infot anda.	
Lasteaed	
Aastatega on vanemad muutunud teadlikumaks ja suhtlus nendega paremaks.	Lapsevanem ei taha aktsepteerida lapse erivajadust või teha koostööd (ehk kehv suhtlus perega): kui lasteaed on täiesti esmane teadaandja ehk erivajadus tuleb suure üllatusena, võib lapsevanem ära ehmuda.
Rühmaõpetajatega on hea koostöö (logopeedil), nad on väga head märkajad ja suhtlevad selles osas vanematega.	Kui laps tuleb teisest lasteaiast, siis ei pruugi arengumapp kaasa tulla. Kõik vanemad ei pruugi soovida infot edastada.
Lasteaias on kahel aastal olnud võimalus osaleda „Imelised aastad“ koolitusel.	
Üleminek kooli	
Koolieelikud käivad eelkoolis selle õpetaja juures, kellega nad koolis jätkavad.	Kooli ei jõua alati info selle kohta, kuidas lapsi on lasteaias toetatud. Vanemad võivad infot mitte edasi anda.
Alatskivi kooli direktor käib üle tee lasteaia lapsi üle vaatamas.	On ebaselge, kui palju on õigust võtta lasteaiast kooli üle ametlikke otsuseid, kui lasteaias ja koolis on sama tugispetsialist.
Lasteaias koostatakse iga lapse kohta arengumapp.	Käärid lasteaia ja kooli õppekavade vahel + töötempo erinevus – lapsed (ja vanemad) ei ole kooliks valmis.
Info laste kohta on olemas tänu sellele, et spetsialistid/õpetajad kattuvad (lasteaias ja koolis samad inimesed) või kui lasteaed on kooli juures (nt Pala)	Vanema sooviavaldus kooli saamiseks võib tulla alles augustis; või tulevad lapsed teistesse klassidesse. Siis pole varmselt pakkuda tugiisikut, logopeedi, kui ei teata piisavalt kooli tulevate laste vajadusi ette.

Kool	
Väga hea koostöö lastevanematega, kes oskavad hinnata õpetajate ja tugispetsialistide tööd.	Kooliõpetajatel on lapsevanematega vähem kontakti kui lasteaias, seega infovahetust vähem.
Kooli hoolekogu on koos vallaga tegelenud vanemaharidusega.	Mitmed rollid koolis ühe inimese täita (sotsiaalpedagoog, HEVKO, klassijuhataja, aineõpetaja)
Õpetajate koolitused, kuidas olla üksteisele toeks (kovisioon).	Juhtumid on kompleksed. Õpetajad vajavad kindlust, kuigi on juba praegu head märkajad. Spetsiifilisem koolitamine aitaks.
Vallasiseselt on võimalik uurida taustainfot, et mis abi on laps näiteks lasteaias saanud.	Lapsevanemad ei jaga tihti ka koolis vajalikku infot lapse erivajaduste/tausta kohta.
Kooliastmete vahel	
Pala koolis jääb sujuvama ülemineku tagamiseks I astme klassiõpetaja veel üheks aastaks vastavalt oma erialale ühe aine õpetajana klassi kõrvale.	
Vara koolis on komme teha III klassi lõpetamisel lõpupidu (vahel ka augustis), kuhu kutsutakse uus klassijuhataja ja tehakse n-ö üleandmine.	
Väikese kooli puhul tuntakse üksteist ja klassid on väikesed, nii et infovahetus on pidev ja hõlbus.	
Omavalitsuste ja asutuste vahel	
Rajaleidja otsus on ka uuele koolile näha, kui lapsevanem annab loa.	Koolil pole palju infot, kui laps tuleb valla teistest lasteaedadest.
	Omavahelised suhted väikses piirkonnas võivad sassi minna ja siis info ei liigu nii, nagu võiks.
	Arengukaardi täitmine ei ole ühtlustatud, nii et sealt võib, aga ei pruugi saada kogu vajalikku infot.

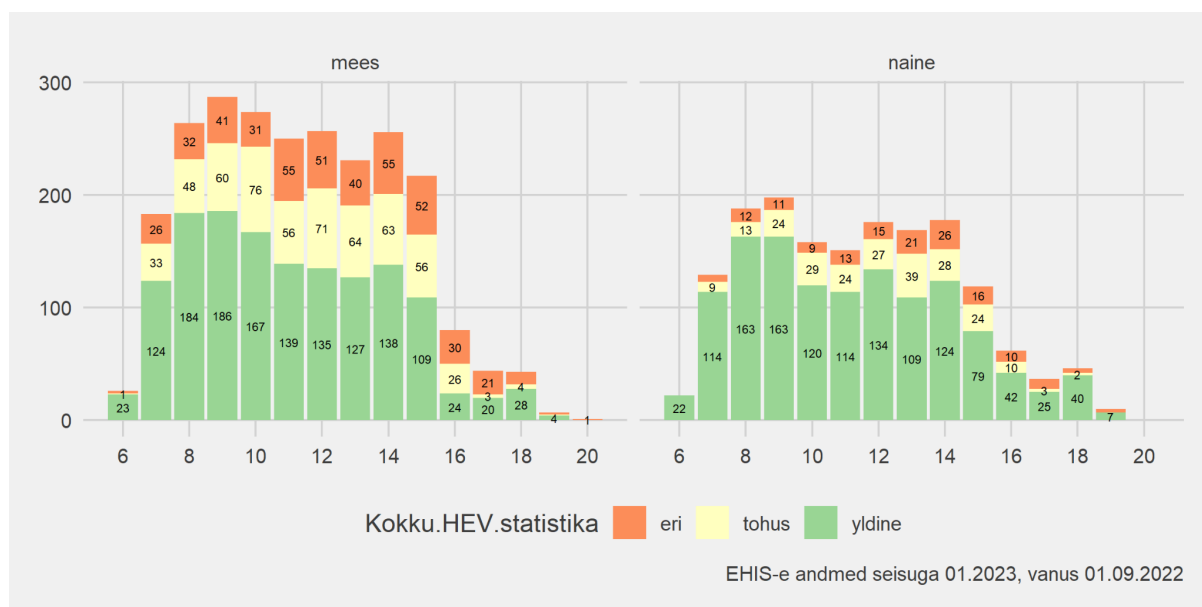
Tartu linn

Universaalse ennetuse sihtrühm

Tartu linna rahvastikust 22% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 31 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHIS-e andmeil 2022/2023 õppeaastal. Tartu linnas on 2022/2023 õppeaastal 15 218 õppurit. Tugi on määratud 4063 (27%) õpilasele, kellest 2420 (60%) on poisid ja 1643 (40%) tüdrukud. 1408 poisile on määratud üldtugi ning 1012 tõhustatud tugi või eritugi. 1256 tüdrukule on määratud üldtugi ja 387 tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 31. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Tartu linnas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Tartu linnas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 353
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 139
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 258
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 75
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused 08.02.2023): 1204
- KOVi lapsed kinnistes lasteasutustes: 8

- KOVi lapsed asenduskodudes: 48; perekodudes: 12; hooldusperedes: 13; perekonnas hooldusel: 1; järelhooldusel: 15.

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	väga hea	pigem hea	pigem halb	väga halb	Hinnangut ei antud
--------------------	----------	-----------	------------	-----------	--------------------

Tabel 42. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi.

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog	11,75	13
Logopeed	4,25	5
Eripedagoog	3,42	5
Sotsiaalpedagoog	2	2
HEV koordinaator		
Lastekaitse spetsialist	18	18
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja /sotsiaalnõunik	41	41
Ennetustöö spetsialist	5	5
Noorsootöö valdkonna juht	1	1
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja		
Noorsootöötaja	19	15,5
Noorsootöö korraldajad-juhid (Tartu Noorsootöö Keskuses)	9	6,5
Perede tugisikud	3	3
Laste tugisikud väljaspool haridusasutusi	114	

Tabelis 42 on ülevaade KOVi haldusalas töötavatest spetsialistidest. KOVi andmeil töötab KOVi haldusalas (sotsiaalvaldkonnas) üks täiskohaga psühholoog, kelle koormuse piisavust laste ja pere vajadustele vastamiseks hinnati pigem heaks. KOVis on 15 piirkondlikku lastekaitse spetsialisti, 1 spetsialist, 1 peaspetsialist ja teenistuse juhataja, kes kõik töötavad täiskoormusega. Nende koormust hinnati pigem heaks. Lisaks on 41 sotsiaaltöö spetsialisti ja viis ennetustöö spetsialisti, kelle kõigi koormust hinnati samuti pigem heaks. KOVis on kolm peredele mõeldud peretöötajat. Lastele mõeldud tugisikuid on 114, kuid nad ei tööta KOVis ega selle allasutuses. Tartu linn rahastab erasektoris tegutsevaid tugisikuid, kes

osutavad teenust. Seega pole teada spetsialistide töökoormus, kuid üldjoontes hinnati koormuse vastavust vajadustele pigem heaks.

Tabel 43. Spetsialistid haridusasutustes²⁴

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolides	19	14,2
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses	39	8,32
Sotsiaalpedagoog		29,3
Psühholoog		23
Eripedagoog		21,8
Logopeed		6
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		15,5
Logopeed koolieelses lasteasutuses		39,8

2023. aasta alguses on KOV andmeil üldhariduskoolides 19 HEV koordinaatori ülesandeid täitvat spetsialisti, kes töötavad kokku koormusega 14,2. Lasteaedades täidab HEV koordinaatori rolli 39 inimest, kuid kokku koormusega 8,32. 2021/2022. õppeaastal oli uuringu järgi koolides sotsiaalpedagooge 29,3 ja psühholooge 23 ametikoha jagu. Eripedagooge oli 21,8 ja logopeede kuue ametikoha jagu. Lasteaedades oli eripedagooge 15,5 ja logopeede 39,8 ametikoha jagu. Tabelis on kajastatud munitsipaalkoolide spetsialistid, lisaks on spetsialiste tööl ka erakoolides ning riigikoolides.

Arutelupäeval väljendati arvamust, et omavalitsuse koolides on tugispetsialistidega kaetus üsna hea. Seda toetavad ka erikoolid, mis toimivad kompetentsikeskustena, kust ka tavakoolide spetsialistid saavad nõu ning kellega tehakse väärtuslikku võrgustikutööd.

²⁴ Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide koormus on pärit uuringust "Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine" 2022 ja õppeaasta 2021/2022 kohta

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 44. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	osaliselt KOV
Vaimse tervise õde	jah	KOV rahastuseta
Ämmaemanda teenus	jah	KOV rahastuseta
Füsioterapeut	jah	osaliselt KOV

Kõik tabelis 44 loetletud esmatasandi tervishoiuteenused on KOV territooriumil kättesaadavad. Perearsti ja -õe teenust rahastab osaliselt KOV, st ravikindlustuseta inimeste eest tasub KOV. Vaimse tervise õe teenus on KOV rahastuseta ning selle kättesaadavust hinnati pigem halvaks. Ämmaemanda teenust ei rahasta samuti KOV, kuid selle kättesaadavus on pigem hea. Füsioterapeudi teenuseid rahastab KOV osaliselt ja nende kättesaadavust hinnati pigem halvaks.

Tabel 45. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja grupinõustamine)	jah	osaliselt KOV
Logopeediline teenus		
Eripedagoogiline teenus		
Sotsiaalpedagoogiline teenus		
Raseduskriisi nõustamine		
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)		
Võlanõustamine	jah	osaliselt KOV
Sotsiaalnõustamine	jah	täielikult KOV

Tabelis 45 on ülevaade nõustamisteenustest. KOV territooriumil pakutakse psühholoogilist nõustamist, osaliselt KOV rahastusel, ja selle kättesaadavust hinnati pigem heaks. KOV territooriumil on samuti pigem hästi kättesaadavad nii sotsiaal- kui võlanõustamine. Esimene neist on täielikult ja teine osaliselt KOV rahastusel. Noorte tervisealase nõustamise jaoks otsest teenuseosutajat ei ole, kuid sotsiaal- ja tervishoiuosakonna tervishoiuteenistuses töötavad spetsialistid viivad ellu projekte toitumisest, liikumisest ja suitsetamisest loobumisest koos haridusasutustega. Logopeedi, eripedagoogi, psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi teenused on olemas Hariduse Tugiteenuste Keskuses ning neid rahastab KOV.

Tabel 46. Muud sotsiaalteenused lastele ja peredele.

Teenuse	Kas teenust pakutakse KOV-i territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	osaliselt KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	osaliselt KOV
Perelepitusteenus	jah	osaliselt KOV
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	jah	osaliselt KOV
Lastele päevakeskuse teenus	jah	
Toiduabi	jah	osaliselt KOV
Turvakoduteenus	jah	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	jah	täielikult KOV
Järelhooldusteenus	jah	täielikult KOV

Tabelis 46 on ülevaade muudest lastele ja peredele mõeldud sotsiaalteenustest KOVis. Nii tugiisikuteenus lastele/peredele, lastehoiuteenus puudega lastele, perelepitusteenus kui ka toidu- ja kriisiabi on osaliselt KOV toel KOV territooriumil saadaval. Kõikide nende kättesaadavust hinnati pigem heaks. KOV territooriumil on olemas ka laste päevakeskuse teenus. Täielikult KOV toel ja KOV territooriumil on olemas turvakoduteenus, mille kättesaadavus on väga hea, ning asendus- ja järelhooldusteenused, mille kättesaadavus on pigem hea.

Haridusasutuste andmeil osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevatel haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendatakse süsteemselt Ilmatsalu lasteaias Lepatriinu, Tartu Karlova lasteaias, Tartu lasteaias Kelluke, Tartu lasteaias Klaabumaa, Tartu lasteaias Kröll, Tartu lasteaias Lotte, Tartu lasteaias Meelespea, Tartu lasteaias Mömmik, Tartu lasteaias Poku, Tartu lasteaias Pääsupesa, Tartu lasteaias Rukkilill, Tartu lasteaias Tripsik, Tartu lasteaias Tõruke, Tartu lasteaias Tähtvere, Tartu Maarjamõisa lasteaias, Tartu Kivilinna koolis, Tartu Raatuse koolis, Tartu Descartes'i koolis, Tartu Hansa koolis, Tartu Tamme koolis, Tartu Veeriku koolis, Tartu Kroonuaia koolis, Tartu Herbert Masingu koolis. Üksikud õpetajad osalevad Tartu lasteaia Naerumaa, Karlova koolist, Tartu Annelinna gümnaasiumist.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendavad süsteemselt Ilmatsalu põhikool, Miina Härma Gümnaasium, Aleksander Puškini kool, Forseliuse kool, Karlova kool, Kivilinna kool, Raatuse kool, Descartes'i kool, Hansa kool, Kesklinna kool, Mart Reiniku kool, Tamme kool, Variku kool, Veeriku kool. Üksikud õpetajad osalevad Annelinna gümnaasiumist.
- Vaikuseminutite programme rakendavad süsteemselt Kivilinna kool, Klaabumaa lasteaed, Lotte lasteaed, Pääsupesa. Üksikud õpetajad osalevad Ilmatsalu põhikoolist, Miina Härma gümnaasiumist, Karlova koolist, Kesklinna koolist, Mart Reiniku koolist, Variku koolist, Veeriku koolist, Herbert Masingu koolist, Ilmatsalu lasteaia, Karlova lasteaia, lasteaia Helika, lasteaia Kelluke, Kivike, Kröll, Mömmik, Naerumaa, Piilupesa, Poku, Ristikhein, Rukkilill, Rõõmumaa, Tripsik, Tõruke, Tähtvere, Maarjamõisa.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendatakse süsteemselt Forseliuse koolis, Veeriku koolis, üksikud õpetajad osalevad Ilmatsalu põhikoolist, Raatuse koolist, Hansa koolist, Kesklinna koolist, Mart Reiniku koolist, Ilmatsalu Lepatriinu lasteaia, lasteaia Kannike, Klaabumaa, Lotte, Naerumaa, Pääsupesa, Ristikhein.
- Hea kooli/lasteaia programmi rakendatakse süsteemselt Ilmatsalu lasteaia Lepatriinu, lasteaia Annike, Kannike, Ristikhein.
- KiVa programmi rakendatakse süsteemselt Ilmatsalu põhikoolis, Miina Härma gümnaasiumis, Aleksander Puškini koolis, Karlova koolis, Raatuse koolis, Annelinna gümnaasiumis, Mart Reiniku koolis, Tamme koolis. Üksikud õpetajad osalevad lasteaia Mömmik, Naerumaa, Maarjamõisa lasteaia.
- Kiusamisest vabaks programmi rakendatakse süsteemselt Variku koolis, lasteaia Klaabumaa, Lotte, Meelespea, Naerumaa, Pääsupesa, Tripsik, Tõruke, Maarjamõisa lasteaia. Üksikud õpetajad osalevad Kivilinna koolist, Ilmatsalu lasteaia Lepatriinu, Karlova lasteaia, lasteaia Annike, Helika, Hellik, Kannike, Kelluke, Kivike, Kröll, Mömmik, Piilupesa, Poku, Ristikhein, Rukkilill, Rõõmumaa, Tähtvere.
- TORE programmi tegevusi rakendatakse süsteemselt Kivilinna koolis ja Tamme koolis.
- Hooliva Klassi programmi rakendatakse süsteemselt Forseliuse koolis. Üksikud õpetajad osalevad Karlova koolist ja Kivilinna koolist.
- KLAPP programmi tegevustes osalevad Ilmatsalu põhikool, Karlova kool, Kivilinna kool, Raatuse kool, Mart Reiniku kool.
- LP-võrgustikku kuuluvad Karlova kool, Kivilinna kool, Raatuse kool, lasteaed Kannike, Lotte, Pääsupesa, Rukkilill.
- Ettevõtliku kooli programmi rakendavad Raatuse kool ja lasteaed Ristikhein.

- Veni, Vidi, Vici tegevusi rakendavad Kesklinna kool ja Raatuse kool.
- Samm-sammult programmi rakendavad Ilmatsalu lasteaed Lepatriinu ja lasteaed Ristikhein.
- Oskuste õppe meetodit rakendatakse Ilmatsalu lasteaias Lepatriinu, Karlova lasteaias, lasteaias Helika ja Kannike.
- Taimse teispäeva algatuses osalevad Ilmatsalu lasteaed Lepatriinu, Karlova lasteaed, lasteaed Kannike, Lotte, Mõmmik, Pääsupesa, Tartu Maarja kooli juures tegutsevad lasteaiarühmad.
- Rohelise kooli programmis osalevad lasteaed Helika, Lotte, Piilupesa, Rukkilill, Ristikhein.
- Algatuses Kasvades oma toiduga osalevad Karlova lasteaed, lasteaed Kannike, Klaabumaa, Lotte, Poku, Tripsik, Mõmmik, Rukkilill.
- Hea Alguse programmis osalevad Ilmatsalu lasteaed Lepatriinu, lasteaed Helika, Pääsupesa, Rõõmumaa.

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Enne haridusasutusse jõudmist on KOVis võimalikud toevajaduse märkajad perearstid ja -õed, kes jälgivad last sünnist saadik. Lisaks on kolmes tervisekeskuses hoolduskoordinaatorid, kes pöörduvad samuti vajadusel lastekaitsetöötajate poole, kui pere pole lapsega käinud regulaarses tervisekontrollis ja pole õnnestunud ühendust saada. Esimeste märkajate hulgas võivad olla ka ämmaemandad, keda on küll palju ja kellega pole lihtne ühistes infovahetuse põhimõtetes kokku leppida. Tartus on pooleli ämmaemandate koduvisiitide pilootprojekt.

KOVis on palju lastehoide, mis pakuvad teenust alla kolmeaastastele lastele. Vanemlust toetavad programmid on koondunud Perepesa keskusesse, kus pakutakse vajalikke teenuseid nagu vestlusringid 2- kuni 6-kuuste laste vanematele (beebivanemate vestlusringid), 2-aastaste laste kõnearengu toetamine, sünnitusjärgse meeleolu alanemisega vanematele mõeldud tugigrupp, vanemlusprogrammid „Imelised aastad” ja „Gordoni perekool”, perekool lapseootel peredele, avatud mängutoa teenus, psühholoogiline nõustamine ning muud aktuaalsed koolitused vanemluse teemadel. Hariduse tugiteenuste keskuses on samuti vanematele mõeldud nõustamisteenuseid. Muuhulgas on lastevanematel võimalik nõu saada kompetentsikeskustena toimivatest erikoolidest. Lisaks on palju beebidele ja väikelastele mõeldud huviringide erateenuspakkujaid, kellega oleks võimalik võrgustikutööd arendada.

Tabel 47. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenuse	Kas teenust pakutakse KOVi territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	jah	KOV rahastusega (Tartu Perepesas)
Lastevanemate kool	jah	KOV rahastusega

		(Tartu Perepesas)
Gordoni perekool	jah	osaliselt KOV
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) programm	jah	KOV rahastuseta
Hoolivad isad	ei	
Muu (Perepesa):	jah	täielikult KOV

Tabelis 47 loetletud vanemahariduse programmidest/koolitustest pakutakse KOV territooriumil beebikooli, Gordoni perekooli, vanemlusprogrammi „Imelised aastad“, mitmedimensioonilist pereteraapiat ning tegevusi Perepesa keskuses. KOV rahastuseta toimivad beebikoolid ja mitmedimensioonilise pereteraapia programm. Osaliselt KOV toel on saadaval Gordoni perekool ja vanemlusprogramm „Imelised aastad“. Täielikult KOV rahastusel toimuvad tegevused vanemahariduslikus keskuses Perepesa, mille poolt pakutavad teenused lähtuvad universaalse ennetuse põhimõtetest. Lisaks on haridusasutustes toimunud vanematele mõeldud KiVa koolitusi, koostöös vanematekoguga on korraldatud koolitusi ning lasteaedades vestlusringe koolivalmiduse ja sujuva kooli ülemineku teemadel. Arutelupäeval lisati, et järjekorrad programmi „Imelised aastad“ on väga pikad ja lisaks on avatud ukrainakeelne grupp.

Juhtumikorraldus

Lasteaias

Juhtumikorraldus enne lasteaeda sõltub märkajast. Kui esmane on hariduse tugiteenuste keskus, siis jääb keskus ka seda rolli kandma ja info antakse vanema nõusolekul lasteaeda kaasa. Kui esimene on perearst, siis antakse juhtum suure tõenäosusega üle sotsiaalvaldkonnale – pööratakse lastekaitse/hoolduskoordinaatorite poole. Kõige keerulisemaks hinnati arutelupäeval olukorrad, kus toetada soovitakse peresid, kes pole abist ise huvitatud.

Info lapse toevajaduse kohta võib selguda lasteaia avaldusest, kui vanem on selle kohataotlusesse lisanud. Lasteaiad küsivad ise ka täiendavat infot personaalsete vestluste käigus. Mureks on see, et vanemad ei pruugi infot jagada ja probleemid võivad ilmneda ka alles kollektiivis tegutsema asudes.

KOVis on kokku lepitud spetsialistide „miinimumtasemes“: HEVKO, logopeed, eripedagoog, psühholoog, erirühmade spetsialistid. Kahes lasteaias on lisaks ka sotsiaalpedagoogid. Omavalitsus on asutustele ette andnud HEVKO tööülesannete kokkuvõtte, kuid ametijuhendi

koostab iga asutus ise. Psühholoogid on suuremates asutustes kohapeal kahel päeval nädalas, väiksematele asutustele on abiks hariduse tugiteenuste keskuse psühholoogid. KOVis on loodud toimivad aineühendused tugispetsialistidele, mis võimaldavad arutada, kuidas efektiivsemalt tuge pakkuda ja end koolitada. Loodud on ka kovichoonivõimalused ja pakutakse mentori tuge alustavatele spetsialistidele.

KOVis töötab tervisespetsialist, kes suhtleb haridusasutustega: jagab infot ja korraldab koolitusi lasteaedade personalile teemadel, mis puudutavad laste tervisekäitumise suunamist. Omavalitsuse lasteaiad osalevad aktiivselt tervist edendavate lasteaedade võrgustikus. Lasteias võib tööl olla ka eraldi tervishoiuspetsialist, kuid üldjuhul on ülesandeks koostöös omavalitsuse spetsialistiga tegevusi korraldada. Esmajoones keskendutakse ennetavatele tegevustele.

Lasteaedade juures tegutsevad spordiklubide ja teiste teenuspakkujate juhitud huviringid. Ka neil juhendajatel on potentsiaalselt roll lapse toetamise võrgustikus.

Õiguskaitseüsteemi esindajad on osa võrgustikust peredega seotud probleemide lahendamisel ja eriti siis, kui vaidlused puudutavad ka lapsi.

Üleminekul lasteaiast kooli

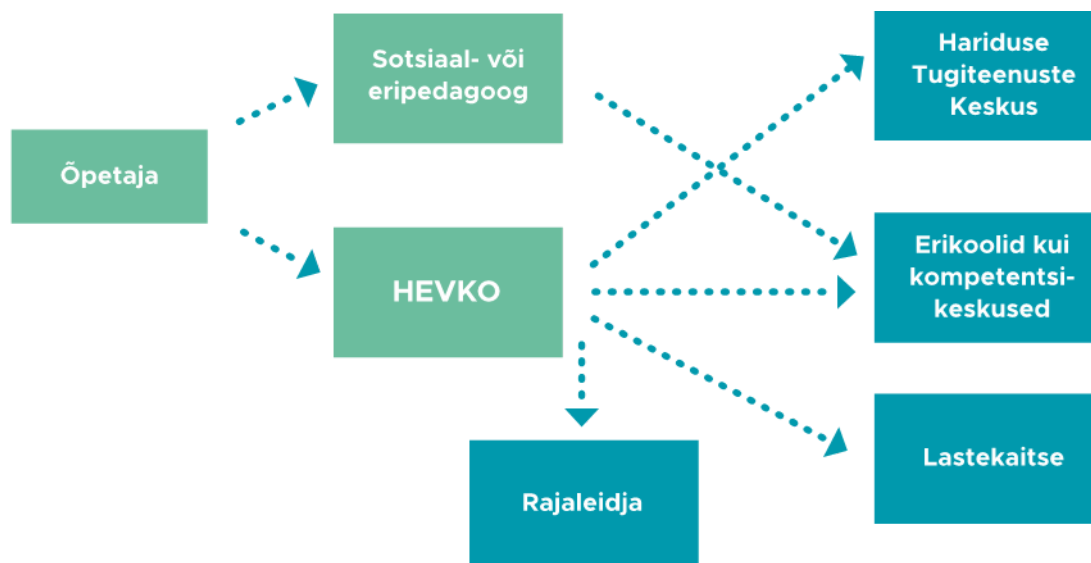
Kooliks ettevalmistust pakutakse kõikides omavalitsuse koolides, kusjuures KOV tasub nende laste teenuse eest, kes ei käi lasteias. Eelkooli programmide raames tehakse koolitusi ka vanematele lapse koolivalmiduse toetamiseks. Hariduse tugiteenuste keskus pakub keerulisemate laste kooliks ettevalmistuse teenust, mille osa on ka vanemate nõustamine, et tagada toevajadusega laste liikumine lasteias kooli. Vajadusel kaasatakse spetsialiste ka erikoolidest kui oma valdkonna kompetentsikeskustest. Lapsed aidatakse sujuvamalt kas eri- või piirkonnakooli, antakse kaasa toevajadust puudutav info. Korraldustasandil võimaldab see mõista ka seda, mis koolidesse ja kui palju väikeklasside kohti on vaja luua. Seejuures on aga probleemiks psühhiaatri teenuse kehv kättesaadavus. Samas ei saa meditsiinilise otsuseta teatud toemeetmeid rakendada.

Lasteaia HEVKO-del on välja töötatud nõusolekuvorm, millega küsitakse lastevanematelt luba edastada infot toevajaduse kohta kooli HEVKO-dele. Lasteias kooli liikuvate laste kohta valmivad koolivalmiduskaardid. Need liiguvad ELIISI kaudu Arno süsteemi ehk on koolidele kättesaadavad digitaalselt. Mõned vanemad eelistavad need siiski paberil koolile anda. Kui toevajadus on juba välja selgitatud enne kooli, on võimalik infoallikas koolile ka Rajaleidja otsus.

Koolis

Koolides on esimeseks toevajaduse märkajaks klassiõpetaja/klassijuhataja, kes saab vajadusel pöörduda tugimeeskonna liikmete (psühholoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog või HEVKO) poole. Juhtumite koordineerimise kokkulepped teeb iga asutus ise ning otsustab, kas HEVKO rolli täidab eraldi inimene või on see mõne teise tugispetsialisti ülesannete hulgas. Juhtumipõhiseid võrgustikukohtumisi võivad kokku kutsuda HEVKO-d,

lastekaitsetöötajad või hariduse tugiteenuste keskuse juhtumikorraldajad. Vajadusel kaasatakse spetsialiste erikoolidest kui oma spetsiifikat tundvatest kompetentsikeskustest. Koolides tuntakse puudust rohkematest abiõpetajatest.

Joonis 32. Juhtumikorraldus koolis.

Nagu ka lasteaias töötavatele spetsialistidele, on ka üldhariduskoolide tugispetsialistidele mõeldud aineühendused, mis võimaldavad arutada, kuidas efektiivsemalt tuge pakkuda ja koolitada; loodud on ka kovisioonivõimalused ja pakutakse mentori tuge alustavatele spetsialistidele.

Kooliti erineb see, millal minnakse klassiõpetuse süsteemilt üle aineõpetusele, kuid üleminek toob aeg-ajalt kaasa probleeme koolisisises võrgustikutöös. Üleminek II kooliastmesse võib olla lapsele ka keeruline (nõudlikum programm, varasem tugev kontakt kooliga klassiõpetaja näol võib kaduda). Toevajadus võibki selguda alles selle ülemineku järel. Suureneb tugiisiku kui turvaisiku vajadus, lapsele ei pruugi sobida suur kool. Koolides pole sageli sobivaid ruumilisi lahendusi (või puudub soov sobivaid lahendusi leida), et korraldada tööd väiksemates rühmades ning puudu on abiõpetajatest. Alati ei ole aineõpetajad piisavalt ettevalmistatud tööks toevajadusega lastega. Lisaks märgiti, et tugispetsialistide osakaal õpilaste kohta on väike ning neid on tööturul samuti vähe, vaatamata sellele, et Tartu olukorda hinnati pigem heaks.

KOVis on noortekeskused populaarsed just nooremas vanuserühmas, sh ukrainlaste hulgas. Noortekeskustesse jõuab palju keerulistest peredest lapsi. Keskustes on puudus ettevalmistusega spetsialistidest, kes saaksid keerulisemaid noori asjakohaselt toetada. Probleemina toodi arutelupäeval esile, et linna kõigis piirkondades pole kohta, kuhu lapsed võiksid pärast kooli minna, juhul kui koolis pole pikapäevarühma või laps ei soovi sellest osa võtta. Huvikoolides puuduvad tugispetsialistid, kes saaksid juhtumeid koordineerida või spetsiifilist tuge pakkuda. Huvihariduses, -tegevuses ning noorsootöös puudub ka teadmine lapse toevajaduse kohta, kui vanem seda ei jaga. Süsteemset infovahetust kooli ja teiste spetsialistidega pole. Nii huvihariduse spetsialiste kui noorsootöötajad koolitatakse KOVis

tööks erivajadustega noortega, kuid puudub kindlus, et neid koolitusi on võimalik pakkuda igal aastal. Huvihariduse juhendajatele korraldatakse ka supervisioone, et toetada tööd keerulisemate lastega, kuid seda võimalust veel aktiivselt ei kasutata. Sageli tekib küsimus, kas toevajadusega lapsed peaksid ka huviharidust omandama väiksemates rühmades. Suuremates gruppides töötamine eeldab juhendajatelt häid nõustamisoskusi.

Kliinikumi vaimse tervise keskuses töötab sotsiaaltöötaja, kes täidab juhtumikorraldaja ülesandeid ja korraldab võrgustikukohtumisi, kus lepitakse mh kokku, mis infot ja kelle vahel (vanemad, kool, lastekaitse) on lapse toetamiseks vaja vahetada. Lastekaitse spetsialistid võivad sageli vahetuda, mistõttu ongi keskuse sotsiaaltöötaja olnud ühendusliik, kes selgitab uuele töötajale lapse/pere lugu.

Sotsiaalvaldkond saab osana toevajadusega last ümbritsevast võrgustikust pakkuda psühholoogilist nõustamist, tuge vaimsele tervisele, erinevaid toetusi peredele. KOVis on olemas näiteks SPIN programm ja sõltuvusprobleemidega noorte toetamine.

Arutelupäeval osalenud spetsialistid leidsid, et kasu on olnud juhtumipõhistest regulaarsetest kohtumistest. Kõik asjassepuutuvad asutused vajavad samuti tuge, et juhtumitega tegeleda. Koolides tekitab veel mõnevõrra segadust, millal on mõistlik pöörduda hariduse tugiteenuste keskusesse ja millisel juhul Rajaleidjasse. Selgitamist vajab, mis hetkeni on haridusasutus juhtumikorraldaja rollis ja mis hetkest näiteks lastekaitse. Sageli võib kokkuvõttes koolil olla enam infot kui lastekaitsele.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Koolivalmiduse hindamine on omavalitsustes erineval tasemel. Koolivalmiduskaardid võivad olla üsna lakoonilised ning pole võimalik välja lugeda, kas ja mis teenuseid on rakendatud. Tartu linna jõuavad sageli lapsed, kes pole oma kodukohas vajalikke teenuseid saanud, sest piirkonnas neid ei pakutud. Väljastpoolt Tartut näiteks erikoolides õppima asuvad lapsed vajavad hulka toetavaid sotsiaalteenuseid nagu õpilaskodu ja transporditoetus.

Infot saab individuaalse arengu jälgimise kaartidelt. Arutelupäeval selgitati, et erikoolide vahel on infoliikumine väga hea, sest spetsialistid oskavad anda ja küsida vajalikku infot. Infovahetus KOVide vahel on pigem juhuslik. Sõltub sellest, kellega on võimalik teises KOVis ühendust võtta ja kas koolis on näiteks HEVKO. Kui on abivajav laps, liigub info teise KOVi STARi kaudu. Rajaleidja otsus on EHISi kaudu saadaval, kuid juhtumikorraldajad kirjutavad erineva täpsusastmega.

Erikoolidesse tulijate vanemad on pigem üsna avatud ise infot jagama, sest soovivad, et laps saaks vajalikku tuge. Erikoolil võib olla keeruline saada infot teisest KOVist, sest seal ei pruukinud olla tugispetsialisti, kes oskaks adekvaatselt toevajadust hinnata ja teenuseid pakkuda.

Kui laps liigub Tartu lasteaiast teise KOVi, siis HEVKO annab vanema nõusolekul last puudutava info kaasa, kuid otseselt sellist KOVide vahelist kokkulepet pole.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 48. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Kodu / enne lasteaeda	
Perepesa keskus ehk universaalse ennetuse keskus vajalike teenustega.	Kuidas jõuaks abini pere, kes pole sellest ise huvitatud?
Hariduse tugiteenuste keskus saab vanemaid nõustada.	
Ämmaemanda koduvisiitide pilootprojekt on paljulubav.	
Lasteaed	
Lasteaiaaalist laste hõlmatus (ligi 90%) alushariduses on kõrge.	Vanemad ei pruugi asutusega jagada infot võimaliku toevajaduse kohta.
Olemas on HEVKOde aineühendus.	Vaja oleks õpetajat abistavaid töötajaid, kes ei ole tingimata ühe lapse tugiisik.
Olemas on kõikide erirühmade liigid, et toetada lapsi õiges keskkonnas.	Psühhiaatrilise teenuse kättesaadavus on kehv, kuid ilma meditsiinilise otsuseta pole võimalik teatud toemeetmeid rakendada.
Lasteaiast kooli liikumine	
Kooliks ettevalmistust pakutakse kõikides koolides; koduste laste vanematele on teenus tasuta.	
Koolid teevad eelkoolide raames vanematele koolitusi koolivalmiduse toetamiseks.	
Kool	
KOVis on spetsiifilise toevajadusega lastele mõeldud koolid (H. Masingu kool, Maarja kool, Kroonuaia kool), mis toimivad ka oma spetsiifika piires kompetentsikeskustena, kust saavad abi ja nõu ka teiste koolide tugispetsialistid ja lastevanemad.	Puudub kokkulepe, mis tingimustel luuakse koolidesse väikeklassid. Pole võimalik kevadel anda infot vanematele, kas lapsel on piirkonnakoolis võimalik väikeklassis õppida.

Tugispetsialistidega kaetus on koolides hea. Erikoolide võrgustik saab vajadusel toetada. Ei pea alati abi otsima Rajaleidjast.	Kuidas tagada sujuv üleminek, kui laps on olnud KLATis, koduõppel või (vaimse) tervise probleemide tõttu pikalt eemal?
Toimib Hariduse Tugiteenuste Keskus.	Abiõpetajaid oleks vaja rohkem.
Olemas on HEVKOde aineühendus.	Tugiisikute leidmine on keeruline.
	Tuge vajavad lapsed võivad sattuda konflikti keskmesse (spetsialistid vs pere).
	Erinevad arusaamad kooli rollist kooli spetsialistidel ja vanematel ehk väärtuste kokkupõrked.
	Koolides pole sobivaid ruumilisi lahendusi õppetöö korraldamiseks väiksemates rühmades.

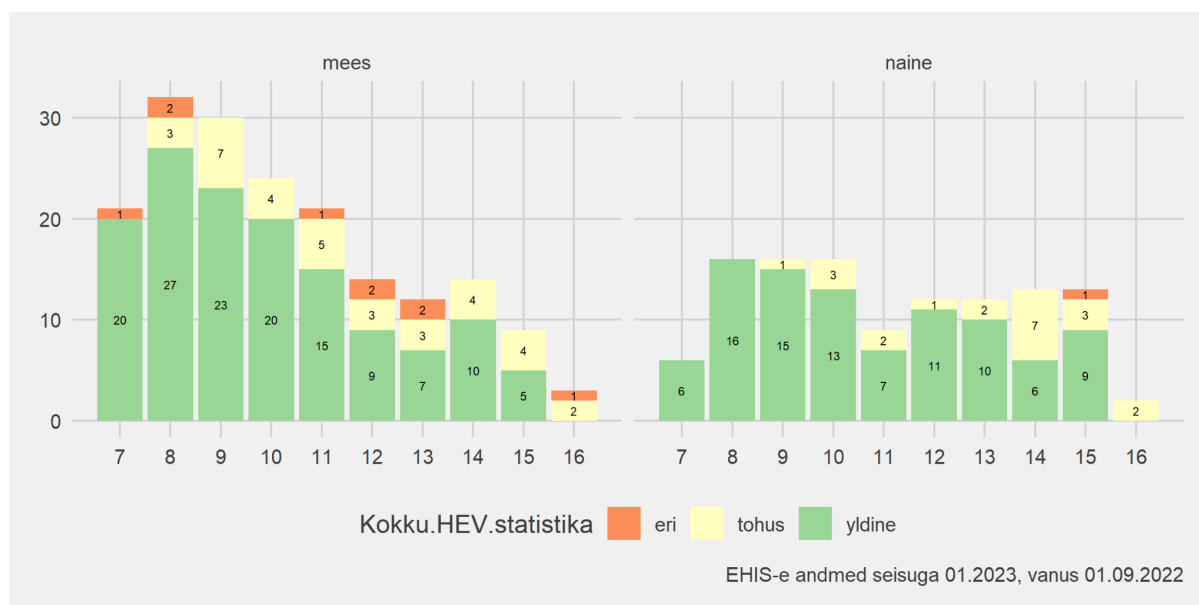
Tartu vald

Universaalse ennetuse sihtrühm

Tartu valla rahvastikust 27% moodustavad noored vanuses 0–18 aastat. Sama vanade noorte osakaal Eestis keskmiselt on 20%. (Statistikaameti andmed 2021. aasta kohta).

Riskis sihtrühmad

Joonisel 33 on üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes EHIS-e andmeil 2022/2023. õppeaastal. Tartu vallas on 2022/2023 õppeaastal 1388 õppurit. Tugi on määratud 295 (21%) õpilasele, kellest 180 (61%) poisid ja 115 (39%) tüdrukud. 136 poisile on määratud üldtugi ning 44 tõhustatud tugi või eritugi. 93 tüdrukule on määratud üldtugi ja 22 tõhustatud tugi või eritugi.

Joonis 33. Üldise, tõhustatud ja eritoe vajadusega õpilaste arv soo ja vanuse lõikes 2022/2023. õppeaastal Tartu vallas.

Sotsiaalkindlustusameti ja Politsei- ja Piirivalveameti andmeil on võimalikke riskis sihtrühmi Tartu vallas järgnevalt:

- Toimetulekutoetust saavate lastega perede arv 08.02.2023 seisuga: 19
- Lastega perede arv, kus on registreeritud lähisuhtevägivalla juhtum 01.2023 seisuga: 18
- Alaealiste poolt toime pandud väärteod 01.2023 seisuga: 16
- Alaealiste poolt toime pandud kuriteod: 2
- Abivajavate laste arv (unikaalsed juhtumi-, mitte lihtmenetlused 08.02.2023): 99
- KOVi lapsed asenduskodudes: 1

Lapsi toetavad spetsialistid

Tabelite värvikood	<i>väga hea</i>	<i>pigem hea</i>	<i>pigem halb</i>	<i>väga halb</i>	Hinnangut ei antud
--------------------	-----------------	------------------	-------------------	------------------	--------------------

Tabel 49. Spetsialistide arv väljaspool haridusasutusi

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
Psühholoog		
Logopeed		
Eripedagoog		
Sotsiaalpedagoog		
HEV koordinaator		
Lastekaitse spetsialist	2	
Sotsiaaltöö spetsialist/sotsiaaltöötaja /sotsiaalnõunik	3	
Ennetustöö spetsialist		
Noorsootöö spetsialist		
Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja	1	
Noorsootöötaja		
Perede tugisikud		
Laste tugisikud väljaspool haridusasutusi	1	

Väljaspool haridusasutusi on Tartu vallas tabelis 49 loetletud järgnevad spetsialistid: kaks lastekaitse spetsialisti, kolm sotsiaaltöö spetsialisti. Lastekaitse spetsialistide koormuse piisavust laste ja perede vajaduste rahuldamiseks hinnati pigem halvaks ja sotsiaaltöö spetsialistide koormuse piisavust pigem heaks. Noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldus on sotsiaaltöö spetsialisti lisaülesanne. Laste tugisik on tagatud sisseostetava teenusena.

Tabel 50. Spetsialistid haridusasutustes²⁵

Spetsialist	Spetsialistide arv	Spetsialistide koormus
HEV koordinaator üldhariduskoolides	5	3
HEV koordinaator koolieelses lasteasutuses		
Sotsiaalpedagoog		5,0
Psühholoog		2,0
Eripedagoog		2,8
Logopeed		3,5
Logopeed koolieelses lasteasutuses		5,8
Eripedagoog koolieelses lasteasutuses		2,6

KOV-i andmeil on valla üldhariduskoolides 2022/2023. õppeaastal viis HEVKO rolli täitvat spetsialisti, kes töötavad kokku kolme täiskoha koormusega. Lasteaegades HEV koordinaatori ametikohti pole. KOV-i andmeil täidavad neid ülesandeid eripedagoogid. 2021/2022. õppeaastal oli KOV-i andmeil üldhariduskoolides viie ametikoha jagu sotsiaalpedagooge, kahe ametikoha jagu psühholooge (kohad täitmata, sest pole inimesi leitud), 2,8 ametikoha jagu eripedagooge ja 3,5 ametikoha jagu logopeede. Lasteaegades oli 5,8 ametikoha jagu logopeede ja 2,6 ametikoha jagu eripedagooge.

Laeva põhikoolis on olnud raskusi psühholoogi leidmisega, sotsiaalpedagoogi ametikoht on õnnestunud täita. Lähtel on puudu psühholoog, Laeva lasteaias nii logopeed kui ka sotsiaalpedagoog (kohapealne). Teenustele ligipääs on lihtsam Tabiveres, kus küll kohapeal puudub logopeed, kuid kuna Tabivere on Tartule lähedal, on vanematel võimalus käia Tartus logopeedi vastuvõtul. Keerulisem on Laevas, mis jääb Tartust kaugemale ning vanemad ei suuda tagada mitu korda nädalas spetsialisti vastuvõtul käimist. Kitsaskohana toodi esile, et isegi kui vajalikud spetsialistid (nt logopeed või psühholoog) on haridusasutuses tööl, siis sageli töötatakse hariduse omandamise kõrvalt ning kui kraad on käes, liigutakse edasi suuremasse kohta ja tasuvamale tööle.

Ripsiku lasteaias on käsunduslepinguga tugiisiku koht, kuid madala töötasu kõrval muudab töö ebaatraktiivseks ka sotsiaalsete garantiide puudumine.

²⁵ Sotsiaalpedagoogide, psühholoogide, eripedagoogide ja logopeedide koormus on pärit uuringust "Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine" 2022 ja õppeaasta 2021/2022 kohta

Suur puudus on psühholoogidest. Kuivõrd omavalitsuses piisaval määral psühholooge pole, suunatakse lapsed Tartu linna teenuseosutajate juurde. Kindel leping on Tartu Laste Tugikeskusega, kuid kui vanemal on kontakt mõne teise teenusepakkujaga, toetatakse ka seda.

Peresid toetavad teenused ja programmid omavalitsuses

Tabel 51. Esmatasandi tervishoiuteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Perearst ja pereõde	jah	KOV rahastuseta
Vaimse tervise õde	ei	
Ämmaemanda teenus	ei	
Füsioterapeut	ei	

Tabelis 51 on ülevaade valitud esmatasandi tervishoiuteenustest. KOV territooriumil pakutakse perearsti ja -õe teenuseid, seda ei rahasta KOV ja kättesaadavust hinnati pigem halvaks. KOV territooriumil ei pakuta vaimse tervise õe, ämmaemanda ega füsioterapeudi teenuseid.

Tabel 52. Nõustamisteenused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Psühholoogiline nõustamine (sh individuaalne ja gruppinõustamine)		
Logopeediline teenus	jah	täielikult KOV
Eripedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV
Sotsiaalpedagoogiline teenus	jah	täielikult KOV
Raseduskriisi nõustamine	ei	
Noorte tervisealane nõustamine (toitumine, liikumine, suitsetamisest loobumine)	ei	
Võlanõustamine	ei	
Sotsiaalnõustamine	ei	

KOV territooriumil pakutakse tabelis 52 loetletud teenustest logopeedilist, eripedagoogilist ja sotsiaalpedagoogilist teenust. Need kolm on tagatud KOV rahastusel. Logopeedilise teenuse kättesaadavust hinnati pigem halvaks ning sotsiaalpedagoogilise ja eripedagoogilise teenuse kättesaadavust pigem heaks. Võlanõustamisteenust KOV territooriumil ei pakuta, kuid võimaldatakse vajadusel ja sel juhul ostetakse teenust Tartu linnast.

Tabel 53. Muud sotsiaalteenused lastele ja peredele.

Teenust	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Tugiisikuteenus lastele/peredele (väljaspool haridusasutusi)	jah	täielikult KOV
Lapsehoiuteenus puudega lastele	jah	osaliselt KOV
Perelepitusteenus	ei	täielikult KOV
Kriisiabi, sh laste leinalaagris osalemine	ei	täielikult KOV
Lastele päevakeskuse teenus	ei	
Toiduabi	jah	osaliselt KOV
Turvakoduteenus	ei	täielikult KOV
Asendushooldusteenus	jah	osaliselt KOV
Järelhooldusteenus		

Haridusasutuste andmetel osalevad nad 2022/2023. õppeaastal järgnevates haridusprogrammides:

- Tervist edendava lasteaia/kooli programmi rakendavad süsteemselt, Kõrveküla lasteaed Päikeseratas, Raadi lasteaed Ripsik, Lähte lasteaed Kiisupere, Tabivere lasteaed Rõõmula ja üksikud õpetajad Lähte ühisgümnaasiumist.
- Liikuma Kutsuva Kooli programmi rakendavad süsteemselt Tabivere ja Laeva põhikool ning lasteaed. Üksikud õpetajad kasutavad seda programmi Lähte ühisgümnaasiumist, Kõrveküla põhikoolist ja J. V. Veski nim. Maarja-Magdaleena põhikoolist.
- Vaikuseminutite programme rakendavad süsteemselt Kõrveküla põhikool ja Kõrveküla lasteaed Päikeseratas. Üksikud õpetajad osalevad Lähte ühisgümnaasiumist, Tabivere põhikoolist, J. V. Veski nim. Maarja-Magdaleena põhikoolist, Laeva põhikoolist, Raadi lasteaiast Ripsik, Lähte lasteaiast Kiisupere ja Laeva lasteaiast.
- VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendavad üksikud õpetajad Kõrveküla põhikoolist, Tabivere põhikoolist ja J. V. Veski nim. Maarja-Magdaleena põhikoolist.

- Hea kooli/lasteaia programmi rakendatakse süsteemselt Tabivere põhikoolis, Kõrveküla lasteaias Päikeseratas. Üksikud õpetajad osalevad Raadi lasteaiast Ripsik, Laeva lasteaiast ja Lähte lasteaiast Kiisupere.
- KiVa programmi rakendatakse süsteemselt Lähte ühisgümnaasiumis, Tabivere põhikoolis, J. V. Veski nim. Maarja-Magdaleena põhikoolis ja Laeva põhikoolis.
- Kiusamisest vabaks programmis osalevad üksikud õpetajad Kõrveküla põhikoolist, Kõrveküla lasteaiast Päikeseratas, Raadi lasteaiast Ripsik, Lähte lasteaiast Kiisupere ja Tabivere lasteaiast Rõõmula.
- Salliva Kooli programmis osalevad üksikud õpetajad Tabivere põhikoolist.
- Hooliva Klassi programmis osalevad üksikud õpetajad Tabivere põhikoolist.
- Rohelise Kooli programmis osalevad J. V. Veski nim. Maarja-Magdaleena põhikool, Kõrveküla lasteaiad Päikeseratas, Maarja-Magdaleena lasteaiad Muumimaja.
- Kõrveküla põhikool osaleb veel järgnevates programmides: SPLO, ART, CAP, KLAPP ja Bumerang.

Perede märkamine ja toetamine enne haridusasutusse jõudmist

Laeva puhul toodi esile, et tegemist on väikese kohaga ning perede mured ja rõõmud on üldjuhul teada ka süsteemsema infovahetusest. Üldiselt täpset infot nende laste kohta, kes lasteaiada ei jõua, eraldi ei koguta. Teada on vaid see, kes on ja kes ei ole lasteaia nimekirjas. Tähelepanelikumad ollakse nende perede suhtes, kus vanemad lapsed on varasemalt abi või tuge vajanud.

Aastas korra toimub valla poolt korraldatud koduste laste jõulupidu – populaarne üritus, mille eesmärgiks ei ole peresid monitoorida, kuid kus on varasemalt mõned abi vajavad pered ja lapsed silma jäänud.

Tabel 54. Vanemahariduse programmid või koolitused.

Teenus	Kas teenust pakutakse KOV territooriumil?	Rahastusallikas
Beebikool	jah	osaliselt KOV
Lastevanemate kool	ei	
Gordoni perekool	ei	
Vanemlusprogramm „Imelised aastad“	jah	osaliselt KOV
SOS Lasteküla peretugevdusprogramm	ei	
Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT)	ei	

programm		
Hoolivad isad	ei	

Tabelis 54 on ülevaade valitud vanemahariduse programmidest või koolitustest. KOV territooriumil toimub beebikool, mida rahastab osaliselt KOV. Saadaval ei ole lastevanemate kooli ega Gordoni perekooli programme. Osaliselt KOV toel on KOV territooriumil võimalik osaleda programmis „Imelised aastad”. KOVis ei ole SOS lasteküla peretugevdusprogrammi, mitmedimensioonilist pereteraapiat ega programmi Hoolivad isad. Valla haridusasutused korraldavad samuti vanematele erinevaid loenguid ja koolitusi. Tabivere lasteaias on toimunud lastele „Väärtuskasvatuse seminar” ning teine selline on tulemas. Lisaks on KOV korraldanud kõikide lasteaedade töötajatele koolituse väärkohtlemise märkamisest.

Juhtumikorraldus

Lasteaias

Laeva lasteaias alustas hiljuti tööd sotsiaalpedagoog, kelle rolliks on peamiselt abivajavate laste märkamine ning abistamine.

Tervisealase info kättesaamine ei ole lasteaedadele lihtne ning sõltub sellest, kas vanem on nõus infot jagama. Kui lasteaias on tunne, et laps vajab uuringuid või on tarvis muud infot, pöörduakse lastekaitse poole. Tervisealast infot ei saa ka valla esindajad kätte ning peamiselt suheldakse vanematega. Samas on helistatud ka otse nõustamist pakkunud kliinikusse ja selles küsimuses on kliinikute reaktsioon erinenud – osadel juhtudel ei jagata üldse infot, kuid osadel juhtudel on lapse toimetuleku kohta mõningast infot jagatud. Automaatset infovahetust terviseetemel ei ole, ka perearstid ei võta otse ühendust. Igasuguse infoliikumise aluseks on vanema nõusolek.

Valla haridusspetsialist ja sotsiaal- ja haridusosakonna juhataja kohtuvad iga kuu lasteaedade direktoritega, et arutada läbi võimalikke probleeme ning rääkida ennetusest.

Üleminekul lasteaiast kooli

Tabiveres, Laevas, Maarja Magdaleena koolis ja lasteaias, Lähtes ja Kõrvekülas teevad lasteaed ja kool tihedat koostööd. Raadis oma kooli pole, lapsed lähevad lasteaiast erinevatesse koolidesse. Tabiveres on eelkool ning kooli minev rühm käib aasta vältel korra nädalas eelkoolis, tänu millele saab õpetaja hea ülevaate laste eripäradest ja vajadustest.

Kui Lähtel oli psühholoog, vaadati õpetajate ja tugimeeskonnaga üheskoos üle koolivalmiduskaart, kuid praegu psühholoogi ei ole ning seda lähenemist enam sellisel kujul ei rakendata. Sageli dikteerivad lapsevanemad seda, millisesse klassi laps läheb, suur sõnaõigus on ka direktoril, kes teeb lõpliku otsuse.

Kõrvekülas lähevad lasteaiaõpetajad kooli ning kooli meeskond vaatab ühiselt üle laste lühikirjeldused ja arutab üheskoos HEVKO ja sotsiaalpedagoogiga, millised lapsed võiksid eraldi tuge vajada. Sama praktikat rakendab ka Maarja-Magdaleena. Lisaks töötab seal sama inimene eripedagoogina nii lasteaias kui ka koolis ja omab seega terviklikku ülevaadet.

On ka lapsevanemaid, kes helistavad ise valda ning uurivad, millised võimalused valla koolides on.

Joonis 34. Juhtumikorraldus üleminekul lasteaiast kooli.

Koolis

Lapse abivajadust märkab tavaliselt klassijuhataja, kes pöördub HEVKO poole. Viimane võtab ühendust sotsiaalpedagoogiga, kellega ühiselt mõeldakse võimalikele lahendustele. HEVKO ametikoht on olemas kõigi koolide struktuuris, kuid mõnes väiksemas koolis kuuluvad HEVKO ülesanded õppealajuhataja tööülesannete hulka. Viimasel ajal on olnud mitmeid olukordi, kus psühhiaater ei ole küsinud koolilt lapse iseloomustust ning laps on saanud ATH diagnoosi, mis pole kooli esindajatele õigustatud tundunud. Leitakse, et mõnel juhul on diagnoos ehk liialt kergekäeline olnud ning lähtunud pigem sellest, et laps saaks koolis rohkem tuge.

Lähtel on tehtud teisest klassist alates väikeklass suurema toetusvajadusega lastele. Esimesest klassist seda võimalust veel ei ole, kuna siis toetusvajadus reeglina alles selgub. Neljandasse klassi minnes aga kaob väikeklass ära ning see on tuge vajavatele lastele keeruline. II kooliastmes ilmnevad suuremal määral käitumisprobleemid ning võib tekkida probleeme koolikohustuse täitmisega. Politseiga koostööd hinnatakse heaks ning hiljuti toimunud muudatuste toel on kohalike politseinike jõudlus suurenenud. Politseinikud on käinud koolides rääkimas nii kiusamisest (on olnud vastasseise Ukrainast pärit õpilastega) kui ka e-sigarettidest.

Maarja-Magdaleena põhikooli ja noortekeskuse omavaheline koostöö noorte märkamisel ja toetamisel on hea – noortekeskus planeerib isegi lahtiolekuaegasid lähtuvalt tunniplaanist, et noortel oleks pärast kooli kuhugi minna. Samas ei ole enamuse koolide ning

noortekeskuste (iseseisvad juriidiliselt, kuid valla rahastatud) omavaheline koostöö hästi paika loksunud. Nii koolid kui ka lastekaitse spetsialistid ootavad, et noortekeskused jagaksid noorte kohta olulist infot, kuid vastupidi info ei liigu ehk noortekeskustele infot ei jagata.

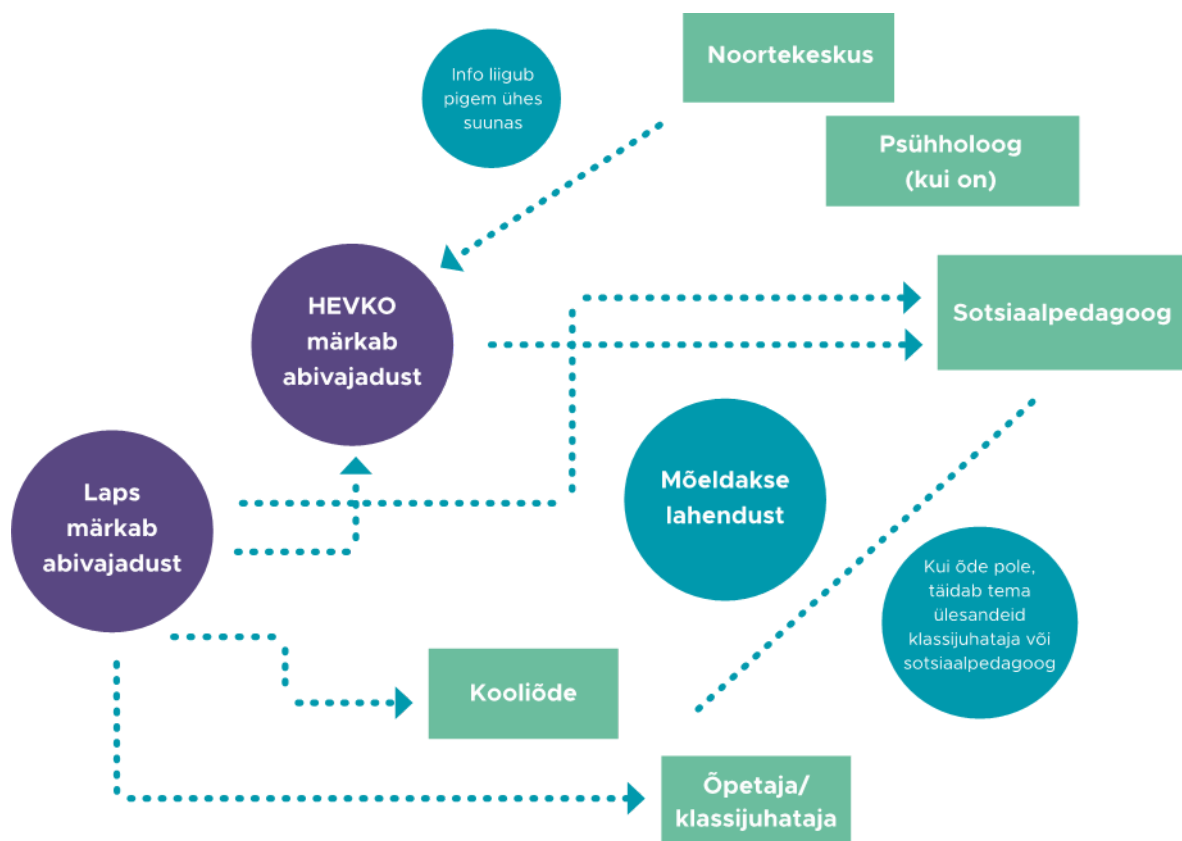
Lähtel on õpiabiõpetajad, kes toetavad Rajaleidja otsusega lapsi vajadusel ka pärast tunde. Maarja-Magdaleenas on vastavalt sügisel koostatud nimekirjale kaks korda nädalas eripedagoogi juures kõneabitunnid, sinna on võetud kõnearenduseks vastu ka koolieelikuid. Tugiisikud koolis puuduvad, kuid vahel käib eripedagoog abiks, lisaks on abi kahest pikapäevaõpetajast. Kõrveküla põhikoolis on kaks tugiisikut – nii HEV lastel kui ka neil, kes vajavad lihtsalt rahunemist ja kellega tuleb rohkem vestelda. Eripedagoog on Kõrvekülas olemas, kuid ta täidab ka HEVKO ülesandeid ja koormus on suur. Tabiveres on olemas abiõpetajad ning pikapäevaõpetaja. Lähtel on algklasside õpetajate vahel ära jaotatud, kes on millal pikapäevaõpetaja rollis. Lähte õpilaskodu meeskond on oluliseks toeks, seal tegelevad kaks kasvatajat üks-ühele juhendamiseks, et õpilased jõuaks koolitükkidega valmis.

Mitmed koolid väljendavad suurt vajadust kooliõe järele – Laeva põhikoolis ja Maarja-Magdaleena põhikoolis puudub kooliõde, Tabiveres on õde koormusega üks päev nädalas ning Lähtel on õde küll olemas, kuid asub koolimajast veidi eemal, mistõttu kiireloomulisi küsimusi lahendab sotsiaalpedagoog. Kooliõe puudumist tajutakse väga terava probleemina, kuna õe kohustuste täitmine langeb teistele spetsialistidele (klassijuhataja, eripedagoog, sotsiaalpedagoog), kes ei pruugi omada vastavaid oskuseid. Vaid Kõrvekülas on õde olemas piisaval määral ning oluline osa tugimeeskonnast. Kooliõde on mh aidanud avastada laste füüsilist väärkohtlemist või enesevigastamisi ning on laste murede oluliseks ärakuulajaks, vahendades vajadusel infot sotsiaalpedagoogile.

Murekohaks on suur psühholoogide puudus ning negatiivsed kogemused sellest, kuidas kooli tööle tulnud psühholoog ei tunne ega harju kooli eripäradega, nagu nt vajadus olla mõnikord kättesaadav ka väljaspool määratud tööaega või erapraksisega võrreldes väiksem võimalus minna iga patsiendiga süvitsi.

Osad vanemad on ka sotsiaalpedagoogil lubanud panna aega spetsialisti vastuvõtule. Spetsialistide hinnangul ei ole neid peresid palju, kes jääksid õpest kõrvale sotsiaalmajanduslikel põhjustel, kuna vajadusel vald toetab. Pigem jäävad lapsed kõrvale vaimse tervise murede tõttu, mis käivad sageli kaasas muude pereprobleemidega (nt vajadus olla öösel üleval ja hoolitseda noorema õe või venna eest).

Lähte ja Kõrveküla koolid töid esile, et tugimeeskond kooli sees on tugev, ehkki spetsialistidest on puudus. Abivajajat märkavad sageli ka lapsed ise, kes pöörduvad siis endale usaldusväärse täiskasvanu (nt sotsiaalpedagoogi või klassijuhataja) poole. Kaks korda õppeaasta jooksul külastab valla sotsiaalosakonna lastekaitse spetsialist ja sotsiaalosakonna juhataja igat kooli ning arutletakse koolikohustuse mittetäitmise teemal. Iga kuu kohtuvad sotsiaalosakonna esindajad koolide tugispetsialistidega.

Joonis 35. Juhtumikorraldus koolis.

Lapse liikumisel omavalitsuste vahel

Kui laps on tulnud mujalt omavalitsusest, siis on teise omavalitsusega üldjuhul võetud ühendust probleemide ilmnemisel, kuid ennetavat infot murede kohta jagatud ei ole. Vahel helistatakse teise omavalitsuse haridusasutusest, et küsida nõu või infot mõne konkreetse lapse kohta. Lastekaitse spetsialistid suhtlevad omavahel nõ ekstreemsete juhtumite puhul. Maarja-Magdaleenas on süsteem, kus lapsega tehakse enne kooli tulemist proovipäev ning vesteldakse nii lapse kui vanemaga. Seejärel antakse nii perele aega otsustamiseks kui mõtleb ka kool, kas soovib last vastu võtta. Vestluse käigus uurib HEVKO mh selle kohta, kas laps on käinud Rajaleidjas või on olnud kokkupuuteid lastekaitsega.

Arutelust välja tulnud ideed, kuidas juhtumikorraldust tõhusamaks muuta

- Esimese klassi juures võiks olla alati abiõpetaja, kui seal on vähemalt üks Rajaleidja otsusega või Rajaleidjasse suunatud laps.

Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses

Tabel 55. Tugevused ja murekohad juhtumikorralduses.

Töötab hästi	On murekohaks
Kodu ja kodust lasteaeda liikumine	
Aastas korra toimub koduste laste jõulupidu, kus võivad abivajavad pered vallale silma jääda.	Nende laste kohta, kes lasteaeda ei jõua, eraldi süsteemset infot ei koguta.
Lasteaed	
Valla haridusspetsialist kohtub iga kuu lasteaedade direktoritega.	Tervisealase info kättesaamine.
Lasteaiast kooli liikumine	
Tabiveres on eelkool.	On olukordi, kus vanem mõjutab liialt palju seda, millisesse klassi laps läheb.
Kõrvekülas ja Maarja-Magdaleenas käivad lasteaiaõpetajad koolis ning ühiselt vaadatakse üle laste lühikirjeldused.	
Maarja-Magdaleenas on sama spetsialist eripedagoogina tööl nii lasteaias kui ka koolis ja info liigub seega hästi.	
Kool	
Lähtel on II klassist alates olemas väikeklass suurema toetusvajadusega lastele.	Kooliõdede puudus.
Lähtel on õpiabiõpetajad, kes toetavad Rajaleidja otsusega lapsi ka pärast tunde.	Psühholoogide puudus ja kogemused ebapädevate psühholoogidega.
Koostöö kohalike politseinikega on hea.	Igal pool ei ole koostöö noortekeskuste ja kooli vahel sisse töötatud.
Maarja-Magdaleena põhikooli ning noortekeskuse omavaheline koostöö	

on hea.	
Omavalitsuste vahel liikumine	
Maarja-Magdaleenas tehakse lapsega enne kooli tulemist proovipäev.	Ennetavat infot võimalike murekohtade osas omavahel ei jagata.